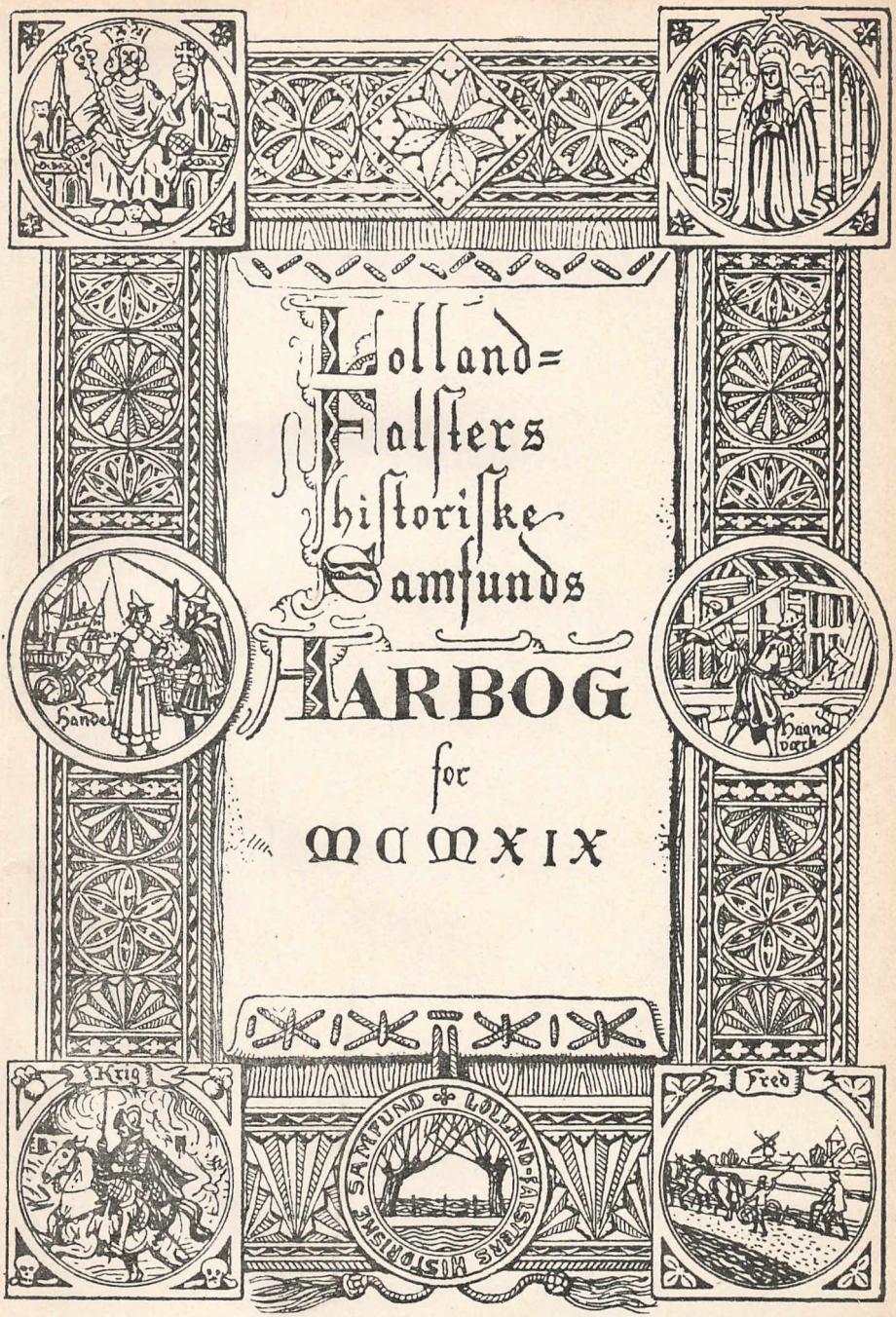

Lolland-Falsters historiske Samfunds

ÅRBOG

for

MCMXIX

Lolland-Falsters historiske Samfund

Aarbog VII
1919

Indhold.

Cand. *Kai C. Uldall*:
Indberetning om den økonomiske Tilstand paa Lolland-Falster 1735 1
Højskoleforstander *Povl Hansen*:
Om Dorte Skov og Tyven 23
Amtsraadsmedlem, Sparekassedirektør *Lollike*:
Forsvundne falsterske Herregaarde 50
Fhv. Kantor *Viggo Holm*:
Enke og Embede 72
Frk. *Karen Toxværd*:
Sognets fattige 83
Redaktør *C. C. Haugner*:
Bondehelten Otto Kuld 89
Underarkivar *Holger Hjelholt*:
Var Møllerne paa Falster Selvejere? 92
Smaastykker:
Et Trængselsaar for Kirken i Nykøbing, ved fhv. Overlærer *Hans Rasmussen* 101
Gaardejer Hans Eriksen, Øster Kippinge, ved Frk. *Helene Strange* 103
Florendér, ved Frk. *Karen Toxværd* 106
Falsterske Rim og Sange, ved Frk. *Helene Strange* 107
De underjordiske i Nr. Vedby, ved Gaardejer *Jens Stub* 110
Lolland-Falster og Københavns Befæstning, ved *A. Hk.* 110
Brev fra Krigens Tid, 1849, ved Frk. *Helene Strange* 111
Bønnet Slot, ved Frk. *Helene Strange* 113
Fra Krenkerup Birketingsprotokol, ved Overgartner *Chr. Jørgensen*, Hardenberg 116
Minder fra Gaabense, ved fhv. Overlærer *Th. J. Hansen* 117
Dorte Skov, hendes Venner, ved *A. Hk.* 118
Mordsagen fra Gunslev Præstegaard, ved fhv. Overlærer *Hans Rasmussen* og Frk. *Helene Strange* 118
A. Hk.: Fra Bogverdenen 126
Aarsberetning 134
Tillæg til Medlemslisten 136

NYKØBING efter „Danske Atlas“ 1767.

Indberetning om den økonomiske Tilstand paa Lolland-Falster 1735*)

Meddelt ved *Kai C. Uldall.*

II.

Nykiøbing Amt.

Indberetning af Amtmanden, Hans Landorph[1]).

1ste Post.

Dette Land besaaes med Rug, Byg og Havre, hid og did lidet Hvede, og af Udlæggerne indtages noget aarlig til Ertesæd. Landets Beskaffenhed er saaledes, at man de meste Stæder ei kan faa mere end 4 a 5 Tønder efter 1 Tønde Udsæd, undtagen Gietzøerskanten, som er 3 Sogner, hvor man kan giøre *Facit* paa det 6de Korn, ligesom Gud giver Vext; og paa faa Sogner nær faar Bonden ikkun lidet Høe.

*) Noterne findes Side 15—22.

Under dette Land sorterer 2de smaa Øer, Bøttøe og Hasseløe kaldede, hvoraf den første *fournerer* Landet med Smør og Melk og den anden med Haugegevexter, nemlig Rødder, Roer, Løg med videre, ligesom Amager forsyner København.

Saa haver og dette Land ikkun lidet Tørveskiær, men smukke Skove.

Visse Aaringer efter Veirligets Beskaffenhed falder ogsaa her i Landet endel Mannakorn.

2den og 3die Post.

Her udi Landet haver Bønderne ingen at handle med uden disse 2de Købstæder Nyekiøbing og Stubbekiøbing, hvor der er faae *Negotianter,* ja, allermindst *Sufficanter,* af hvilken Aarsag jeg ei andet kan sige, end at Landet mere aftager end tiltager; thi hvad Bonden af dem skal kiøbe er ei lettere, men snarere dyrere udi disse Tider end tilforn, og hvad Bonden skal selge, faaer han 1 Mk. til 2 Mk. mindre for Tønden af end udi andre *Provincier,* thi han er bunden til disse 2de Købstæder og deres Kiøbmænd, som al Negotien *dependerer* af disse to Købstæder.

En merkelig Aarsag, at Landet har aftagen, er denne, at siden 1729 kan man ei sige, at Landet har haft sin Afgrøde som udi forrige Aaringer, det Bønderne og al Præsteskabet klager over. Thi omend Kornet har tegnet sig temmelig paa Marken, haver det dog ei givet noget udi Skieppen, og det lidet, de har haft at selge, haver de faaet lidet for Tønden af. Endel reiser sig og Landets Aftagning deraf, at Vor Herre har udi nogle Aar straffet med Død paa Folk, Bæster og Creaturer. Og som dette Land intet andet har at leve af eller at giøre til Udgifter og udi Penge end bare Kornet, og det feiler med dens Pris, saa er let slutte, hvad Tilstand Landet kan være udi. Dette bestyrkes endog med dette og er *notoire*, at her ingen Græsgange haves, saa at Bonden de meste Stæder intet kan tillegge, men naar noget bortdøer, maa de betienne sig af Landets og fremmede Landes Hesteprangere. De Penge afgaar dem udi deres *Re-*

veneuer, ja, de maa søge *Credit* hos Kiøbmanden, der ei heller skiber — efter Ordsproket — uden Vand.

Ved denne da Landets slette Tilstand ere de unge Karle saa faa, der kan have en Snes Daler til at antage en Gaard med, siden (ɔ: endsige) mere, saa at man haver ondt ved at oplede Beboere. Og naar man da faar dem opspurgt, ere deres *Capitaler* ei større, end som meldet er, som er ikkun lidet til at sette en Gaard udi Stand med. Og reiser denne Karlenes slette Tilstand deraf, at Bonden for Fattigdom[s] Skyld giver liden Løn, da en Karl udi forrige Tider fik mere, ja, vel og Sæd paa Marken, saa at, naar en ung Karl dér udi forrige Tider, der fik Sæd udi Løn af Bonden, kunde uden Bondens Skade selge 5 til 6 Tønder Korn, kunde han giøre *Facit* paa 10 til 12 Rdlr., og nu udi disse Tider kan han ei faa mere end 5 til 6 Rdlr. i det højeste. Og derfor ere de bange for at antage Gaarder, hvortil de saa godt som skal trues og lokkes, efterdi de heller antager Huse og gaaer som unge Karle end antager Gaarder, thi saa kan de udi et Par Dage eller tre forhverve med deres Arbeid det, de kan leve af udi en Maaned, ja lengere.

Jeg har meldet om Sæden og Græsningen, jeg maa og melde lidet, at dette Land er ulykkeligere end andre, idet de alting til deres Udgifter skal tage af det bare Korn, intet har at selge af Ost og Smør, Creaturer smaa og store. Ja, det lidet nogle kan have, faaer de intet for, ja, tit maa de æde det selv op for Mangel af Kiøbmænd, hvilket de dog i Siælland og Fyen kan giøre Fal, om det end var Høns og Æg, som dog alt giver Penge; mens for det lidet Bonden her udi Landet kan faa selget er Prisen denne, naar Bonden selv betaler *Consumptionen:* Et Lam kiøbes for 24 Sk. til 2 Mk., en Gaas for 10 til 12 Sk., et Par Høns for 8 til 12 Sk., et Par Kyllinger 4 til 6 (8?) Sk., et Pund Smør 5 til 7 Sk., ja, udi Aar for 4 Sk., en Snes Æg 4 til 6 Sk., Honning en Potte 10 til 12 Sk., Vox et Pund for 16 til 20 Sk., ja, det lidet Høe, Bonden paa faa Stæder kan selge, maa han for Mangel af Kiøbmænd selge Læsset for 4 til 5 Mk.

Jeg kan ei forbigaa at melde, at dette Land, som er *Bijous* af Skov, Vildt og Fiskerie og slige Herligheder, er meget højtskyldende og skulde for mange Aar siden haft *Reduction* udi Hartkornet, efter en *Revision* af Arent Nagel[2]), som maa findes ved Rentecammeret, og mange Gange af mig er indberettet. Thi her ere Gaarder paa 10 Tdr. Hartkorn, der ei saa mere end 6 til 7 Tdr. udi hver Mark, endog paa de Stæder, hvor Afgrøden ei kan ventes høyere end 4 til 5 Tdr. efter 1 Td. Udsæd. Og hvoraf skal saadan en Mand tage sine Udgifter, helst naar han faaer lidet Korn og lidet for Tønden. Mit *Positum* staar da fast og er Sagen i sig selv[3]).

4de Post.

Har jeg, saavidt Amtet *dependerer* af, forklaret udi den anden Post; thi med de tvende her i Landet værende Kiøbstæders fattige for (ɔ: i Stedet for) rige og *raisonable* Kiøbmænd skal Landet handle.

5te Post.

Fabriqver eller *Manufacturer* haves her ingen paa Landet, men de paa Landet haves ere Smede, Skomagere, Væver, som Forordningen tillader, hvor med den *6te og 7de Post* forbigaaes, undtagen: med slige smaa Handverker er Landet velforsynet og ingen Mangel haver paa, saavelsom paa andre Indbyggere til at dyrke Landet, mens snart for mange Indsiddere.

Agerlandet og dens Dyrkelse finder jeg intet at kan forbedres, mens hvad dette Land kan fattes, har jeg udi 3die Post *mentioneret* og udførlig *deduceret,* og kort sagt: Landet er meget høytskyldende, ja, mange Stæder tager stor Skade af Vildtet, hvorfor de ingen *Moderation* nyder. Og som dette Land ingen Tilførsel haver af Brænde, maa de paa de meste og skovløse Stæder brænde deres Foring til Skade for Giødskning til deres Jorders Drift, og hvorved Sædelandet bliver mager.

Nyekiøbing, den 20. Julii 1735.

Nyekiøbing Kiøbstad.

Indberetning fra Borgmester Niels Hammer[4]), Raadmændene Gabriel Frandsøn Bold[5]) og Wilhelm Kruse[6]) samt By- og Raadstueskriver Peder Lauritzen Hald[7]).

1ste Post.

Bestaar af maadelig Kornhandling og hvad til Bonden vorder udsolgt af grove Varer, som dog formedelst Bondens slette Tilstand udi disse Aaringer paa en 7 a 8 Aar at regne vorder udestaaende og ei betalt, som Borgerskabet lider Skade ved. Ellers er 3 a 4 Kremmere, som bruger en liden Kremmerhandling efter Landets Tilstand.

2den Post.

At Borgerskabet aftager forvolder 1ste Postes Indhold, saa at Kiøbmændene, som handler med Korn, hvorved at Prisen paa Indkiøbet har været efter Formening temmelig billig, og dog ved Bortførselen og Udskibning taber paa Tønden 1 Mk. 8 Sk. og 1 Mk. 12 Sk., snart almindelig 2 Mk. Og ved samme Aarsag taber og Landmanden paa Kornet, som er det eneste, her udi Landet er til Indkomst. Og naar da Bonden for samme Aarsags Skyld intet kan afdrage sin Skat og Afgift, maa Borgerskabet og Kiøbmænd nødvendig lide Skade paa deres Forstrækning.

3die Post.

Den meste Udførsel af Byen med Korn sker ved Byens egne Fartøyer og iblandt ved andre, saasom fra Dragøe og Nackskov, og ellers kan hende sig, at fra Flensborg kan komme med en Kiøbmand et Fartøy, som kiøber en liden Ladning Korn.

Og hvorledes Skibsfarten her er beskaffen, da er den god, saasnart Fartøyerne kommer ind udi *Reveren* (ɔ: Renden), forsaavidt at et Fartøy ikke er over 20 Læsters Drægtighed med Ladning, ellers tiltager [det] ved Skibbroen, formedelst at Grunden er meget opfyldt.

Skibberommenes Drægtighed og hvormange følger herefter (p. 12 f.) anført med videre. Og hvor Farten herfra falder er til

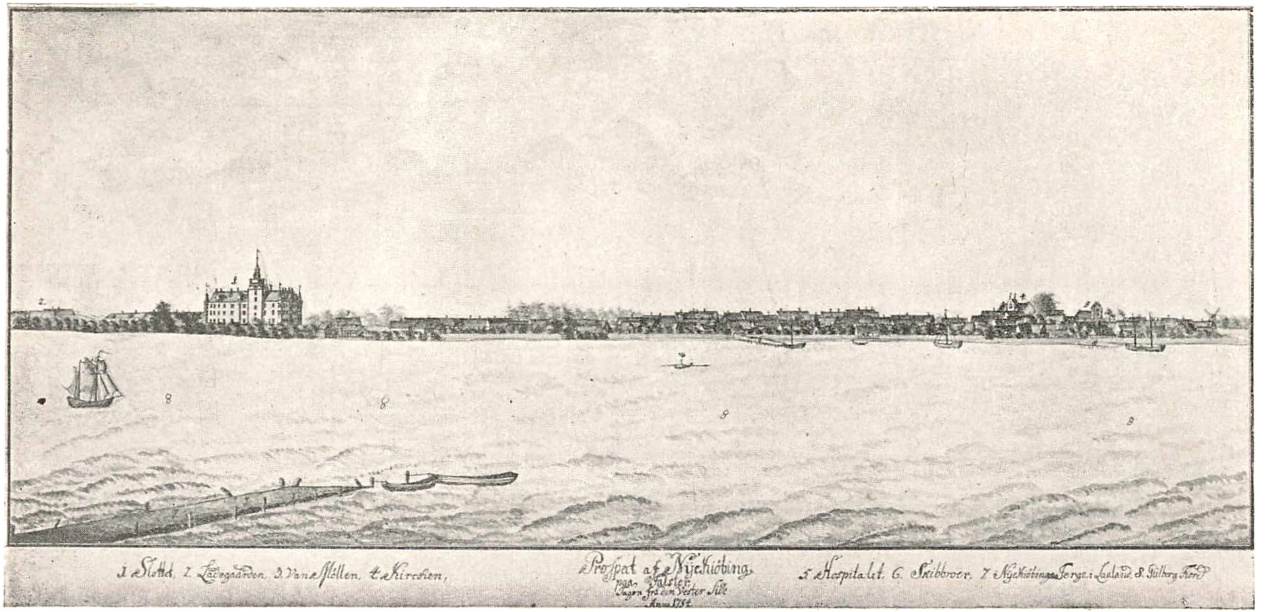

NYKØBING PAA FALSTER 1754.
Efter „Frederik den V's Atlas" i Kgl. Bibliotek.

København med Korn. Igien tilbagetager [de] Salt, Tiere, Hør, Hamp, Jern, Sæve, Toback samt Læder, Tran, Vin og fransk Brendevin, saavelsom Gevyrtz med videre. Ellers sker det og, at nogle Fartøyer gaar til Norge med Korn og faar Trælast og Fiskevarer igien samt Jern, og iblandt til Lybech og [har] til Baglast Murstene og Tagstene, Humble og Hør og Hamp og andere smaa Kramvarer og *Specerier*. Det hender sig vel og, at et Fartøy herfra aarlig gaar til Aalborg at hente Sild. Saa sker og [at det] iblandt reiser til Flensborg med Korn og til Bag- og Hiemlast [har] Stene samt Hør, Hamp og Humble, *item* Tiære.

4de og 5te Post.

Er ingen *Fabriqver* eller *Manufacturer* her ved Stæden. Eiheller vides, at der nogen Tid nogit har været.

6te Post.

Bliver herefter ved hosfølgende Mandtal forklarit. Allene Byen er saa overflødig forsynet med Handværksfolk, og af Mangel paa Arbejde ere de fleste fattige.

Følger nu Borgerskabet alle i Almindelighed og enhver i Særdelished, hvad Brug og Tilstand de ere udi, saavidt os kan være vidende — — —:

Peder Lund. Kiøbmand. Handler med Korn og Bondehandling af grove Varer. Tiltager udi Handlingen. Er nylig kommen til Byen og nedsat sig.

Hans Hendrick Hinckeldej[8]). Udi lige Handling, men dog er Forskiel paa Kornhandlingen.

Jacob Sørrenssen. Handler med liden Bondehandling af grove Varer sampt Øl og Brændevin. Af maadelig Stand, dog saa han kan svare for sig.

Oluf Thugessen. Af lige Handling med noget Korn at udskibe. Og saavidt vides uden Gield.

Hans Martner. Har temmelig Kræmmerhandel og ligesaa med Korn. Har nylig nedsat sig og af maadelig Stand, saavidt vides.

Hendrick Thugesens Enke. Er meget fattig.

Jørgen Wolder. Hattemager. Har Laug udi Kiøbenhafn. Boer til Leie; har ingen Midler.

Christopher Møller. Bruger Ølsalg og Smaakram. Har ringe Næring og ingen Midler.

Jørgen Gebler og Carl Marchart[9]). For Lolland og Falster er *priviligeret* at arbeide udi Kaaber efter *Privilegium* af 24de Martii 1731. Har ingen Midler.

Jørgen Pedersen Fincke[10]). Glarmester. Flittig, men har sin Flid at tilskrive, at han har Levnetsbrød.

Hendrick Petterssen. Hattemager og meget gammel og [har] derfor afstanden Handværket til sin Svigersøn. Er af fattig Tilstand og har Laug med Hattemagerne udi Kiøbenhafn.

Christen Lauritzen. Har lidet Kornhandling og Kroeholdsnæring. Er gammel og af temmelig god Tilstand.

Johan Gynter Franck. Er *Parücqve*mager og fattig.

Gotfried Skiæfler[11]). *Regiments-* og Byens Feltskiær, og paa det sidste er *Privilegium* af Dato 26. Januarii 1731. Har ingen Midler.

Jens Madssen. Er Bødker og fattig.

Søren Jenssen. Gammel og bruger Smaakram ved Markeder. Er fattig og afdanket Soldat.

Frederick Asmussen. Kroeholder. Af middelmaadelig Stand. Boer udi Leiehus.

Laues Poulssen Martner[12]). Nylig nedsat. Bruger Kræmmerhandling. Vides ikke, han har Midler.

Hans Rydse. Er af Skomagerlauget, mens meget fattig.

Casper Schrøder. Er *priviligeret* Vertshusholder efter *Privilegium* af 11. Dec. 1730[13]).

Mad^{me} sl. Linds. Boer udi Marriboe, men holder Krambod her og har maadelig Næring[14]).

Claus Seidelin. *Priviligeret Apotecher* efter *Privilegium* af Dato 19. Januarii 1731 og af god Tilstand[15]).

Hans Forbus. Revslager. Fattig[16]).

Plilup (!) Kypler. Dreier. Fattig.

Jacob Blieskov. Maler og tillige har liden Husnæring af Øl og Brendevin og svarer enhver; men ei af Midler.

Jockum Pedersen Knappe. Knapmager. Kan svare for sig.

Oluf Holm. Kandestøber og ellers af maadelig Tilstand, men har tilsat udi nogle Aar, fordi Omløbere giør ham Indpas.

Jørgen Engelhart. En afdanket Rytter. Bruger lidet Kroehold med Øl og Brendevin.

Mogens Pedersen. Dreier. Er meget fattig.

Jens Pedersen. Hattemager. Ligesaa fattig.

Edvart Hincheldej[17]). Handler med Korn og grove Varer til Bondehandel. Af maadelig Tilstand, men har aftaget udi nogle Aar efter 1ste og 2den Postes Indholds Forklaring.

Hr. Major Eldermands Frue[18]), som holder Farveriet i Stand. Har *Privilegium* paa Farveriet og saavidt vides udi maadelig Stand.

Jacob Synderborg[19]). Har *Privilegium* paa at være Guldsmed her i Byen af 24de Martii 1731 og Kornmaaler af 20de Martii 1733.

Hendrick Smit. Kiøbmand. Har liden Handel og ikke bekiendt nogen Midler.

Nicolaj Møller. Sadelmager. Fattig.

Jochum Grove og Johan Jæger. Danske Skoleholdere. Fattige.

Jørgen Thugessen. Handler med Korn og grove Varer til Bondehandel og tillige liden Husnæring af Øl og Brendevin og hielper sig igennem.

Andreas Jenssen Gooed (?). Handler med Hvedemel og er af maadelig Tilstand.

Claus Becker. *Parücqve*mager. Fattig.

Lauritz Christenssen. Bødker. Fattig.

Christopher Slagter. Fattig.

Hans Vogenmand. Fattig.

Jiørgen Kiøtt. Afdanket Rytter. Har intet tilovers.

Johan Bejer. Bogbinder. Fattig.

Asmus Blieskou. Maler. Har temmelig god Tilstand.

Christen Feldbereder. Temmelig. Slaar sig igiennem; men ingen Midler.

Hans Pedersen. Feldbereder. Ligesom den forrige.

Jacob Pheiffer. Afdanket Rytter. Dog lever uden Gield.

Mogens Simonsen. Hiulmand. Kan knap faa sit Udkomme.

Uldrick Slytter. Bruger Kiøbmandshandel med lidet Korn og grove Varer til Bønder.

Peter Nicolajssen. Skoflikker. Fattig.

Jens Feldbereder. Fattig.

Hans Pedersen. Pottemager. Ligesaa.

Peder Poulssen. Vognmand. Ligesaa.

Borgemester Claus Flint[20]). Handler med Korn og Bondekram. Staar sig vel.

Mathias Glarmester. Fattig.

Anders Tustrup. Handler med lidet Kram og grove Varer til Bonden. Er af temmelig Stand.

Frandss Skultz. Dreier. Fattig.

Morten Goltze (?). Møller. Hielper sig maadelig.

Monsr. Lassen[21]). Har *Privilegium* som Barberer her udi Byen af Dato 10de Maii 1734, og fattig.

Simon Melhandler. Handler med Mel. Har ingen Midler.

Følger nu

Snidkerlaugs Mæsterne:

1. Peder Pederss. Rosenkilde.
2. Hans Hammer.
3. Hans Vibert.
4. Peder Knudssen.
5. Broderus Kisbye[22]).
6. Frederick Jacobssen.
7. Andreas Lauritzen.

Disse stræber, hvad de kan, mens iblandt maa fattes paa Næring. Har ingen Midler og tilsammen 7 Stkr.

Væverlaugs Mæstere:

1. Mickel Haagen.
2. Tyge Samsing.
3. Christian Mathiess Lemmike.
4. Nielss Hendrickssen.

Ere af slæt Tilstand og har liden Næring og udi Tallet 4 Stkr.

Smiddelaugs Mæsterne:

1. Hermand Bræmmer.
2. Jacob Severin.
3. Anders Nielssen.
4. Friderick Jesperssen.
5. Mathias Erickssen.
6. Nicolaj Hanssen.
7. Johan Bøsk.

Er udi Tallet 7 Stkr. Hielper sig ved deris Handværk, men fordi Tilstanden iblandt Borgerskabet aftager, faar disse saa meget mindre at fortienne og neppe kan svare Byeskat.

Skrædderlaugs Mæsterne:

1. Hendrick Becker.
2. Jørgen Hanssen.
3. Mickael Gielf.
4. Peter Brøckker.
5. Oluf Jørgenssen.
6. Nielss Mortenssen.
7. Andreas Møller.
8. Oluf Kaal.
9. Allexander Kingo.
10. Peter Nicolaj Hauendorph.
11. Bertel Grosmand.

Udi Tallet 11 Stk., og ungefehr Tilstanden som forrige. undtagen Hendrick Becker og Andreas Møller, som ikke kan tienne deris Føde, men maa tilbede sig den hos andre.

Tømmer- og Murmesterlaugets Mæstere, som er et Fælledslaug, der bestaar af efterskrevne:

1. Christian Fritsker[23]).
2. Christian Kolbe.
3. Rasmus Jeppessen.
4. Johan Nielssen.
5. Christen Hanssen.
6. Christian Clausen.
7. Svend Jonssen.

Begge Tømmermænd.

Ere 7 Mæstere og alle saa godt som fattige, uden Christian Fritsker, som tillige er Slotsmurmæster og staar sig vel.

Handskemagerlaugs Mæstere:

1. Jørgen Pederss. Blomme.
2. Rasmus Christenss[en].

Ere ikkuns tvende og fattige.

Bagerlaugs Mæstere:

1. Lyder Knudssen.
2. Samuel Nobelin.
3. Hans Jørgen.
4. Jacob Martens.

Ere 4 og fattige, undtagen Jacob Martens, som staar sig vel og foruden sit Handværk som Bager bruger Kiøbmandsnæring og Krohold.

Skoemagerlaugets Mæstere:

1. Jost Nielssen.
2. Hans Danielssen.
3. Hans Hansen Palle.
4. Hans Hendrick Møller.
5. Peder Nielssen.
6. Jørgen Hanssen.
7. Søren Rasmussen.
8. Rasmus Jacobssen.
9. Claus Svendssen.
10. Povel Nicolajssen.
11. Peder Skov.
12. Jacob Rasmussen.
13. Rasmus Klein.
14. Hans Hendrick Mitz.
15. Rasmus Lærcke.
16. unge Hans Palle.
17. Peder Brun.
18. Hans Jørgenn.
19. Andreas Jonssen[24]).
20. Hendrick Anderssen.

Ere 20 Mæstere og ingen iblandt dennem, som har nogen Midler.

Følger nu Skipperne med deris Fartøyer, saavelsom Fartøyernis Navne og Størrelse:

1. Borgemester Flint[20]). En Galiot, kaldes Haabet, drægtig 22 Læster og føres af Skipper Knud Ivers[en]. Borgemester Flint antegnit tilforn om hans Tilstand. Og Knud Iversen i temmelig Tilstand; har Krohold og Bondehandling.

2. Jens Joenssen. Fører en Skude, St. Maria, drægtig 12 Læster. Hielper sig med Krohold og god Bondehandling.
3. David Hendrickssen. Fører en Jagt, Fides, som er drægtig 10 Læster. Handler med Kornkiøbmandskab samt Øl- og Brendevinssalg og holdes for en velhavende Mand. Har og Bondekram.
4. Christen Haagen. Fører en Galiot, Dragerslund, drægtig 10 Læster. Staar sig ikke saa vel, dog af maadelig Stand og af samme Næring og Brug som David Hendrickssen.
5. Rasmus Kiep. Fører en Jagt, Juditha, drægtig 5 Læster. Er maadelig, men har ikke noget tilovers, saavidt vides, naar han betalte sin Gield.
6. Oluf Hemmessen. Fører en Jagt, drægtig 5½ Læster. Er fattig.
7. Hans Møllere. Fører en Jagt, St. Anna Marina, drægtig 3 Læster. Fattig, dog hielper sig igennem.
8. Nielss Larssen Vindelbor. Fører en Jagt, Taalmodighed, drægtig 3½ Læster. Af samme Vilkaar.
9. Rasmus Gram. Fører en Baad, kaldes St. Anna, drægtig 2 Læster. Fattig af Tilstand.
10. Issack Knudssen. Fører en Jagt, Unge Tobias, drægtig 3½ Læster. Ligesaa.
11. Hendrick Vent. Fører en Galiot, Fortuna, drægtig 9 Læster. Ligesaa.
12. Dik Møller. Fører en Jagt, drægtig 6 Læster. Staar sig temmelig. Har Krohold og Bondehandel.
13. Christen Jørgenssen. Fører en Jagt, Lærcken, drægtig 6 Læster. Af samme Beskaffenhed.
14. Anders Kiep. Fører en Baad, drægtig 1 Læst. Er iblandt de fattigste.

Nyekiøbings Raadstue d. 8. Julii Aº 1735.

Stubbekiøbing.

Indberetning af Byfoged Christian Bentzon[25]).

1ste og 2den Post.

Byens *Districts* Handel og Næring bestaar at kiøbe Korn og andre Ting, som Landet ved Guds Velsignelse frembærer, og igien udselger til Bondens Nødtørft, Salt, Fisk, Jern, Sild, Tiære, Humle, Tran, Hør, Hamp etc., hvilken Handel, for det 2det merkelig paa nogle Aar har aftagen fra Byen, formedelst Ambtstuen er udi Nyekiøbing, hvor Bonden daglig har [noget] at forrette, som derved bruger sin Handel. Overalt er det bekiendt, at Kornpriserne ikkun ere slette i disse Aaringer, hvorover Pengemangel de fleste Steder *chercerer.*

3die Post.

Falder her til Steden beleilig Søefart og haver *Communication* med Grønsund. Fartøyer ere til Byen ikkun 7 Stkr. Galiother og Jagter. Jeg kan erindre mig, at her har været 16 til 20 Stkr.; nogle blef i svenske *Orlog* af Fienden borttaget, andre [ere] forgaaet og ved det, Byen er forringet, daglig formindskes.

Det er ellers allernaadigst bekiendt, at under Møen og Stevns er opbragt en stor Del smaa Fartøyer udi Krigens Tid fra disse smaa *Provinicier,* som jeg allerunderdanigst formener har været den største Aarsag, at her udi Grønsund ingen *Orlogs*flode kan indløbe, og med sydlig Vinde er det ikke godt at komme fra Kiøbenhafns Red at hindre de Cappere, som samme optager, deres *Desein.* Men skulde vel finde allernaadigst *Approbation,* som og var giørligt, at faa Dybet udgravet, at vel den gandske danske *Orlogs*flaade kunde tage sig Havn udi Grønsund med haarde østelig Vinde, da der vel kunde *menageres* paa Master og Stenger, Anker og Tove saa meget, et Aar undertiden paa Kiøge Bugt tilsættes, som denne Havn kunde koste at indrette. Og var det saa en stor Tryghed for *Cofardie*farten og al Skenden og Brenden, som ellers ved fiendtlig Overflod kunde tilføjes, vorde hindret ved den *Reconoscence,* som daglig kunde haves.

Seilatzen her fra Steden strekker sig ei videre end til Norge, Holstein [ɔ. Slesvig], Lybeck, Østersøen og imellem Riger og Lande for at bortføre Landets Korn og igien tilbringe de Varer, Landet behøver og er at afsette.

4de Post.

Paa *Fabriqver* eller *Manufacturer* befindes her ingen Slags *Privilegia*; eiheller ved jeg, nogen her har været.

5te Post.

Her udi Byen er ikkun et Skomagerlaug. Eiheller ved jeg, [at] os *manqverer* nogen Slags Handverksfolk, som her kunne leve; men var at ønske, [at] nogen Slags *Uldenmanufacturer* ved allernaadigst Forsorg kunde oprettes, at de mange unge, Børn og Løsgiengere dertil og andre *Fabriqver* kunde *employeres*, og Ulden, som føres til fremmed Land at forarbejde og os siden igien tilførte at klæde os udi, af Landets egne Indbyggere forfærdiges.

Kiøbmænd kan regnes til 7 a 8 Stkr., som driver den foran[skrevne] *Negotie* med Bonden; eiheller har de videre Evne, end samme omtrent at vedligeholde.

Stubbekiøbing, d. 9. Julii 1735.

Noter.

[1]) Hans Landorph, f. 1689, S. af Generalfiskal Jørgen L. og Catharine Mejer, blev Student 1707 *a*, Sekretær i danske Kancelli 3. Juli 1711 *b*, Vicelandsdommer i Fyen og Kancelliraad 3. Aug. 1716 *c*, Landsdommer og virkl. Justitsraad 1. Maj 1719 *d*, Amtmand over Nykøbing Amt 2. Nov. 1722 *e* og Etatsraad 22. Juni 1731 *f*. Nobiliteret 31. Dec. 1734. G. 29. Marts 1729 m. Magdalene Christine Lützow, D. af Gehejmer. H. U. L. til Søholt, dbt. 19. Nov. 1709 *a*. — Landorph fik Ord for at have været en slet Husholder, men tillige hedder det, at han „i Henseende til sit Hjertelav var den ædelmodigste Mand og Godheden selv mod sine Underhavende og havde det ømmeste Hjerte mod Fattige, ja, han gav, til han selv manglede“ *g*. Dette sidste er vel næppe pointeret saa stærkt uden Grund, men synes at modsiges noget ved den

Omstændighed, at L. i Aarene 1726—29 stod anklaget for en Kommission paa Gr. af Mangel paa Paapasselighed i Embedet som Amtmand; bl. a. havde han undladt at „*inqvirere*, hvorledes Bonden er medtagen", og at tilse, „hvorledes de pløjer eller saar og holder Hus". Sagen var rejst i Anledning af en Række Misligheder hos en Del loll.-falsterske Embedsmænd og Slotsfunktionærer m. fl. — bl. a. mod Oberst Ulr. Fr. Storm, Kapt. Joh. Bengt Ellermann (se Note 18), Løjtn. Erich Geding, Overførster Conrad Ryge, Skovrider Fr. Henning, Slotsfoged Jens Gymoes, Regimentsskriverne Erich Erichsen og Jacob Jørgensen samt Forpagterne Jørgen Lundsgaard paa Nørre Ladegaard, Peder Simonsen Alrøe paa Korselitze og Ditlef Flindt paa Skørringe —, og Anklagen gjaldt for Oberst Storms Vedkommende Uretfærdigheder mod Bønder (overdrevne Friægter) og Soldater (Mishandling), for Regimentsskriver Jørgensens Uorden i Regnskaberne og andre *Malversationer* og for Ladegaardsforpagternes Vedkommende forskellige Uhæderligheder og Bondeplagerier. Med alt dette havde Amtmanden set igennem Fingre og især ikke taget sig af Bøndernes Sag. Dog slap han, ligesom de fleste andre anklagede — Regimentsskriver Jørgensen undtagen —, uskadt fra Sagen *h.* Snarest var hans egen ofte omtalte Ødselhed i Forbindelse med de slette Tider Aarsagen til, at hans Formuesomstændigheder efterhaanden blev meget slette. Efter sin Moder, der som Enke havde giftet sig med Kancellr. Hans Daniel Ahlefeldt til Baadesgaard og efter dennes Død havde udkøbt andre Arvinger, arvede Landorph Baadesgaard med vidtstrakt Gods og 5 Kirker; men for den slette Økonom blev det, særlig i de vanskelige Tider, intet Aktiv. For at rejse Penge maatte han optage store Laan i Gaard og Gods, og dog vedblev han at tilkøbe Bøndergods, formodentlig i Haab om bedre Tider og lokket af de lave Priser. Saaledes købte han adskillige af de Gaarde, Folk havde vundet i det saakaldte „Lollandske Jordegods Lotteri", som Kongen havde oprettet med ret usælgeligt Gods som Gevinster, og 1727 tilskødede Major Joh. Math. Toppel ham Gods for 3257 Rdlr., hvorpaa L. kun var i Stand til straks at udbetale 100 Rdlr. og love et større Afdrag til følgende Nytaar *i.* Landorphs Hovedkreditor blev Prinsesse Charlotte Amalie, efter at hun, hvem han i Forvejen skyldte 7000 *Croner*, havde overtaget en Del af hans Gæld, nemlig 15,000 Rdlr. kurant 16,000 *Croner*, til afd. Schoutbyn. Brandt til Gammelgaard. Angaaende en Gæld til samme Brandt paa 4000 Rdlr. kom L. 1736 i Proces, idet han efter Brandts Død paastod at have fyldestgjort ham „men forsømt at faa Kvittering" *j.*

Prinsessen omtales som Landorphs Velynderinde, men hendes Velvilje synes at have faaet en forstaaelig brat Ende; thi i August—September 1736 lod hun sig indføre i Baadesgaard og Gods for sit Tilgodehavende, lod dens 1135 Td. Hk. stille til Auktion i København

i Februar 1737 og blev selv højestbydende med 48,000 Rdlr. *k.* Dermed var alt tabt for Amtmanden. Rygter havde allerede i længere Tid fortalt, at Landorphs Transaktioner nok ikke var helt uangribelige, og nu viste det sig, at han havde benyttet sin Stilling til at dække over egne mislige Affærer. Saaledes havde han optaget Laan mod Sikkerhed i sit Gods til langt over dettes Værdi, idet han for hver ny Kreditor havde skjult foregaaende Prioriteter, havde solgt af sit pantsatte Gods uden Kreditors Vidende og forstaaet at besnakke eller underkøbe Landstingsskriveren, vistnok Valentin Christopher Guldbech (se Aarbog 1918, Pag. 86, Note 44), til at gøre falske Tilførsler i Skøde- og Panteprotokollen *l.* Af Nykøbing Latinskole og Hospitals Midler, hvormed han havde Tilsyn, havde han optaget Laan paa flere 1000 Rdlr. og derpaa udstedt en „mislig" Obligation, o. s. v. *m.* Prinsesse Charlotte Amalie, der nu var bleven Ejer af Baadesgaard, kom derfor til at staa overfor en Række af Godsets ufyldestgjorde Kreditorer, som hun dels udkøbte, dels kom i Proces med *k.* Adskillige af dem led betydelige Tab, saaledes Latinskolen. Prinsessen fik 1737 eftergivet Godsets gamle Skatterestancer, der beløb sig til 2163 Rdlr. *n.*

Efter at Generalprokurør Andreas Hojer havde indsendt en Redegørelse om Landorphs Misligheder, beordredes Generalfiskal C. W. Smidt 20. Sept. 1737 til at rejse Tiltale mod ham *o.* og 25. Okt. s. A. nedsættes en Kommission til Undersøgelse *p.*; imidlertid indsattes en konstitueret Amtmand. 26. Marts 1738 faldt Dommen, og Landorph dømtes „fra Embede, Ære og Værdighed" *q.* Desværre synes Sagens Akter at være gaaet tabt; muligvis er de fjernet, da Landorph efter Ansøgning erholdt en noget reserveret — og ufortjent — Æresoprejsning 9. Jan. 1739 *r.* Det hedder sig, at Oprejsningen blev udvirket af hans Kone, for hvem adskillige, bl. a. Prinsesse Charlotte Amalie, synes at have næret Medynk. Generalprokurør Hojer udtaler sig fordelagtigt om hende og fremstiller, hvorledes ogsaa hun var bleven ført bag Lyset af Landorph, der ved Ægteskabets Indgaaelse havde forstaaet at give hende og hendes paarørende et falsk Indtryk af sin økonomiske Stilling *s*, og betegnende er det, at hun senere som Enke testamenterede det eventuelle Overskud i sit Bo til Nykøbing Hospital *v*, der ved Mandens Uhæderlighed havde lidt saa følelig et Tab. Hun fik tilstaaet en aarlig Pension paa 100 Rdlr.

Ægteparret levede derpaa under smaa Kaar i Nykøbing, hvor L. døde efter „langvarig Svaghed" 4. Mai 1748. Det blev fortalt, at L. gik omkring i Nykøbing med en Potte for at bede om Mælk *t*, men dette turde vel være Overdrivelse eller en tilfældig Hændelse, i alt Fald viser Skiftet efter hans Død, at Familien beboede en Lejlighed for 24 Rdlr. aarl., og at den endnu havde et efter Omstændighederne ret godt Indbo i Behold, nemlig i Salen adskillige indlagte Møbler og „Røslæders-" og „Guldlædersstole", i Dagligstuen flere lakerede Møbler samt

en indlagt Skænk med Sølvtøj o. s. v. — alt Rester af Fortids Herlighed. Ligeledes holdt de 2 „Tjennestebud" og betalte 1 Rdlr. 2 Mk. aarlig for deres egen Stol i Kirken. Men Pengeforholdene var stadig fortvivlede; Enken maatte laane Penge hos sin Lavværge, Apoteker Seidelin, til Begravelsesudgifterne, og det viste sig, at L. havde pantsat sit Ur. Boets Gæld var 8001 Rdlr., Aktiverne kun 260. Enken og den 14-aarige Søn fragik Arv og Gæld *u.* Hun døde 20. Nov. 1775 *v.* Sønnen var død forinden. (*a.* Biogr. Lex. — *b.* Sjællandske Reg. 1711 Nr. 184. — *c.* Fyenske og Smaalandske Reg. 1716 Nr. 39. — *d.* do. 1719 Nr. 19. — *e.* Bloch: Stiftamtm. og Amtm. i K. Danmark. — *f.* Norske Reg. — *g.* P. Rhode: Loll.-Falst. i Udg. II p. 289. — *h.* „Inkvisitionssagen imod Justr. og Amtm. Landorph 1726" og „Protok. og Docm. vedk. den falsterske Inkvisitionskommission" i Rentekammerets Arkiv, jfr. E. Holm: Danm. Norges Hist. 1720—1814 I p. 356 og Henvisninger. — *i.* „Skøde- og Adkomstbreve vedk. Baadesgaards Gods 1665—1737" i Rentekammerets Arkiv. — *j.* Smaalandske Tegnelser 1736 Nr. 71. — *k.* „Jordebøger, Docum. og Breve vedk. Baadesgaards Gods 1726—37" i Rentekam.s Arkiv; Loll.-Falsters Landstings Skøde- og Panteprotokol 1734—61 A. p. 282 ff. — *l.* Sjællandske Tegn. 1737 Nr. 520. Indlæg. — *m.* Hofm. Fund. VI Loll.-Falst. p. 172, 200; Kirkehist. Saml. 4 R. III. p. 477 f.; Nykøbing Kathedralskoles Indbydelsesskrift 1868 p. 14-15. — *n.* Rentekammerets Relations- og Resolutionsprotokol 1737 Nr. 9. — *o.* Sjællandske Tegn. 1737 Nr. 520. — *p.* do. Nr. 563. — *q.* Memoirer og Breve XXII p. 205 f. — *r.* Smaalandske aab. Breve 1739 Nr. 4. — *s.* Sjællandske Tegn. 1737 Nr. 520. Indlæg. — *t.* P. Rhode: Loll.-Falst. 2 Udg. I p. 305. — *u.* Nykøbing Købstads Skiftedocumenter 1746—49. — *v.* do. Skifteprotokol 1773—81 p. 121).

[2]) En Arent Nagel nævnes 1688 i Fyenske Kontors Kopibog *a* uden nogen som helst Oplysninger. Muligvis er han den samme A. N., der senere i 10 Aar var Forpagter paa Ringsted Kloster og dér led et uopretteligt Tab ved Kvægsyge, hvorfor han efter flere forgæves Ansøgninger om „Brød" 24. Juli 1722 opnaaede Udnævnelse til Byfoged i Roskilde *b.* Allerede Aaret efter døde han og blev begravet 15. September. (*a.* p. 94. — *b.* Sjæll. aab. Br. 1722 Nr. 227. Indlæg).

[3]) Stiftamtmand Neve støtter ikke Landorphs Forslag om Skattelempelser, men hævder, at Falster ikke er værre stillet end det øvrige Danmark, men er „meget frugtbart". Er der Mangel paa Græsgang, er det dog ikke værre, end at „de *Inconveniencer,* som deraf følger, ved nogen Vindskibelighed eller Kunst kan borttages eller forandres". (Neves Indberetning 1735).

[4]) Niels Hammer havde tjent som Forvalter eller Fuldmægtig paa forskellige Proprietærgodser, var en Tid ansat ved Amtstuen og blev Fuldmægtig hos Stiftamtmanden *a.* Medens han var Forvalter paa Lunde-

gaard, blev han 15. Feb. 1726 g. (Nykøbing) m. Anna Hvalsøe, D. a. Amtsforvalter Jacob Jørgensen. 7. Mai 1728 fik han Konf. som Forstander og Spisevært ved Nykøbing Hospital *b*. 17. Marts 1730 Best. som Borgmester i Nykøbing *a*. Han var skrøbelig og „forfalden" i sine sidste Aar *c* og døde 1739, begr. 6. Feb. Konen overlevede ham og fik Bevilling til at sidde i uskiftet Bo *d*. (*a*. Smaalandske aab. Breve 1730 Nr. 27. Indlæg. — *b*. do. 1728 Nr. 57. — *c*. Memoirer og Breve XXII p. 191 og 205. — *d*. Smaalandske aab. Breve 1739 Nr. 22).

[5]) Gabriel Frandsen Bold fik 26. Aug. 1724 Best. at være yngste Raadmand i Nykøbing *a*. Han var 3 Gange gift 1) d. 11. Jan. 1720 m. Anna Simonsdatter From, † 23. Nov. 1736, 68 (!) Aar gl., 2) m. Maria Dahl (efter kgl. Bev., da hun var „Søskendebarns Datter" af hans afdøde Hustru *b*), † først i April 1747 *c* og 3) m. Ide Sophie Wrede *d*. Han døde 1757, thi 18. Marts s. A. viser Nykøbing Kirkeregnskabsbog — Ministerialbogen for disse Aar mangler —, at der er betalt 2 Rdlr. 4 Mk. for hans Begravelse paa Kirkegaarden, (*a*. Smaalandske aab. Breve 1724 Nr. 49. — *b*. do. 1740 Nr. 64. — *c*. Nykøbing Kirkeregnskabsbog: 6. April 1747 betalt for Jord og Klokker 2 Rdlr. 4 Mk. — *d*. Smaalandske aab. Breve 1757 Nr. 52).

[6]) Wilhelm Kruse blev Raadmand i Nykøbing 19. Okt. 1731 og fik sin Afsked 31. Mai 1743 *a* kort efter at være bleven Birkedommer i det falsterske Regiments Distrikt (nemlig 15. Marts 1743 *b*). 1744 blev han dømt for en Kommission p. Gr. af hans Administration af Børnemidler *c*. Enken, Maria Elisabeth Stub (gift 1749 *d*), fik efter hans Død 1760 Bev. til at sidde i uskiftet Bo *e*. (*a*. Smaalandske aab. Br. 1731 Nr. 117 og 1743 Nr. 73. — *b*. do. 1743 Nr. 25. — *c*. do. 1745 Nr. 104. — *d*. do. 1749 Nr. 72. — *e*. do. 1760 Nr. 62).

[7]) Peder Lauritzen Hald fik 18. Juni 1725 Best. som By- og Raadstueskriver i Nykøbing *a* og døde i Januar 1748 *b*. Han var g. m. Martha Flindt, der blev begr. 5. April 1737. (*a*. Smaalandske aab. Breve 1725 Nr. 41. — *b*. Nykøbing Kirkeregnskabsbog: Indtægt ved Begr.)

[8]) Hans Henrich Hincheldej, hvis Slægt stammede fra Skotland, var S. af Købm. Edward H. i Lübeck og Broder til Edward H. i Nykøbing (se Note 17). 7. Aug. 1716 erholdt han Myndighedsbevilling *a*; Stiffaderen, Købm. Hans Bergishagen Flindt i Saxkøbing, havde indtil da været hans Værge. Snart efter nedsatte han sig som Købmand i Nykøbing *b*. og ægtede 27. Feb. 1726 Dorothea Eleonora Fritscher, D. af Slotsmurermester F. (se Note 23), † 1755 *c*. (*a*. Smaalandske aab. Br. 1716 Nr. 41. — *b*. do. 1717 Nr. 2. — *c*. do. 1755 Nr. 83. — Lengnicks Genealogier I; Memoirer og Breve XXII p. 507).

[9]) 4. Juni 1725 (Konfirmationsbestalling som nævnt p. 8) fik Jørgen Gebler, der var Mester i Kobbersmedelavet i København, men havde

taget Bopæl i Maribo, og Carl Wilhelm Marchart Privilegium som Kobbersmede i Loll.-Falster. Forretningen havde de overtaget efter Johan Nous Enke, Cathrine Elisabeth, der var i Slægt med Geblers Kone, som ligeledes hed Cathrine Elisabeth *a*. Gebler døde, 42 Aar gl., 1737, begr. 12. Feb., og Enken fik 22. Feb. s. A. Bev. til at nyde Privilegiet sammen med Marchart. — C. W. Marchart var først g. m. Mette Magdalena Pedersdatter Buchalf, † 1740 *b*, senere med Catharina Abrahamine, der efter hans Død 1756 fik Bev. til at fortsætte Haandværket *c*. Om Klager fra Maribo over dette Kobbersmedeprivilegium se: Indberetningen fra Lolland i Aarbog 1918 p. 57 f. (*a*. Smaalandske aab. Breve 1725 Nr. 39 og 1737 Nr. 11. — *b*. do. 1740 Nr. 119. — *c*. do. 1756 Nr. 81).

[10]) Glarmester i Nykøbing Jørgen Ernst Pedersen Fincke *a* blev 3. Sept. 1723 g. (Nykøbing) m. Anna Christensdatter og døde 1750, begr. 5. Juni „i de fattiges Jord fra Daarekisten i Klosteret". (a. Hofm. Fund. VI Loll.-Falst. p. 207).

[11]) Gotfred Schefler, f. i Nassau, begr. 1. April 1749, blev 1702 Regimentsfeltskær i Nykøbing, hvorved han gjorde Indpas i Orlobs Praksis. Da Orlob flyttede til Kbhvn., blev han 1. Mai 1719 eneste Stadskirurg. Reduceret som Feltskær 1731, men atter ansat 1740. G. m. Sophie Seidelin, f. 1681, † 24. Nov. 1769.

[12]) Laus Poulsen Martner fik 8. Mai 1750 Bev. til at holde Vin- og Værtshus i Nykøbing. (Smaalandske aab. Breve 1750 Nr. 44).

[13]) Caspar Schrøder havde købt Værtshusholder Iver Rosenfeldts Gaard i Nykøbing og fik 11. Dec. 1730 Privilegium som Værtshusholder *a*. Han nævnes som Postmester og var 1740—50 Oldermand for Borgerlaget *b*, men 1750 var han gammel og svag *c*. (*a*. Smaal. aab. Breve 1730 Nr. 15. — *c*. do. 1750 Nr. 44. — *b*. Viggo Holm: Efterr. om Borger- eller Købmandslaget i Nykøbing p. F. p. 33).

[14]) Se Indb. fra Maribo i Aarbog 1918 p. 61 og Note 33 p. 85.

[15]) Claus Seidelin, f. 26. Jan. 1702, † 16. Mai 1782, S. af Apoteker i Nykøbing Fr. S. og Karen Clausdatter, havde efter Faderens Død 1729 overtaget Apoteket. 18. Juli 1730 ægtede han Elisabeth Cathrine Wichmand, D. af Bertel W. — Om den bekendte Apoteker se: Biogr. Lex., Hist. Tidsskr. 3 R. II p. 261 ff. samt Memoirer og Breve XXII.

[16]) 23. Juni 1741 begr. Rebslager Hans Forbus, „som i sin Sygdom af Raserie løb ud i sin bare Skiorte och døde i Strædet ved Apothekerens Hauge". (Nykøb. Kirkeb.)

[17]) Edward Hincheldej, Broder til H. H. H. (Note 8), fik 18. Feb. 1718 Bev. at være sin egen Værge *a*, før havde hans Stiffader Hans Bergenshagen Flindt i Saxkøbing været Værge *b*, og nedsatte sig senere som Købmand i Nykøbing. 24. Mai 1726 blev han Raadmand i N. *c* og entlediges efter Ansøgning 19. Okt. 1731 *d*. G. (Nykøbing)

19. Dec. 1724 m. Karen Høeg (Høy) og † 1775 *e.* (*a.* Smaalandske aab. Breve 1718 Nr. 13. — *b.* do. 1717 Nr. 2. — *c.* do. 1726 Nr. 39. — *d.* do. 1731 Nr. 116. — *e.* Memoirer og Breve XXII p. 207. Lengnicks Genealogier).

[18]) Johan Bengt Ellermann † 16. Mai 1741. Var som Fændrik 1713 i engelsk-hollandsk Sold i Braband ved et for dansk Regning rejst Regiment. Forsat til 5te jydske nat. Rytterregiment 18. Juli 1714. Løjtn. i sjæll.-loll.-falst. nat. Dragonregiment 25. April 1718. Kapt. 15. Feb. 1723. Forsat som Ritmester til 2det fyenske nat. Rytterregiment 5. Marts 1731. Major 16. Juli 1734. Sec.major 30. Dec. 1737. G. 10. Jan. 1725 m. Kirstine Nielsdatter, E. e. den 1719 afdøde Købm. Thomas Flindt i Nykøbing. Hun døde i Nykøbing c. April 1763. (Hirsch: Fort. over d. og n. Officerer. — Lengnicks Genealogier 2 Saml. II).

[19]) Jacob Sønderborg fik 16. Dec. 1729 Bev. at være Guldsmed i Nykøbing *a* og 20. Marts 1733 Konf. som succ. og adj. Maaler smst. hos Raadm. Mads Jensen Coldings gamle Enke, Abigael *b.*, † 1747 *c.* (Smaalandske aab. Breve 1729 (Konfirmationsbest. som i Teksten anført 1731) Nr. 144. — *b.* do. 1733 Nr. 28. — *c.* do. 1747 Nr. 79).

[20]) Claus Flindt, f. c. 1679, † 1737, begr. 23. Mai, S. af Raadm. Henrich F. i Nykøbing. Var Købmand i N., blev 26. Aug. 1724 øverste Raadmand *a* og 20. April 1726 Borgmester *b.* Allerede 17. Marts 1730 tog han sin Afsked, da Embedets Pasning tog for megen Tid fra hans Forretning. Dog maatte han beholde Borgmesterrang *c.* C. 1710 ægtede han Christina Maria Brøstrup, der døde 1738, begr. 30. Mai, 57 Aar gl. Flindt havde i sine sidste Aar forpagtet Korselitze *d.* (*a.* Smaalandske aab. Breve 1724 Nr. 48. — *b.* do. 1726 Nr. 31. — *c.* 1730 Nr. 26. Indlæg. — *d.* Memoirer og Breve XXII p. 203. — Lengnicks Genealogier 2 Saml. II).

[21]) Anders Larsen eller Lassen (begge Navne ses i Flæng) † 6. April 1755. Blev Kirurg og Bartskær i Nibe 6. Dec. 1729, i Nykøbing og Falster 10. Mai 1734, først sammen med Gotfred Schefler (se Note 11) og efter dennes Død (1749) som Enekirurg; desuden 1. Okt. 1734 i Nysted og Omegn indtil 2 Mil derfra. G. m. Armegaard Lüttichau, der som Enke ægtede Slotsgartner Chr. Eigtved og døde 1758, begr. (Nykøbing) 28. Feb.

[22]) Om B. Kisbye se: P. Rhode: Loll.-Falst. 2 Udg. II p. 151.

[23]) Christian Fritscher, Slotsmurermester og Entreprenør i Nykøbing, g. c. 1713 m. Kirstine Marie Hansdatter Wichmand og † 1736, begr. 30. Nov., 62 Aar gl.

[24]) Nykøbing Kirkebog har 1740 følgende Antegnelse: „27. Juni begr. Andreas Jonæsen's, Skoemager og Dandzemester's Hustru, som i sit Raserie i en Sygdom druknede sig selv i en Brønd".

[35]) Christian Nielsen Bentzon, f. i Slangerup 1699, † 23. Jan. 1765, S. af Pastor Niels B. og Gundel Willumsen, var Købmand i Stubbekøbing, blev 1730 Oldermand og 2. Mai 1732 Byfoged. Efter at have naaet dette Maal afslørede B. sig som en hensynsløs og intrigant Person, der voldte sine Bysbørn idelige Ubehageligheder. Især var han paa Nakken af den, der ikke dansede efter hans Pibe. „At falde i hans *animosité* er for enhver en *fatalité*", „Bentzon er *chicanøs* og vidtløftig i sine *Processer*", saaledes lyder Samtidens Domme om ham. Trods utallige Klager over hans Embedsførelse og private Stridigheder, ved hvilke Lejligheder B. altid desavueredes, forstod han dog, smidig som en Aal, at bevare sin Stilling. Af og til led han dog føleligt Nederlag; saaledes 1746, da det blev ham forbudt at optræde som Prokurator paa Sjælland og Øerne, hvor han ved givne Lejligheder havde boltret sig som forslagen Lovtrækker. 1760 gik B. dog for vidt ved at optræde respektløst overfor Stiftamtmanden, hvilket førte til hans Suspensation fra 24. Okt. s. A. til 20. Mai 1764 — et Tidsrum, B. benyttede til Intriger mod den konstituerede Byfoged og til atter at indynde sig hos sine Foresatte. B. var 3 Gange gift. 1) 19. Nov. 1723 m. Maren Nielsdatter Cheldorph, f. 1686, † 1735, E. e. Pastor Laurits Kaalund paa Bogø, 2) 10. Okt. 1738 m. Gjørvel Cathrine Bildsøe, f. 1717, † 1740, og 3) 21. Okt. 1746 m. Dorothea Margrethe Buch, f. 1724, † 1804. Se i øvrigt om B.: Bering Lisberg: Stubbekøbing gennem Tiderne, især p. 240—56 og 279, samt Lengnicks Genealogier 1 Saml.

Om Dorte Skov og Tyven.

Af *Povl Hansen.*

I Aaret 1691 beklædtes Embedet som Tolder ved Bandholm paa Lolland af Hans Hansen Montros.

Men da Arbejdet paa det lille, temmelig afsides Toldsted ikke lagde Beslag paa en Mands hele Tid og Kraft, havde Montros tillige overtaget Stillingen som Ridefoged hos den tyskfødte Amtmand over Kronborg og Frederiksborg Amter, Etatsraad Eggert Christoffer von Knuth, der var Eneejer af den nu nedlagte Bandholmgaard og Aasmarke (senere Knuthenborg).

Montros og hans Ægtefælle, Anna Madsdatter, var særdeles velhavende Folk, der ikke med Hensyn til Klædedragt eller Optræden stak deres Velstand under Stol.

En Broder til Hans Montros var Ridefoged paa den nærliggende Herregaard Nielstrup; hans Navn var Jakob M.

Hen paa Vaaren ovennævnte Aar kommer det til et Sammenstød mellem samme Toldsted og Enkefru Dorte Skov paa Herresædet Havrelykkegaard (nu Havløkkegaard) i Fuglse Herred.

Dorte Skov, Enke efter tidligere Landsdommer Lave Bille, er en Kvinde, som mest er kendt fra talrige Retstrætter. I flere af disse er hun den anklagede; men de ender hyppig paa samme Maade med, at hun af Retten frikendes — ikke saaledes, at hendes Uskyld bevises, men fordi Modparten savner de fældende Beviser. Ved Tingdelingens Slutning lades man saaledes tilbage i mer eller mindre Uvished om, hvorvidt hun egentlig er skyldig eller uskyldig i den Brøde, hun er bleven anklaget for.

Saaledes gik det f. Eks., da hun stod anklaget for Majestætsforbrydelse, og saaledes gik det, da hun stod anklaget for at have givet Hr. Sonsbech (senere Værtshusholder i Nakskov) sit Ægteskabsløfte — for at nævne et Par af de mest iøjenfaldende Tilfælde. (Se herom nærmere: Lolland Falsters historiske Samfunds Aarbog IV, 1916, Side 22 o. flg.)

Man finder sig derfor paa gyngende Grund, naar man vil danne sig en Mening om denne Kvindes sande Karakter og Personlighed: Maaske er hun en forfulgt Uskyldighed; men det kunde ogsaa være, at hun var en baade snedig og træsk Person.

Der vil i det følgende atter blive Lejlighed til at tage dette Spørgsmaal op til Overvejelse.

Ved Midsommertid 1691 tiltog Tolderen Hans Montros sig Brugsretten til den Kirkestol i Østofte Kirke, som Dorte Skov hidtil havde betragtet og benyttet som sin. Indsigelse fra hendes Side hjalp ikke; og da Fruen ikke vilde godkende det skete, indskrænkede hun sig til at protestere paa den Maade, at hun fra nu af ikke i Sommerens Løb satte sine Ben i Kirken. Ved en senere given Lejlighed oplyser Montros, at denne Tilegnelse skete for hans Vedkommende paa Befaling af hans overordnede, Amtmand von Knuth. En Udtalelse, der dog ikke nærmere oplyses eller begrundes.

Man aner af dette, at Forholdet ikke var det bedste mellem Fruen paa Havrelykkegaard og Tolderen i Bandholm.

Nu skete det, at Ægteparret Montros ved Mikkelsdagstid samme Aar foretog en Rejse til København. Men inden de tog af Sted, samlede de deres mange Værdisager omhyggelig sammen og gemte dem hen i et stort, „beslagen Blikskrin", der ved en senere Lejlighed vurderedes til den ret anselige Værdi: 10 Rdlr. Skrinet blev derpaa baaret ind i Toldbodens „lidet Kontor" for der at staa, til de efter fuldendt Rejse vendte tilbage.

Det gik dog ganske anderledes.

Da de efter Hjemkomsten vilde se til deres Kostbarheder, viste det sig, at de var væk. Skrinet var tyvstjaalet.

Nu gik der nogen Tid; da begyndte enkelte af de mange

Tyvekoster at dukke frem, saa hist, saa her; flest hos Peder Guldsmed i Nakskov, f. Eks. en Slump „gode, engelske Dalere", og da der endelig ogsaa kom et „Filigran-Æskelaag" med Ægteparret Montros' Navnetræk paa, saa samlede Mistanken sig om en bestemt Mand, nemlig Jørgen Jakobsen Holst.

Denne Mand havde tidligere tjent hos Hans Montros, men levede nu som Indsidder en Milsvej længere vesterpaa i en lille Stue i Huset hos Rasmus Kristoffersen, kaldet Rasmus Svarver (Drejer) i Kældernæs.

Josias Mejer, Ridefoged hos Amtmand H. U. von Lützow paa Søllestedgaard, fik Ordre til at paagribe den mistænkte; og midt i Oktober drog han da af Sted. I Følge med Ridefogden var „Kromanden i Nakskov" (monstro Dorte Skovs uheldige Bejler; Loll. Falst. hist. Samf. Aarbog IV, 1916, Side 22 o. flg.), desuden Peder Munk og Peder Guldsmed fra Nakskov, to tilsagte Bønder fra Stokkemarke, nemlig Jeppe Bringe og Hans Jakobsen Føbus, samt endelig ogsaa Tolderen, der dog først kom til lidt senere.

De var saa heldige at træffe Jørgen Holst hjemme; men godvillig vilde han ikke give sig, og da han efter Beskrivelsen „var af Person temmelig høj, tyk og førlemmet", saa forstaar man, at det kostede en haard Kamp at faa ham overmandet. Da han var bleven forsvarlig bunden paa Hænder og Fødder, lagde man ham op i Vognen, som man i den Hensigt havde medbragt, og der laa han nu og rasede. Han saa ikke godt ud, som han laa dér med sit fortrukne Ansigt, indrammet af det røde Haar og Skæg.

I dette Øjeblik kom Tolderen til Stede; men ogsaa en Mængde andre Mennesker havde Nysgerrigheden drevet sammen. Nogle kom løbende til Fods, andre bar sig ad som Hans Borre, der sprang paa Ryggen af en Hest for at komme hurtigere frem; ankommen til Skuepladsen for Begivenhederne, stod han atter af Hesten og trængte sig frem til Vognen.

Senere blev 15—16 af disse tilstedeværende Mænd indstævnede som Vidner, og ud fra deres saa temmelig sam-

stemmige Vidnesbyrd kan man da saa nogenlunde danne sig en Forestilling om, hvad der gik for sig.

Der vidnedes da, at mens Ridefogden, Peder Munk og Peder Guldsmed stod hos, lod Tolderen undersøge den bundne Tyvs Lommer, og der blev da fremdraget en Del engelske Dalere.

„Hvor har du faaet dem fra?" spurgte Montros.

„Saadanne Penge har jeg haft, før I blev Karl", svarede Tyven.

„Ja, men disse er mine, og jeg har flere af samme Slags hjemme", fortsætter Montros.

„Hvis saa er, da har Eders Kvinde tjent dem med sin Ende", lyder Fangens raa Svar.

„Lige meget", begynder Montros igen, „det er mine Dalere og har været det i elleve Aar".

„Saa maa vel Eders Navn eller Mærke staa paa dem da, siden I kan vide det saa sikkert; se efter om I kan finde det!" spotter Holst.

Tolderens Mund gik i Staa; men nu kom der uventet Hjælp fra en anden Kant: Peder Guldsmed bøjer sig ned over Vognen og siger, idet han for Fangen fremviser et lille Filigran-Æskelaag: „Da staar Tolderens og hans Kones Navn da tydeligt nok her paa dette Stykke Tyvegods".

Nu var det Holst' Tur at blive tavs.

Imidlertid havde Ridefogden givet Befaling til et Par Mænd om at passe vel paa „Fangens Kvinde" og for Resten gennemsøge Huset efter Tyvekosterne. Den ene af disse Mænd, Kristoffer Svoren, stillede sig ind i Huset ved Siden af hende. Hun stod ved Gruen (Arnen). Den anden, Hans Føbus, ledte imidlertid efter Tyvegodset og fandt da en Sølvæske i noget Foder i Laden. Han spurgte „Tyvens Kvinde", om hun havde kastet dem derud, og det svarede hun ja til; thi det havde hendes Mand budt hende at gøre; hvis hun blot kunde naa at faa Tyvekosterne bort af den Kiste og den Skuffe under Bordet, som de laa gemt i, „da", havde hendes Mand sagt, „vil vi give ham (Tolderen) Djævelen".

Men det var kun lidet, hun havde naaet at faa bort, saa Hans Føbus fandt det meste, saaledes en hel Bunke „Sølvkløverblade“ til at pynte Tolderens Kjole med. Føbus samlede dem op i sin Tobaksdaase, gik ud og overgav dem til Montros.

Montros viste sit ny Fund til Tyven, idet han udtalte Ønsket om, at han nu blot ogsaa havde sine Sølvknapper til Kjolen. Men Holst, som maatte anse Sagen for tabt, brød nu helt sammen og sagde, at Sølvknapperne „laa i den gule Kiste“. Han bad derefter Montros at komme helt hen til Vognen, som han laa paa.

Dette gjorde Tolderen da ogsaa; men derefter henvendte han sig til de omkringstaaende og bad dem om at vige bort, saaledes at han uforstyrret kunde komme til at tale med Fangen under fire Øjne.

Folk traadte straks til Side og lod de to Mænd være ene. Man lagde Mærke til, at de hviskede ivrigt sammen en Stund; men ingen hørte, hvad de sagde.

Da Montros atter forlod Vognen, kom Folk paa ny nærmere, og der var da en eller anden, der spurgte Fangen, om han ikke havde nogen i Ledtog med sig under Tyveriet. Han gav da til Svar, at det havde han ganske vist; men det gjorde nok ingen godt, om man nævnte dem her.

Da Folk imidlertid trængte stærkere ind paa ham for at faa Besked, føjede han lidt efter til, at det havde været en „vederhæftig Person, som ej her er til Stede, og som nok gaar fri“.

Men nu traadte Ole Smed frem og spurgte, hvem han sigtede til.

„Det er“, sagde Holst, „en stor Kvinde; hun er fed; hun begaar sig nok“.

Mens dette foregik ved Vognen, havde Hans Føbus vendt sig til Tolderen for af ham at faa Nysgerrigheden tilfredsstillet. „Har Tyven lagt nogen ud, som har været med ham i Raad og Daad?“ spurgte han.

„Ja, desværre“, svarede Montros, „men det er en Person, som man ikke kan tale synderlig om“.

Føbus bad dog igen om at faa det at vide, hvorpaa Tolderen gav ham det overraskende Svar, at det var Fru Dorte Skov til Havrelykkegaard, der „havde kommen ham til det".

Nu blev der givet Ordre til at køre Tyven til Toldboden i Bandholm. Da Vognen her holdt for Døren, udspurgte Tolderen atter Jørgen Holst om noget af det stjaalne Gods. Hvor var f. Eks. den Ring, som havde siddet neden om hans Krus, hvor var de to Guldringe og Guldsmykker, og hvor den lille Guldæske, en Skue-Penge og andet mer.

Mens dette foregik ved Vognen, stod Tolderens Kvinde oppe paa Svalen; og hun raabte nu til Folkene: „Giver Rum og viger fra Vognen, at min Mand kan tale med Fangen".

Dette skete, men ingen fik Underretning om, hvad de to Mænd denne Gang forhandlede; kun saa man, at Tyven selv leverede Tolderen og hans Broder, Ridefoged Jakob Montros, nogle af de stjaalne Sager, mens Ladefogden foretog en Undersøgelse af Tyvens Person; han fremdrog da af hans Lommer en „Klud eller Tørklæde", hvori var den omspurgte Sølvring til Kruset, en lille Sølvæske, en Skue-Penge og andre Smaating.

Montros lod derefter Fangen henføre til Aasmarke i Forvaring; og her blev han da den 23. Oktober efter Lovens Bydende indstævnet med 8 Dages lovlige Varsel til at møde i næste Birketing, som skulde holdes den 30. Oktober, for at staa til Rette for sit Tyveri.

Birkedommeren i Nielstrup og Aasmarke Birk, Kristen Kristoffersen fra Maltrup, der nu fik Sagen til Behandling, lod udnævne to Mænd til at værdsætte alle de stjaalne Sager. Paa den optagne Liste er indført over 40 forskellige Ting, og af disse bestod igen de enkelte Numre af mange Enkeltgenstande.

Blandt de mere værdifulde Sager kan nævnes:
117 Sølvknapper til en Vurderingssum af 25 Rdlr.,
1 Sølvring til et Krus 10 Rdlr.,
1 Stk. Guld 4 Rdlr.,
1 Guldsmykke 6 Rdlr.,

1 Armbaand med 9 Jaspisstene og Guldlaas 18 Rdlr.,
Sølv- og Guldkniplinger 3 Rdl.,
3 Lod smeltet Sølv og Sølvkniplinger 5 Rdlr.,
2 Guldringe 3 Rdlr.,
Kongens Billede i „Sølv og Vaaben" 1 Rdlr.,
1 forsølvet Æske med et Enhjørningshorn 1 Rdlr.,
1 lidet Armbaand af ægte Perler og røde Koraller 2 Rdlr.,
1 malet Æske med 4 Agather og flere smaa Børnearmbaand 4 Rdlr.,
1 Guldvægt, 1 Gaffel og 1 Desmertønde 1 Rdlr.

Foruden disse Ting nævnes en Mængde forskellige Sølv- og Guldkniplinger, mange Stykker kostbare Tøjer, Baand, Flor, tre Dusin Sølvknapper, en Barnesølvpibe med Sølvbjælder, et Kappespænde, en „svær Daler" og en Dobbeltkrone.

De vurderede Sagers samlede Værdi sættes til langt over Hundrede Rigsdaler, og hertil kommer endnu en betydelig Del, som ikke sættes til Værdi.

I Retsmødet den 30. Oktober tilstod Jørgen Holst sig skyldig i Tyveriet og fremkom derefter med den „Bekendelse", at han af Fru Dorte Skov til Havrelykkegaard var „tilskyndet og tilbragt" at øve denne slemme Gerning. Montros nedlægger da Paastand paa, at han skal „sættes i Rette", om han ikke i Henhold til Forordningen af 4. Marts 1690 bør dømmes til Galgen. Derefter begærer Montros Tyvens „Bekendelse" om Dorte Skov tilført Tingsprotokollen som et Tingsvidne, og om han derefter maa faa sig tilstillet en „Udskrift" af dette Tingsvidne.

Dette bevilliges ham af Birkedommeren, hvorefter Tinget sluttes.

Den Udskrift af Tyvens „Bekendelse" om Dorthe Skovs Tilskyndelse til hans Forbrydelse, som Montros af Birkeretten havde faaet, sender han den 5. November over til Dorte Skov tillige med en „Advarsel" af følgende Indhold:

„Velædle og velbyrdige Fru Dorothe Schou!

Hvad Bekendelse, denne ved Aasmarke Fængsel anholdte Tyv Jørgen Holst . . . har gjort paa Nielstrup Birketing . . .

synes mig ikke andet end billigt hendes Velbyrdighed betiden (betids) før hans Henrettelse at meddele. Derfor følger hermed en Kopi af hans Bekendelse, hvoraf hendes Velbyrdighed vil behage at se hans grove Tyveri . . . med videre, som Tingsvidnet ermelder. Alligevel hendes Velbyrdighed kan være noksom uskyldig, vil jeg dog ærbødigst fornemme, om hendes Velbyrdighed vil have samme Tyv til ny Examen (Forhør); da skal han gerne for Birketinget blive fremstillet hvilken Tingdag, den gode Frue det skulde begære i Henseende (i Betragtning af), at Æren er det kæreste og derfor det smærteligste uskyldig at blive læderet (saaret) paa. Jeg vil altsaa for Konsequenternes (Følgernes) Skyld tjenstlig begære hendes Velbyrdigheds Resolution (Bestemmelse) her undertegnet.

I det øvrige forbliver jeg hendes Velbyrdigheds

tjænstvilligste Tjæner,

H. Hansen Montros".

Denne „Advarsel" gav aabenbart Dorte Skov adskilligt at tænke paa. Det saa truende ud. Tyven havde altsaa ikke alene „bekendt" slemme Ting om hende; men denne Bekendelse var bleven Almenheden kundbar gennem det udstedte Tingsvidne.

Hun henvender sig straks til sin gamle prøvede Ven og „Forsvar", Ridefogden Niels Hansen Warberg, og plejer nu Raad med ham. Hun blev heller ikke skuffet; Niels Hansen tog straks den tilkastede Handske op med stor Kraft og Dygtighed. Der er aabenbart flere slemme Blottelser hos Angriberne, som de skal have ondt ved at dække. Først dette, at en overbevist Tyv af Retten har faaet Lov til at ærekrænke en ærbar Person, og dernæst, at Montros faar Lov til at faa en „Udskrift" af denne formentlig ulovlige Bekendelse; saa ogsaa, at Tyven staar til Rette paa Nielstrup Birketing i Stedet for paa Fuglse Herredsting, hvor han øjensynlig hører til.

Dette og andet mer giver Niels Hansen gode Kort paa Haanden, og som den gode Spiller, han er, han skal ogsaa nok vide at udnytte dem.

Men allerførst maa Montros have Svar paa sin „Advarsel", altsaa:

„Velagtede Hans Hansen Montros!

Af det Tingsvidne fra Nielstrup Birketing, udstedt d. 30. Oktbr., og som han mig i Aftes lod forevise, ligesom ogsaa hans skriftlige Advarsel og Erindring . . . . fornemmer jeg imod al Forhaabning, at den af Eder anholdte Tyv, Jørgen Holst, har ikke alene tillagt mig en Skandflik, men at han endog skammeligen har paa min Ære og mit gode Rygte mig beløjet. Efter hvis Tilskyndelse, han kan have gjort dette, er den alvidende Gud bedst bekendt; jeg vil derfor da og ombede og forhaabe, at samme skyldige maatte blive aabenbaret til Erlangelse af sin tilbørlige Straf.

Men da I har bortført denne Tyv fra det Herred og Amt, han bode i, og efter eget Behag indsat i Fængsel paa Aasmarke, hvor han sin løgnagtige Bekendelse imod mig har fremsat, da advares I herved om, hannem saaledes at lade bevare, at han ej udi nogen Maade kommer bort, førend den Sag med dens usandfærdige Paasagn vorder efter Loven til endelig Dom udbragt. Hvis ikke, maa I selv svare til alt, hvad deraf kan flyde og prætenderes. Saa udbedes I og, at I efter Eders Tilbud lader ham for Retten fremkomme og endelig, at I herpaa vil tegne, at dette er Eder lovligt forkyndt . . .

Datum Havrelykkegaard, 6. Novbr. 1691.

Dorte Skov, salig Lave Billes Enke".

Montros blev ikke glad ved dette Dorte Skovs Svar, hvori hun jo øjensynligt tog Sigte paa at forsvare sig gennem et Angreb paa ham. Hans Gensvar er noget famlende og forknyt.

„Jeg mente", skriver han, „at det var vel gjort, naar jeg lod Fruen vide, hvad Bekendelse denne fangne Tyv har gjort om hendes Velbyrdighed. Hun kunde da vide betids at forsvare sit adelige Navn. Men jeg maa jo nu fornemme af hendes Skrivelse og de mange paafulgte Kald (Stævninger), at hvad jeg har gjort, er af Fruen og hendes Ridefoged ilde bleven optagen, saa de agter at lønne mig med

Trætte og Fortræd. Fangen er og skal nok blive saa fast fængslet, at om Fruen vilde lade hans Fængsel besigtige, da skal hun komme til at indrømme, at det er forsvarligt nok; ti Gud ved, at jeg som en fattig Mand, der sidder paa et uroligt Sted, maatte befrygte det højeste, om saa skete — hvad Gud forbyde — at han slap ud.

Gud give ogsaa, at han heller ikke skulde have Adhærenter (Tilskyndere), som ham enten ved Magt, Practricquer (Fremgangsmaader) eller anden Skarpsindighed skulde praktisere ud.

Jeg skal imidlertid efter mit Løfte og Fruens Begær nok sørge for, at han møder ved Nielstrup Birketing paa Fredag.

Fruen inclinerer (antyder) og om noget med Tilskyndere til Bekendelsen; men det skal være let med fornemme Godtfolk at bevise, at han gjorde sin Bekendelse straksen, da han blev greben, før enten jeg eller nogen af mine kom frem til hannem. Ja, Gud i Himlen aabenbare alle hans Tilskyndere, om han har havt eller har nogen, saa de exemplariter kunde blive straffede — alle andre slige hadske og ugudelig-sindede til Afsky og Exempel.

I øvrigt erindres og ombedes Fruen at give Svar til min Beskikkelse til hende og med disse Mænd sende det tilbage. Derved vil vore Processer meget kunne forkortes, og jeg har til sligt ingen Lyst, men elsker kun Fred og Rolighed.

Bandholm, 7. Nobr. 1691.

Hans H. Montros".

Den paafølgende Fredag, d. 14. Nobr., mødtes saa Parterne efter Fru Dorte Skovs Stævning paa Fuglse Herredsting; og her fremstod da Hans Montros i Retten og begærede, at Niels Hansen hurtigst muligt vilde forfølge sin Sag mod Tyven og blot ikke unødig forlænge denne med uvedkommende Spørgsmaal, beder ham straks at forhøre Tyven; thi Dagen er kort, og siden hurtig brugt. Det kan snart skride mod Aften, og man bør huske paa, at Tyven igen skal føres til sit Fængsel ad Vejen gennem Skoven.

Da disse Montros' Ord af hans Broder Jakob Montros

i „Tolderens stiltiende Nærværelse“ var indført, fremstaar Niels Hansen Warberg og begærer, at Tolderen skal vedstaa, at disse Ord er hans.

Men Montros svarer hertil blot, at han tvivler ikke paa, at Niels Hansen har hørt, at Ordene er af ham; men han har ogsaa hørt, at Montros har begæret, at hans Broder Jakob i Dag maa svare i hans Sted i hvad, som kommer for, da han ikke godt kan udeblive fra Toldboden paa Grund af Forretninger. Med dette Svar maa Hr. Ridefogden se til at nøjes, da han ikke agter at blande sig i denne Sag mellem Tyven og Fru Dorte Skov.

Niels Hansen skal ikke indblande sig i Tolderens Rejser med Tyven, men blot hævde, at Montros i eet og alt skal svare til Tyvens Behandling og hvorvidt denne muligvis undflyr eller ej.

Hvad dernæst angaar de Ord i Montros' Erklæring om, at Tyven skulde have haft Adhærenter (Tilskyndere), der med Magt o. s. v. skulde praktisere ham ud, da kunde Niels Hansen godt ønske at faa en Udtalelse af Montros, om han dermed hentyder til Dorte Skov; thi saa tager han grundig fejl; hvo som kender hende, vil heri være enig med ham, som nu taler. Der kan jo ganske vist godt være Tale om Tilskyndelse, to Steder fra endogsaa. Det kan nemlig enten være fra Satan, at Tyven kan være skyndet til at angive Dorte Skov, eller — hvad Niels Hansen anser for betydelig sandsynligere — fra samme Frues „Uvenner og Efterstræbere“. Det var jo en nem Maade saaledes at faa sat en „Skandflik“ paa hendes Ære; men Niels Hansen vil dog bede den alvidende Gud, at han herudi vil aabenbare Løgnen og dens Elskere, at de maa faa deres tilbørlige Straf, saa at „deres Sjæl kan blive bevaret“ (!). Lad Tolderen da angive de „fornemme Godtfolk“, som vil føre Beviset for, at Tyven paa Kældernæs Gade havde udtalt Skandfliken, før Tolderen eller nogen af hans kom til Stede. N. H. tilholder Dommeren om herpaa at lade Montros selv svare og ikke hans Broder, Ridefogden, „som er meget ordrig“.

Atter fremstaar da Hans Montros og skal gentage, hvad

han før har sagt, at da Tyven efter Løfte er fremstillet her for Retten, saa kan jo N. H. forhøre ham angaaende, hvad han har sagt om Fruen, og om han har haft nogen Tilskyndere; men for Retten vil Montros gladelig forene sig med N. H. i Bøn til Gud, at han det vil aabenbare, om der har været saadanne Tilskyndere til Tyveriet. Han, Montros, har ikke tilskyndet ham; om dette ikke er sandt, da vil han ønske, at alle de Forbandelser, der findes i Mosebøgerne, maa ramme ham. Naturligvis har han ikke noget imod at nævne de „fornemme Godtfolk", han har hentydet til. Det er kgl. Majestæts Ridefoged Josias Mejer, som i Dag for otte Dage siden meddelte Tolderen, at Fangen havde udtalt dette, før han, Tolderen, kom til Stede i Kældernæs. Og det var der ogsaa flere andre, der har hørt.

N. H. skal her tillade sig at gøre opmærksom paa, hvor underlig Tolderens Tale former sig; snart er det, som om han undskylder Fru Dorte Skov, og snart er det, som om han anklager hende. Men lad nu det være godt. Han vil derimod gerne tilspørge Montros, hvad det monstro var, han hviskede Tyven i Øret, da denne laa bunden paa Vognen i Kældernæs.

Montros: Det kan N. H. jo forhøre Tyven om.

N. H. vil da paa nærværende Tid indskrænke sig til at nedlægge den skarpeste Indsigelse imod, at Montros som Sagsøger overfor Tyven har afæsket ham en saadan Bekendelse, har ladet den indføre i Tingbogen og deraf igen begæret Udskrift og saaledes udbredt dette løgnagtige Udsagn for dermed at „lædere" Fruen paa hendes Ære. Tolderen kan ikke undskylde sig; thi han har nu selv indrømmet, at han har vidst Besked om Tyvens Bekendelse tidlig nok til, at han kunde have ladet Dorte Skov indstævne til at paahøre Sagen og paa lovlig Vis afbøde det løgnagtige Udsagn. Men han har ikke stævnet hende, og nu faar Skandfliken Tid til at løbe rundt og smæde hende.

Paa samme Maade vil N. H. ogsaa her for Birketinget nedlægge Indsigelse imod, at Tyven her stander til Rette. Han har sit rette Forum paa Fuglse Herredsting.

Og endnu et, før han frafalder Ordet: Har ikke Hans Povlsen af Stokkemarke — ham, „som gerne gider drikke Brændevin" — været hos ham, Tolderen, i Dag for otte Dage siden, og gik han ikke Bud fra Tolderen til Tyven den Dag.

Montros: Jo, Hans Povlsen var hos ham; men han husker ikke hvilken Dag; men han ønsker nu blot denne Forhandling endt, for at han kan faa Dom over Tyven.

N. H. maa hertil bemærke, at efter hans Mening kan der ikke fældes Dom over Tyven, og denne muligvis blive dømt til Galgen, før Dorte Skov har haft Lejlighed til at fri sig fra den omtalte Skandflik; thi er Tyven henrettet, hvordan skal hun saa blive renset. Altsaa maa N. H. gøre Paastand paa, at denne Sag maa bringes til Ende, før der gaas videre med Sagen om Tyveriet.

For imidlertid at komme Sagen et Skridt nærmere vil han adspørge Tyven, om han har noget Bevis for sit onde Udsagn, og om han kan nævne nogen, der vil og kan bevidne, hvad han har gjort gældende.

Fremstod da Tyven J. Holst og svarede herpaa, at Fruen havde sendt Bud til ham, at han skulde komme hen til hende paa Havrelykkegaard.

N. H.: Hvem var de Sendebud?

J. Holst: Det var Jørgen Hjulmand og Peder Væver i Saltvig; de var hos ham sidste Høst, og de sagde, om han vilde komme hen til Gaarden, da Fruen vilde tale med ham.

Ogsaa den gamle Savskærer havde været inde hos ham engang, da han havde arbejdet for Niels Hansens Broder med at skære. Han bad Holst komme til Havrelykkegaard og skyde noget Vildt for Fruen. Men dette skete allerede ved sidstledne Jul. Niels Hansen var ikke hjemme dengang.

Holst havde da ogsaa gaaet hen til Gaarden den paafølgende Dag, og han var ogsaa ude paa Jagt med Skovfogden som Ledsager, men de fik intet.

N. H. vil da standse Forhøret her, idet han beder om Udsættelse for at faa Vidner indstævnet angaaende disse Tyvens Udsagn.

Montros kan plat ikke forstaa Niels Hansens Fremgangsmaade. Hvad vil Manden? Er vi ikke her alle mødt for at faa Tyvens Vidnesbyrd frem, og saa vil N. H. slet ikke høre det af Tyvens egen Mund eller selv forhøre ham derom. Sagen skal aabenbart vendes om til et Angreb mod ham, der dog ved sig fuldstændig fri for at være Tyvens Tilskynder til hans helt frivillige Bekendelse. Montros kan oplyse om, at han aldeles ikke giver sig af med Tilskyndelser af nogen Art, han „bemænger sig ikke med sligt". Han vil da herved i Niels Hansens Sted tilspørge Tyven om den Ting.

N. H. protesterer herimod

Dommeren giver Montros Medhold, og han tilspørger da Tyven om, hvorvidt det er sandt, at han skulde have tilskyndet ham til at opgive Dorte Skov som den, der har paavirket ham til Tyveriet.

J. Holst svarer, at hverken Montros eller nogen anden har været hans Tilskyndere heri.

Tingdagen er nu til Ende og hver gaar til sit; Tyven henføres atter til sit Fængsel paa Aasmarke; men dog kun for atter at møde frem igen ifølge Stævning af Niels Hansen til den 3. Dcbr. sammen med forskellige andre indstævnede, f. Ex. Ridefoged Josias Mejer, og de Mænd, J. Holst havde opgivet som Sendebud fra Dorte Skov, nemlig Jørgen Hjulmand, Peder Væver i Saltvig og den gamle Savskærer m. fl.

Montros havde imidlertid set sig om efter sagkyndig Hjælp, og han havde da faaet Sagfører Anders Sønderborg fra København til at tage over og føre Sagen for ham, at ikke Niels Hansen, „som er en stor Lovkyndig, skulde forlede ham, som udi Rettergangssager ikke er saa meget dreven, ved spidsfindige Spørgsmaal til at sige det, han aldrig havde tænkt eller gjort og saaledes maaske paaføre hannem en ny Proces". Nu kunde derimod Sønderborg svare for ham, „efterdi han herudi er mere kyndig og véd at tage sig vare".

Denne Mand var da ogsaa mødt frem og overtog Ledelsen af Sagen for Montros.

I Retten fremlagdes først en Skrivelse fra Josias Mejer, som var forhindret i at møde. Han vedstaar deri, at han d. 5. Nvbr. var til Stede hos Tolder Hans Montros i Bandholm. Dog var han der ikke i Anledning af Tyven, men for at gøre den forrige Ridefoged Hartmands Kæreste Følgeskab til København. „Jeg erindrer da", hedder det videre i Skrivelsen, „at Tolderen førte Tyvens Dont paa Snak; men jeg ved ikke noget om, at jeg skulde have sagt ham, at Tyven havde talt ilde om Fru Dorte Skov, førend Tolderen eller nogen af hans kom til ham i Kældernæs. Tror derfor ikke, at Tolderens Mening kan være den, som her for Retten er nævnt; thi han skal ikke med Rette kunne paasige mig sligt; formoder derfor, at Tolderen herudi anderledes skal finde".

Derpaa fremstod i Retten Peder Væver og vidnede efter Tilspørgsel af Niels Hansen, at han kun een Gang havde bragt Bud til Holst fra Dorte Skov; men det var nu to Aar siden, netop dengang, da Niels Hansen i længere Tid havde opholdt sig i København. Fruen havde da bedt ham sige til Holst, at om hans Vej faldt forbi Havrelykkegaard, da vilde hun gerne tale med ham. Videre ved han ej om den Ting at melde.

Sagfører Anders Sønderborg forlangte nu, at J. Holst herom skulde have Lov til at udtale sig, da Vidnets Ord ikke stemmede med hans.

J. Holst: Dette Vidne var ikke det eneste, som Fruen havde sendt til ham. Der var navnlig den gamle Jens Savskærer, der havde skaaret Ved hos Niels Hansens Broder; han kom ridende paa en skimlet Hest, og han begærede, at Holst skulde komme til Fruen og skyde hende et Stykke Dyr. Holst havde da gaaet derover næste Morgen, hvor han paa Havrelykkegaard laante en Bøsse; men han beklagede sig for Fruen, at han ikke vidste Vej i Skoven. Fruen flyede ham da et Skyttetegn og bad ham derhos, at han vilde vogte sig for at komme ind paa Vildtbanen, hende til Fortræd. Han gik saa der med Bøssen i halvtredje Dag, men fik ingen Ting. Han skikkede da Fruen Skyttetegnet tilbage

med Søren Hansens Kone i Blands. Siden kom han der ikke paa den Tid mer.

Nu kaldtes Hjulmand Jørgen Larsen af Pederstrup frem. Han nægtede imod Tyvens Udsagn, at han nogen Sinde i denne Sommer havde gaaet Bud fra Dorte Skov til Tyven. Derimod havde han engang sidste Vinter været hos Tyven for at spørge, om han havde nogle Sælskind at sælge. Om andet havde han aldrig gaaet Bud mellem de to.

And. Sønderborg begærer da herimod at maatte afhøre Tyven.

J. Holst skulde kun udtale, at Morgenen efter, at Hjulmanden havde været hos ham, havde han gaaet til Havrelykkegaard og opholdt sig der en Timestid eller to for at træffe Fruen; men det lykkedes ikke, da hun var tagen af By.

Nu fremstod Jens Villumsen af Blands. Han havde kun eet at sige om den Ting, og det var, at han overhovedet aldrig havde gaaet Bud i noget som helst Ærinde mellem Dorte Skov og J. Holst.

J. Holst, der nu atter fremkaldtes, ønskede med Suk til Gud, at der maatte ske Tegn med den af dem, som her fo'r med Usandhed, enten ham eller dette Vidne. Jo, visselig havde Jens Villumsen været hos ham. Det skete den Tid, da over 16 Skolebørn var til Stede, ja, selv hans Husvært, Rasmus Kristoffersen, havde været der; men desværre kunde han nu ikke huske, hvornaar det var sket.

Det næste Vidne var Skovfoged paa Havrelykkegaard Ole Pedersen. Paa Spørgsmaalet om han havde været med J. Holst paa Jagt, saaledes som denne havde forklaret, svarede Ole, at han aldrig nogen Sinde havde været med denne Tyv paa Jagt, ja, aldrig sammen med ham i Skoven.

J. Holst: Det var rigtignok ikke denne Mand, der var sammen med mig paa Jagt; men sikkert var det, at den Mand, der var paa Jagt med mig, han bor i Havrelykke; men han kan blot ikke nu erindre hans Navn.

N. H. skal da oplyse Retten om, at der ikke i de sidste 16 Aar har været andre Skovfogder paa Havrelykkegaard

end denne samme Mand Ole Pedersen. Men for Resten kan han ikke tro, at noget Menneske vil tillægge det nogen som helst Betydning, hvad en overbevist Tyv saaledes staar og finder paa mod ærlige og hæderlige Mænds nu afgivne Vidnesbyrd. Alt er jo blevet underkendt af Vidnerne. Niels Hansen vil derfor spørge sin ærede Modpart, om de har andre Vidner, hvormed de kan støtte Tyvens Udsagn, eller om de maaske nu befinder sig i den Nødvendighed at lade Tyvens Udsagn staa alene overfor ærlige Mænds beedigede Vidnesbyrd.

And. Sønderborg mener, at saadanne Spørgsmaal kunde Niels Hansen passende fremsætte for Børn og ikke til Folk, der, som han, har Ret til at føre Sager til Lov og Dom. Spørgsmaalet er ikke her om Smaating, men om, hvorvidt der overhovedet har været Forbindelse mellem Fru Dorte Skov og Fangen, og det skal vel endnu kunne godtgøres.

N. H. vil opfordre Dommeren til at tage Tolderen i Forhør.

And. Sønderborg vil fra sin Side stille Fordring om at faa Dorte Skov til her personlig at møde og, om hun kan, da ved Ed fralægge sig Tyvens Udsagn om hendes Samvirken med ham.

Atter hævder N. H. sin forrige Paastand, at Tyvens „Bekendelse" ulovligt er indført i Protokollen, og at Udskriften deraf er lige saa lidt lovmedholdelig: En overbevist Tyv har ikke Lov til at æreskænde ærlige Folk, og lige saa lidt har en saadan Person Lov til at aflægge Ed paa sit Udsagn blot efter Sagførerens Ønske.

And. Sønderborg vil ikke staa her og kævles med Niels Hansen, men vil blot atter lade Tyven fremkalde for her i Retten paa ny gentage sin „Bekendelse" eller, om saa skulde ske, fragaa den.

Imod denne Ulovlighed maa N. H. nedlægge den kraftigste Indsigelse: Tyven har lige saa lidt Lov til at gentage sin Bekendelse som til første Gang at fremsætte den. Og der maa ikke mindre protesteres imod, at han derpaa faar Lov til at aflægge Ed. Begge Dele er lige ulovlige. Dertil

kommer, at N. H. har ladet Sagen stævne til Landstinget (Overretten) netop paa Grund af disse Ulovligheder, som i Birkeretten har faaet Lov til at passere. Altsaa kan intet videre ske her i Dag.

Dette bliver dog And. Sønderborg for meget. Hvem giver N. H. Ret til saaledes at sætte Retten Skranker? Tværtimod vil han nu netop af Herredsfogden begære Tilladelse til Tyvens gentagne og grundige Afhøring paa dette Punkt.

N. H. henstiller ogsaa Sagen til Dommerens Afgørelse i fuldeste Tillid til, at han nok skal give ham Ret.

Herredsfoged Mads Clemensen afsiger da sin Interlokutariedom (Kendelse): Tyven maa — efter And. Sønderborgs Paastand — forhøres angaaende Dorte Skov, og han bør at aflægge Ed paa sit Udsagn. Hvorimod Montros ikke bør forhøres.

N. H. forbeholder sig sin Ret.

Ifølge Dommerens ovenstaaende Kendelse kalder And. Sønderborg da Tyven frem og tilspørger ham om, hvorvidt han fremdeles vedstaar sit tidligere Udsagn, og om han dertil har mere at føje.

J. Holst svarer da „med grædende Taarer", at han i alle Maader vedstaar sin tidligere Bekendelse og „derhos sagde og bad til Gud, at han aldrig igen maatte komme ud af det haarde Fængsel eller de Baand, som hannem er paalagt for hans begangne Gerning, men som ham nu for Retten er aftagne, ja, han vil bede Gud om at gøre Tegn med ham, om ikke Fru Dorte Skov er Author, Tilskynder og Aarsag til denne hans Ulykke, som han nu er geraaden udi".

Hvorefter han da forklarede, at Fruen kom kørende til ham en Dag med to graa Heste for Vognen. Hun holdt udenfor Ledet paa Gaden; men han saa hende dog ikke, før hun kom ind i Rasmus Kristoffersens Stue, som Holst havde lejet. Det var Rasmus Kristoffersens lille Barn, som først kom ind ad Døren til ham og raabte og sagde: „Her kommer en Lutte (?)". Saa gik Fangen frem og mødte Fruen i Døren; derpaa „ryggede han sig ryggesløs ind ad fra Døren" og tog saaledes imod Fruen, idet han bad hende sidde

ned. Men da Stolen var „noget liden med Simer paa", saa skæmtede han med Fruen og sagde, at „Fruen var jo noget bred bag til, saa hun kunde kanske ikke vel sidde i den". Men Fruen lo deraf og sagde: „Saa kan jeg sidde ovenpaa". Saa sad hun et lidet Korn, saa stod hun atter op og kaldte Fangen ud i den store Stue, som hun først var kommen ind igennem, og saa sagde hun: „O, Herre Gud! Nu har jeg ikke været i Østofte Kirke i 11 eller 13 Søndage" (hvilket af de to Tal hun nævnte, kan han ikke rigtig erindre). „Aarsagen dertil var", sagde hun videre, „at hendes Stolestader var „fortusket eller forbyttet", saa hun ikke gad gaa deri".

Hun sagde dernæst, at til dette var vist ingen Aarsag uden Tolderen i Bandholm og hans Kone. Om der dog blot maatte være nogen, der kunde gøre dennem et Skælmeri, da var det ikke af Vejen; hvem der blot kunde komme ind i deres lidet Kontor; dér har Tolderens et lidet Skrin, sagde hun, det havde i nogen Tid været hos Hr. Valentin (eller maaske hun sagde et andet Navn); Fangen kendte vel nok Kontoret fra den Tid, han var der i Huset.

Saa spurgte Fangen, hvor Fruen vidste alt dette fra; men hun svarede, at der var én i Bandholm, som havde sagt hende det. Hvis Fangen vilde have ham med hen at hente Skrinet, saa kunde hun godt faa ham med. Skrinet skulde de bære til hende; kom der siden noget paa, skulde hun nok forsvare ham.

Dermed gik Fruen til Vogns igen; Fangen fulgte hende ud og saa paa, at hun kørte bort; han har ikke siden talt med hende.

Da Fangen havde faaet denne „Anledning", lagde han sig efter Lejlighed; dog var ingen med ham, da han brød ind og udtog samme Skrin og Gods.

And. Sønderborg tilspurgte derpaa Fangen, hvad han talte med Tolderen om, da de hviskede sammen.

J. Holst havde bedt Tolderen om dog for Guds Skyld at forbarme sig over ham og hjælpe ham, saa han dog kunde faa Lov at beholde sit Liv. Han vilde da rejse saa

langt bort, at de aldrig skulde høre eller spørge til ham tiere. „Saa soer (svor) Tolderen ved Gud", at han ikke vilde stræbe ham efter Livet Men ydermere bad Fangen Tolderen, der ellers var en Mand, „ikke af stor sværen (sværgen), om han vilde svære ved sin Sjæl", at han ikke vilde stræbe ham efter Livet. Og „saa soer Tolderen ved sin Sjæl, at saa vidt ellers Loven med kunde bruges, han da ikke vilde stræbe hannem efter Livet".

And. Sønderborg tager derpaa Fangen i Ed paa sit Udsagn, idet han tilspørger ham: Hvis han nu i Dag eller i Morgen skulde dø, vil han da med en god Samvittighed for Gud kunne dø paa denne Bekendelses og Beretnings Sandfærdighed.

Hvortil J. Holst svarer: „Ja, saa sandt Gud skal være min Sjæl naadig paa den yderste Dag, ved jeg ikke udi denne Bekendelse at være et usandfærdigt Ord, det jeg kan erindre".

N. H. maa udtale sin Forbavselse over, hvad han her skal opleve. Han kræver Stokkemændene til Vidner paa hvad her sker, at Sønderborg her har opfordret Tyven til saa vel fornyet ulovlig Bekendelse som til dennes ulovlige Indførelse i Tingbogen, ja, endog til Tyvens Edfæstelse tvært imod dansk Lov og Ret. Han haaber imidlertid paa Overretten; her maa han jo finde sig i sin Skæbne; men han vil dog bede den almægtige Gud at aabenbare Sandheden i denne Sag, saa ærlige Mennesker ikke saaledes skal være udsat for af en Tyv og Æreskænder at faa sit ærlige Navn og Rygte læderet og beskæmmet.

Han vil endnu kun begære lovlig Udskrift efter Tingbogen af alt det, som her i Dag er passeret og vidnet, hvorefter han er rede til for sit Vedkommende at slutte for i Dag og „indstille alt til Guds og Rettens Kendelse".

And. Sønderborg er ogsaa rede til at slutte, blot at Tyvens for nylig afgivne udførlige Bekendelse for ham skal oplæses og godkendes

Herimod maa N. H. igen nedlægge Indsigelse; dette er lige saa ulovligt som alt det andet tidligere nævnte.

Herredsfogden resolverer da, at det skal ske efter And. Sønderborgs Begæring, og Bekendelsen oplæses for og godkendes af Fangen.

And. Sønderborg: Dette sker, for at N. H. ikke siden skal paastaa, at Protokollen med Bekendelsen er i Uorden.

Dette Retsmøde havde varet fra Kl. 9 Formiddag til Kl. mellem 10 og 11 Aften og til Tider været meget bevæget. Senere hen gik der stærke Rygter om, at Tyven skulde have faaet rigeligt med Brændevin og forud for Mødet have faaet bestemte Ordre af Montros.

Fængslet, hvori Tyven sad, skal efter Sønderborgs Beskrivelse senere have været yderst slet; „i tolv Uger laa han der paa sin Ryg i det haarde Fængsel udi Regn og Slud". Naar han alligevel forbliver der, og ikke efter Niels Hansens Fordring blive henflyttet til „sit rette Sted, Amt og Fængsel Halsted Kloster", da er det, mener N. H., blot for, at Tolderen kan vedblive at have uhindret Adgang til ham. Mens det jo tværtimod burde være Opgaven at „forskaane ham for saavel Tolderens som for Resten baade den enes og den andens Besøg".

Man undres da ikke over, at Tyven omsider bliver syg; det blev nok meget ringe med ham. Præsten Niels Frandsen i Hunse blev tilkaldt for at „trøste ham i hans store Svaghed (Sygdom), og Fangen annammede Sakramentet". Ogsaa Sognepræst Mathiesen i Stokkemarke besøgte og „trøstede" ham.

Men han maa være kommen til Kræfter igen; thi nogen Tid efter er han pludselig borte. En Nat henimod Dag d. 17. Jan. har han „set Lejlighed til af sit haarde Fængsel at udbryde og undkomme".

Montros, som paa eget Ansvar havde holdt Tyven i Fængslet paa Aasmarke i Stedet for i Herredsfængslet paa Halsted Kloster, faar nu travlt Der kunde jo let falde en Mistanke paa ham om Delagtighed i Flugten, da Niels Hansen jo netop paa Dorte Skovs Vegne havde lagt saa stor Vægt paa, at Tyvens Person var vel sikret, indtil det var opklaret, hvordan det hang sammen med den omtalte „Skand-

flik". Niels Hansen havde jo endog ladet skimte stærkt igennem, at det maaske kunde være Tolderen, der stod bag ved det hele. Montros maatte i hvert Fald vise sin gode Vilje.

Han udarbejder da et skriftligt Proklama eller Tillysning om, hvorledes denne Tyv efter at være paagrebet, fængslet og forhørt, efter at han alt havde tilstaaet, nu er brudt ud. Skønt Tyven med største Flid er bleven eftersøgt, ja, endnu i dette Øjeblik med mange Personer eftersøges, saa er han dog endnu ikke „ertappet". „Jeg befrygter højligen, at han enten mig eller andre Godtfolk paa ny skal bestjæle eller i andre Maader beskadige; hvorfor det er min tjenstlige Begæring til hver og een, at de dennem ville være angelegent at udforske, hvor samme Tyv sig opholder, og hvor han kan ertappes. Jeg vil give den, som saadan Kundskab meddeler, en Discretion paa 2 Rdlr.; og dersom nogen kan gribe Tyven og hannem mig erhverve, vil jeg samme Person derfor give 6 Rdlr.

Denne Tillysning og Proklama begæres at blive tillyst ved alle Birke- og Herredsretter i Lolland og Falster".

Af indsendte Meddelelser desangaaende ses dette da ogsaa at være sket overalt.

Men lige meget hjalp det. Først efter længere Tids Forløb blev Tyven „ertappet" inde i København og dér hensat i Stokhuset.

Imidlertid gaar Sagen sin Gang for Overretten, den saakaldte „Lollands og Falsters Landsting". Ogsaa her fører Niels Hansen Sagen for Fru Dorte Skov. Hans Anseelse som en dygtig og heldig Sagfører ses bedst deraf, at han netop i dette Aar fører ikke mindre end tre Sager for Højesteret. De to af disse fører han for H. U. Lützow, Amtmand over Nykøbing Amt og Stiftsbefalingsmand over Lolland og Falster. Hos denne Mand var Niels Hansen desuden for nylig bleven Fuldmægtig.

De to Landstingsdommere var paa denne Tid Kancelliraad Poul Mathiesen og Jokum Frederik Steensen til Asserstrup.

Tinget blev sat i Maribo. Og ikke mindre end tre Landstingssager udviklede sig efterhaanden af Birketingsdommen.

Ved dem alle fik Sagførernes Veltalenhed Lov til at strømme i brede Baner; især maa Sønderborg bemærkes ved Mængden og Længden af hans Indlæg; men da det jo nærmest er de kendte Synspunkter, der paa ny gøres gældende, kan de dog uden Skade forbigaas.

I den første af de tre Landstingstrætter samles og ordnes Stoffet i fire Poster. Først er det da Tyvens „Bekendelse". Det undersøges og afgøres, om dette Tingsvidne fra Nielstrup og Aasmarke Birketing er lovlig indført og udstedt til Montros.

Retten kommer til den Slutning, at ved Henblik paa Danske Lovs § 29, 1. Art., og § 111, da bør dette indførte og udstedte Tingsvidne kendes for at være ulovligt; og Birkedommer Christen Christoffersen, „som af Enfoldighed og Misforstand mere end af Modvilje synes at have begaaet denne Ulovlighed, tilkendes da for denne sin Forseelse at bøde til Fru Dorte Skov 10 Slettedaler i Kost og Tæring samt at gøre hende offentlig Afbigt for Landstinget". Hvorvidt ogsaa Tolderen skal straffes, fordi han begærede Tingsvidnet udskreven, da bør dette henstaa uafgjort til „Hovedsagen ved Hjemtinget" (Tyvens Dom) er godkendt.

Den næste Post er om, hvorvidt Fangen skulde have været forhørt og dømt ved Fuglse Herredsting i Stedet for ved Nielstrup og Aasmarke Birketing. Her indrømmes at være en Vanskelighed, da Montros er v. Knuths Ridefoged og Tjener og som saadan undergivet Birketinget; men han er dog først og fremmest Hans Majestæt Kongens Tolder og Tjener, ligesom Toldboden er kgl. Majestæts Hus.

Fangen burde derfor have været ført til Fuglse Herredsret for der for sin Brøde at stande til Rette.

Den tredje Post omhandler Tyvens Dom. Skal den opsættes, til denne Sag er ført til Ende, saaledes som Niels Hansen har hævdet, eller kan Tyven straks faa sin Dom ved Birketinget og derpaa straks udstaa sin Straf. Montros paastaar dette og vil jo i saa Fald slippe for at underholde Tyven i den Tid nærværende Sag staar paa.

Men ogsaa her gaar Landstingsdommen Montros imod,

idet den hævder, at Dorte Skov skal have Mulighed for at faa „Skandfliken" afvasket; men dette vil være umuligt, om Tyven f. Eks. blev henrettet, før Sagen var tilendebragt. Derfor kendes for Ret, at Sagen mod ham opsættes, og han bør i Ventetiden som før hensidde paa Montros' Bekostning og under hans Ansvar.

Den fjerde Post drejede sig om, hvorvidt Montros havde handlet lovligt i at hensætte Fangen i Aasmarke Fængsel i Stedet for i Halsted Kloster. Retten finder dog her at kunne give Montros Medhold i hans Afgørelse; dog maa det udtrykkelig bemærkes, at „skulde det vise sig, at deraf flød noget som helst misligt", da kan Sagen tages op til fornyet Prøvelse.

Den næste Landstingsdom angaar Herredsfoged Mads Clemensens „Interlokutariedom" (Retskendelse) paa Fuglse Herredsting. Han havde der givet samme Tilladelse som Birkedommeren i Nielstrup tidligere, at Tyvens „Bekendelse" maatte indføres i Protokollen og deraf udskrives. Denne Afgørelse kræver Niels Hansen omstødt.

Dommeren er heri enig med N. H. og kendte denne Interlokutariedom for ulovlig at være, dog at mulig Straf derfor opsættes, til der er falden Dom i Hovedsagen angaaende Tyven.

Den tredje Landstingstrætte omhandler: 1) hvorvidt Montros er pligtig at svare paa de Spørgsmaal, som N. H. i Retten tilstiller ham; 2) hvorvidt Dorte Skov har Ret til at undlade at møde personligt til Forhør i denne Sag, 3) om Montros har Ret til at stille yderligere Spørgsmaal til Tyven angaaende Fru Dorte Skov og hendes Ære.

Landstingsrettens Dom lød paa: Montros bør at svare paa N. H.s Spørgsmaal, Dorte Skov frikendes for at møde personlig til Forhør, mens det forbydes Montros yderligere at forhøre Tyven om Dorte Skov og hendes Forhold.

Niels Hansen og Dorte Skov havde altsaa sejret over hele Linien.

Disse Domme faldt den 17. Febr. 1692.

Lige saa vel tilfreds som Folkene paa Havrelykkegaard

var, lige saa utilfreds var man paa Toldboden i Bandholm, og Montros greb da til det sidste Middel at indanke de tre Landstingsdomme for Højesteret for om muligt her at faa dem underkendt og omstødt. Sidst i Juli (27.—30.) kommer Sagerne da her til Behandling; og Sønderborg møder frem med et mægtigt Indlæg. I dette findes dog intet væsentlig nyt; det er de gammelkendte Paastande og Synspunkter, som sigter til at faa Dorte Skov underkastet Forhør og derigennem skaffet Bevis for hendes Tilskyndelse til Tyveriet.

Om den første af de tre indankede Landstingsdomme hedder det i Højesterets Voteringsprotokol (hvor Højesteretsdommernes Afstemning enkeltvis indføres) under P. Lemvigs Navn om den første Post, at Montros har ikke haft Føje til at indanke denne Landstingsdom, men derimod har Landstingsdommerne haft god Grund til at underkende „Tingsvidnet". Montros ses at have forhørt Tyven meget ilde og „kan ikke undgaa Mistanke". Derimod har Niels Hansen „gaaet meget vel i Rette for sin Husbond D. Sk." Man ser jo, hvorledes alle Tyvens Vidner „brister hannem og nægter hans Udsagn".

Om Sønderborg siger den samme Mand, at han „her lader se sine Kroglove".

Hvorefter Højesterets Dom i denne førte Landstingssag da lyder som følger:

„Hvorefter Landstingsdommernes Dom blev konfirmeret (bekræftet) og Montros for unødig Stævnemaal at betale til Fru Dorte Skov 40 Rdlr. og til Landsdommerne 20 Rdlr., og Sagfører Anders Sønderborg for usømmelig Rettergang at give til Christianshavns Kirke 10 Rdlr."

Omtrent paa samme Maade gaar det med den anden af Landstingets Domme. I Voteringsprotokollen hedder det f. Eks. under P. Lemvigs Navn: „Det er lutter Forvirring i denne Sag". Johannes Worm skriver, at „det aabenbart er Prokurator And. Sønderborg, der er Anledning til det hele". En tredje af Højesteretsdommerne gør gældende: „Dette Tingsvidne er ikke alene ulovligt, men strafværdigt".

„Hvorefter Landstingsdommernes Dom blev konfirmeret og Herredsfogden Mads Clemensen dømt til at betale til Christianshavns Kirke 10 Rdlr. og desforuden gøre Fru Dorte Skov offentlig Afbedelse paa Landstinget; Sønderborg bør for denne Proces' ulovlige Drift at give til Fru Dorte Skov 30 Rdlr. og til Landsdommerne 10 Rdlr."

Men heller ikke af den tredje indankede Sag fik Sagvolderne nogen Glæde.

Sagen afsluttedes Lørdag den 30. Juli, og det hedder i Højesterets Protokol for Anno 1692, Lit. B., Fol. 187—88, til Slutning saaledes:

„Blev Sagen da foretagen og af Parterne paa begge Sider besvaret, og blev derefter af Fru Dorte Skovs Fuldmægtig, Niels Hansen, sat i Rette, om ikke Tolderen, som saaledes har beskæmmet Fruen og ved saa mange ulovlig førte Tingsvidner tilføjet hende Spot og Beskæmmelse, om han ikke derfor bør tilbørligen anses til Repartition (Paaligning) af Processens Omkostninger. Som og at Sønderborg, som saa uforsvarlig har handlet og paataget sig dette til Fruens Beskæmmelse og derved handlet imod sit Procuratorembede ikke burde i lige Maade tilbørligen anses".

„Hvorefter Landsdommernes Dom blev konfirmeret. Montros bør betale til Fruen Procesomkostningerne med 30 Rdlr. og til Landstingsdommerne for unødig Stævnemaal 20 Rdlr. Anders Sønderborg bør for sit utilbørlige Forhold og uforsvarlige Procedure at have sit Procurator-Embede forbrudt".

Hermed afsluttes da dette Felttog mod Dorte Skov; Tyvens „Bekendelse" lider af saa mange Brøst og Bræk, saa mange indre Modsigelser og savner enhver Støtte hos Vidnerne, saa det maa kun findes rimeligt, at Højesteret underkender Beviskraften. Om saa alligevel det gamle Ord ogsaa her har noget paa sig: Der gaar ikke Røg af en Brand, uden der ogsaa er Ild", ja, det faar vi lade staa hen. Det er med denne som med flere af de Tingtrætter, Fruen til Havrelykkegaard var ude for: Sagen afvises af Mangel paa Bevis.

Blandt hendes Angribere lægger vi især Mærke til Prokurator Anders Sønderborg; hans Hensynsløshed og bevidste Fordrejelse af Sagens Kendsgerninger saavel som hans lovstridige Fremgangsmaader finder — for os at se — sin retfærdige Straf i Tabet af hans Embede.

Kilderne til ovenstaaende Afhandling findes hovedsagelig i „Højesterets Domsbog, Anno 1692, II Bd.“ og i „Højesterets Protokol, Anno 1692, Lit. B.“

Forsvundne falsterske Herregaarde.

Ved *J. L. Lollike.*

Min Graad over forsvundne falsterske Herregaarde vilde blive „Tøks tørre Taarer", hvis ikke Røsten og Klangen fra disse Borges Sale og Stuer, Striden og Møjen fra hine Gaardes Agre og Enemærker, bedre end paa anden Maade lod mig føle og skue vort Lands og vort Folks, min Stands og mit Fædrehjems Sorger og Glæder, Sejre og Nederlag i de svundne Dage; men af disse sagnrige Ruiner skal til senere Slægter fremgaa Eftertidens Dom over Fortids Liv og Færd, og som Arv skal dette overlades Efterkommerne for at bruges, vejes, maales og vrages Slægt efter Slægt, uden at man nogen Sinde naar til Bunds eller kommer til Vejs Ende.

Som Maal for mit lille Bidrag til Fortidens Ihukommelse maatte gerne gælde følgende Motto, som Viceinspektør P. Petersen, Nykøbing F., i 1914 har skrevet under et Ophold paa Rigshospitalet: „Den, som løfter en Flig af Fortidens Slør, ærer Fædrene".

Jeg er klar over, at mine Optegnelser ikke i alle Enkeltheder er helt nøjagtige eller fuldt udtømmende, men saa længe vi maa vente paa Manden eller Kvinden, som har Evnen og Viljen til at skrive vor Landsdels Historie, saa længe bør enhver efter bedste Evne samle sammen paa Stumperne, som haves.

Som Kilder for mit Arbejde har jeg, foruden Uddrag fra vore Arkiver, benyttet Kronens Skøder, Kancelliets Brevbøger, Danske Magasin, Tegnelser fra alle Lande, Historisk Tidsskrift, Danske Len og Lensmænd af Erslev, Historiske Samlinger og Studier af Rørdam, Traps Danmark, P. Rhodes Lolland-Falster o. fl.

Familien Venstermands Slægttavle er mig meddelt af Arkivar Thiset ved Rigsarkivet, og andre Oplysninger har jeg modtaget af Viceinspektør P. Petersen, Nykøbing F., hvem jeg derfor er Tak skyldig.

Vor ældste Kilde, den saakaldte Kong Valdemars Jordebog, hvoraf en Del er fra Aaret 1231, nævner Kongsgaardene Eknæsburg eller Egenseborg i Vaalse Sogn og Giedisgaard eller Gjetzør i Gedesby Sogn.

Af disse synes dog Egenseborg hurtig at være forsvunden, medens Gjetzør i flere Aarhundreder vedblev at være Kongens og Kronens Ejendom, som bestyredes af Fogder og Lensmænd, indtil den 1567 lagdes under Kronens Gaard „Sørup" i Eskildstrup Sogn og kom med denne under Nykøbing Len til Dronning Sofies Livgeding (d. e. Enkesæde) 1588, og senere under det falsterske Ryttergods, som igen blev solgt ved Auktion fra 9.—12. Sept. 1766.

Som Lensmænd paa Gjetzør nævnes Trud Andersen ved Aar 1500, og efter ham Lauritz Knob, som havde Gaarden i Len fra 1523—1546 for en aarlig Afgift af 9 Læster Byg.

De næste Lensmænd var Jørgen Venstermand til Stadager indtil 1550, og Mogens Falster til Bellinge indtil 1567.

Lensbrevet til Mogens Falster er udstedt den 20. Maj 1551, men et kgl. Brev af 26. April 1552 omstøder dette, idet heri siges, at skønt Kongen for nogen Tid siden har forlenet ham (Mogens F.) med Gjetzør, kan han ikke lade ham beholde denne Gaard, da han (Kongen) ikke har anden Underholdning der i Landet end Gjetzør og Sørup.

Fratrædelsen fandt dog ikke Sted, og Aarsagen fremkommer i et Brev til Gert Ulfstand paa Bønnet saaledes: Efterdi han (Mogens F.) skal være vor Landsdommer, og vi vide ikke anderledes at forsørge hannom paa denne Tid.

Endnu 1571 hører Gjetzør Kongen til, og 14. Okt. 1586 døde her Kong Kristian III's Halvsøster, Hertuginde Elisabeth af Mecklenborg; hun var Moder til Frederik II's Dronning, Sofie, hos hvem hun havde været i Besøg, og døde paa Hjemrejsen.

Fig. 1. „Svinehave Borgsted"*).
Den firkantede Flade er Borgens Tomt; udenom findes de rørbevoksede Voldgrave.

Fig. 2. „Svinehave Borgsted" ved Gedser paa Falster*).
Paa Billedet ses et Hjørne af den firkantede Tomt, omgivet af brede Voldgrave. — Efter al Sandsynlighed var det Valdemar Sejrs gamle Kongsgaard, som laa her.

*) Fig. 1 og 2 fotogr. 1914 af Adjunkt P. Andersen og velvilligt overladt Aarbogen.

Fem Dage efter, den 19. Okt., udstedtes fra Gjetzør Kongebrev til Jørgen Daa til Vollerup og Dansted angaaende Sønnen, Herluf Daa, som havde giftet sig med en Hollænderinde, Vinike Villumsdatter, og forladt hende.

Gaarden maa snart derefter være nedlagt, og Jorderne henlagt under Nykøbing; thi Krigsjordebogen af 1719 fortæller, at ved Gjedser laa „for mange Aar siden" en Gaard Giedisgaard.

Gaardens Tomt med Voldgravene ses endnu og kaldes Svinehave Borgsted.

Bellinge i Sdr. Kirkeby Sogn var en Landsby eller Torp paa Valdemar Sejrs Tid, men er tidlig lagt sammen til et Jordbrug, som i det 14de og 15de Aarhundrede ejedes af Slægterne Markmand og Bang, som tillige var Ejere af Gaarden Torp (Taarup) i Torkildstrup Sogn.

I den første Halvdel af det 16de Aarhundrede tilhørte Bellinge Familien Falster med Bjelkevaabenet, hvis mest kendte Mand er Mogens Falster, som var Landsdommer og Lensmand paa flere af Kronens Gaarde; han fik ligeledes den 26. April 1552 Birkeret for Karleby og Grimmelstrup Birker, efter at denne Ret var indkøbt til Kronen fra Gert Ulfstand paa Bønnet for Pantesummen. Det hedder heri: han maa ikke sælge de vornede Sønner, som er født paa Godset.

Mogens Falster døde 1581, og Gaarden overgik til hans Søn af 2det Ægteskab, Anders Bjelke, som er kendt for sin Strid med sin Sognepræst 1585, og sin Udgang af denne Verden 1588, da han blev dræbt af en af sine Uvenner.

Drabsmanden hed Peder Eggertsen Sandberg til Vestergaard, og Stedet for denne Daad paavises endnu og kaldes „Staahart".

Anders Bjelkes Søstersøn Ejler Kruchov, Søn af Axel Nielsen Kruchov til Aarslevgaard og dennes anden Kone, Anne Bjelke, fik dernæst Gaarden, og han solgte den 1608 til Kronen.

Ejler Kruchov døde 1621 som Slægtens sidste Mand; han var Broder til den bekendte Christense Kruchov, som

1597 og 98 i den fynske Hekseproces var anklaget for Troldom mod Ejler Brokckenhuus' anden Kone, Anna Bille.

Christense Kruchov slap vel dengang nogenlunde fra Sagen, men 1621 blusser Processen op paa ny, og da maatte Christense følge Heksenes Vej, Baaldøden.

Fig 3. Bellinge gamle Borgplads*)

I det 17de Aarhundredes Jordebøger findes intet om Bellinge; den maa være nedlagt som selvstændigt Jordbrug før 1664.

Gaardens Plads, som endnu er vel bevaret, har været lidt Syd for den nuværende Avlsgaard, der er af langt senere Oprindelse, idet den, med det gamle Navn, først blev udlagt 1849 af nogle Jorder, som blev tagne fra Corselitze Hovedgaards Tilliggende.

Bønnetgaard eller Bønnit i Horbelev Sogn er ligeledes en ældgammel Gaard og var i mange Aar Slægten Ulfstands gamle Herresæde.

Oluf Holgersen Ulfstand til Bønnet og Frue, Anne Fikkesen fører her først i det 16de Aarhundrede en langvarig

*) Fig. 3 og flg. fotogr. af Søndergaard, Nyk.

Strid med Fyns Biskop, Jens Andersen Beldenak, som ofte boede paa Sørupgaard i Eskildstrup Sogn, da denne Gaard hørte under Bispestolen i Odense. (Lolland-Falster hørte under Fyns Stift til $^{30}/_{12}$ 1803).

Fig. 4. Bellinge gamle Borgplads med Graven mod Vest.

Efter Oluf Holgersen Ulfstand, som døde 1529 og ingen Børn efterlod sig, overgik Gaarden til hans Brodersønner, Arild Ulfstand, som den 21. Feb. 1539 faar en øde Jord lagt til Bønnet, og Gert Ulfstand, som den 14. Nov. 1542 faar Pantebrev paa Karleby og Grimmelstrup Birker. .

1546 og 1554 er Gert Ulfstand og hans Hustru, Gjørrild Gyldenstjerne, endnu paa Bønnet; men ved Slægtsarv er Gaarden 1570 kommen i Gyldenstjernernes Eje, og disse bor ikke paa Gaarden, men har andre store Besiddelser i Landet.

Sitsile (Sidsel) Ulfstand — Knud Gyldenstjernes Enke — til Lundbygaard mageskifter den 18. Nov. 1570 med Kronen 4 Gaarde i Særslev, 1 Gd. i Aastrup, 1 Gd. og 1 Bol i Bregninge og 1 Gd. i Horbelev i Stedet for 1 Gd. i Skælby, 1 Gd. i Systofte, 2 Gd. i Lidstrup og 2 Gd. i Alstrup.

Sidsel Ulfstands Søn og Arving, Per Gyldenstjerne til Thim („Pyt! sa' Per til Kongen"), bytter d. 12. Aug. 1585 med Kronen for Ejendomme i Jylland alt sit Arvegods paa Falster nemlig:

Hovedgaarden Bønnet med Vind- og Vandmølle, i Bønned By 6 Gd., i Moseby 6 Gd. og 3 Gadehuse, i Aastrup 2 Gd., i Vejringe 5 Gdr., i Næs 1 Gd., i Huigelstrup (?) 2 Gd., i Skjoldrup 2 Gd., i Bregninge 7 Gd., desuden Halskovgaard og i Halskov By 7 Gd. og 2 Gadehuse, i Taastrup 1 Gd., i Særslev 5 Gd., i Truelstrup 1 Gd., i Virket 1 Gd., hvortil hører frit Fiskeri i Borsø og Hifvelsø, i Horreby 1 Gd. og 1 Vejrmølle, 1 øde Jord paa Dalby Mark, i Skerne 2 Gd., i Alslev 1 Gd., i Bannerup 1 Gd., i Ravnstrup 1 Gd., i Sdr. Alslev 1 Gd., i Tjæreby 1 Gd., i Ulslev 2 Gd., hvortil hører Part i Ulslev Sø og Bundgarnssteder i Stranden, i Sdr. Kirkeby 2 Gd. og i Idestrup 1 Gd.

Jus patronatus (d. e. Kaldsret) til Horbelev Kirke og Herligheden af følgende Gaarde, som giver Landgilde til Horbelev Præst: i Horbelev 5 Gd., i Sillestrup 1 Gd., i Særslev 1 Gd., i Maglebrænde 2 Gd., i Vejringe 1 Gd., i Oure 1 Gd. og i Dalby 1 Gd.

Som Kronens Lensmænd paa Bønnet efter Byttehandelen nævnes Johan Barnekow til Nielstrup 1594 og Peder Grubbe 1596, da Enkedronning Sofie i Brev af 28. Dec. beder Kongen, om nævnte Lensmand, der nu forlader Bønnet, maa faa et andet Len.

Dermed gik Gaarden ind under Dronningens Livgeding den 30. Okt. 1596, dog først efter en Del Tvistigheder med Kongens Formynderregering.

Kongen var ofte Gæst paa Bønnetgaard, og mange Kongebreve er udstedt derfra, ligesom Præsten Hans Theophilisen Sadolin i Horbelev i sin Dagbog beretter, naar han har haft Audiens eller prædiket for Kongen paa Bønnet.

Samme Præst meddeler ligeledes, at Gaarden i 1658 og 59 blev ødelagt af de Svenske, men 1663 igen blev sat i Stand efter kongelig Befaling.

En Rentekammer-Skrivelse af 24. Jan. 1699 oplyser, at det kgl. Jagtslot paa Bønnet er af Storm nedslaaet og skal

repareres, men om denne Fornyelse har fundet Sted, er maaske tvivlsomt; thi Aaret efter brænder hele Gaarden, og der rejstes ingen nye Bygninger, men Jorderne bortfæstedes, indtil hele Herligheden, sammen med det øvrige Krongods paa Falster, solgtes ved Auktionen i Nykøbing 1766.

Fig. 5. Bønnet gamle Borgplads med Graven fra Vest.

En gammel Borgplads, med vel bevarede Ruiner, findes endnu og vil endnu i mange Tider minde om Bønnets fordums Pragt og Herlighed.

Egebjerg i Sdr. Alslev Sogn var tidligere en mindre Herregaard, som 1496 ejedes af en ikke meget bekendt Adelsmand Jørgen Olsen Baad og Frue Elsebe Albrektsdatter Grubendal.

Ved en Byttehandel med Kong Hans faar han med sin Hustrus Samtykke og Fuldbyrd Engestofte Gaard paa Lolland og kalder sig ved denne Lejlighed Jørgen Olsen af Egebjerg.

Gennem Slægten Urne paa Aarsmarke (Knuthenborg) kom Gaarden til Familien Venstermand paa Stadager (Ven-

nerslund), og efter at den daværende Ejer, Morten Venstermand, den 18. Nov. 1570 havde tilbyttet sig 4 Bøndergaarde, mageskifter han 22. Juni 1575 med Kronen, og faar for Egebjerg Gaard og By, som er 8 Gaarde, Krønge Gaard og Birk paa Lolland.

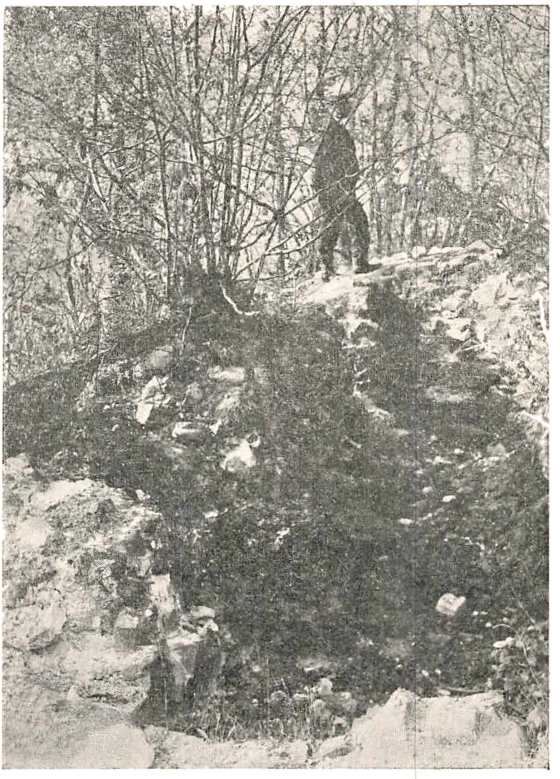

Fig. 6. Ruiner fra Bønnet.

Gaarden kom senere under Livgedinget og derefter under det falsterske Ryttergods.

En nyopført Gaard paa den gamle Plads fører endnu det stolte Navn Slotsbjerg.

Halskovgaard i Horbelev Sogn var ligesom Egebjerg en af den Tids smaa Adelsgaarde. Som Ejere nævnes Per

Lang 1430, Henrik Jensen Vosspyd 1486, J. Henriksen 1495 og 1504 velbyrdig Svend Laur. Hansen, der 1511 solgte Gaarden til Oluf Holgersen Ulfstand paa Bønnet.

Ved Skiftet efter Oluf Holgersen 1529 blev Halskovgaard udlagt til Fru Annes Brodersønner, Niels og Fikke Lauridsen, men disse solgte den igen til den senere Ejer af Bønnet, Fru Sidsel Ulsftand, og hendes Eftermand, Per Gyldenstjerne, mageskiftede det hele med Kronen i Aaret 1585, som anført under Bønnetgaard.

Prisen for Halskovgaard, da Oluf Holgersen købte den i Marts 1511 tillige med 6 Bøndergaarde i Halskov, var 600 Mark danske.

Den 12. Aug. 1585 fik Kronen Skøde paa Halskovgaard, men allerede den 14. Aug. s. A. udstedtes fra Stadager Livsbrev for Laurits Bringk, Slotsfoged paa Nykøbing Slot, for det Tilfælde, at han overlever sin Fader, Peder Bringk paa Halskovgaard paa Falster, som Faderen nu bor paa, og som Kongen har faaet til Mageskifte af Marsk Peder Gyldenstjern; han skal ingen Indfæstning give og maa være fri for Landgilde, Ægt, Arbejde og al anden Tynge af Gaarden.

Han skal være Kongen, den udvalgte Prins Kristian og Kongens Lensmand lydig, han skal lade sig bruge i Kongens Bestilling i Lenet, saavidt det befales, og han det kan, saafremt han ikke vil have dette Brev forbrudt.

Ourupgaard i Idestrup Sogn er opstaaet omkring 1660 af den nedlagte By Orup, der bestod af 3 Gaarde.[1]).

Som den første Fæster til den større Gaard nævnes Niels Jensen, der havde Gaarden til sin Død 1692. Derefter havde Herredsfogden for Falsters søndre Herred, Poul Garb, Gaarden til 1703, hvorefter den faar et Par militære Rangspersoner som Brugere; først Oberst von Peperlow, og ved dennes Død, Enkens anden Mand, fhv. Fændrik Johan Martin Gampen.

[1]) Se nærmere: Aarbog VI 1918, S. 117 ff.

Aar 1718 afbrændte Gaarden, og paa dens Plads rejstes ingen ny Bygning før Krongodsernes Salg 1766, da det ny Ourupgaard opstod som Fuglen Phønix af sin Aske.

Lumstrup laa ligeledes i Idestrup Sogn og var ligesom Ourupgaard fremstaaet af en nedlagt Landsby af samme Navn.

Gaarden hørte under Nykøbing Slot og blev kaldt Søndre Ladegaard, til Forskel fra den Nord for Nykøbing beliggende Nørre Ladegaard, det senere Westensborg.

Den 3. Aug. 1585 udstedtes fra Nykøbing Forleningsbrev til Borgerskabet sammesteds paa Lumstrup Ladegaard, som Hollænderne Daniel Thønisen og Efuert N . . . en Tid har haft i Værge.

Byen skal aarlig give Kronen ½ Læst Korn i Afgift og holde Husene paa Gaarden i Stand.

Som Lumstrup-Gaardens Opland nævnes Folehaugen, Linderskoven, Øster og Vester Hallerup og Heignet. Jorderne lagdes senere dels under Nr. Ladegaard og dels under Tjæreby.

Stadager, i Sognet af samme Navn, ejedes i det 15de og 16de Aarhundrede af Slægten Venstermand, som stammede fra Torkildstrup.

Henning Venstermand er Gaardens Ejer 1462.

Hans Søn og Eftermand, Morten Venstermand, gift med Anne Pøiseke fra Berritsgaard, er en kendt Mand som Landsdommer og Bruger af Kronens Len og Ejendomme, dog ikke altid til udelt Tilfredshed; han nævnes ofte fra 1480 til 1494.

Endvidere Jørgen Venstermand 1532, og Lauge Venstermand, som den 25. Juli 1576 solgte Stadager Gaard og Gods til Kronen og i Stedet for fik Pederstrup Gaard og Gods paa Lolland.

Allerede samme Aar fik Gaarden Navn efter Dronningen og blev kaldt Sophieholm, men den 28. Juli 1585 udstedes kgl. aabent Brev fra Nykøbing saalydende: Stadager,

som Kongen har tilskiftet sig af Lauge Venstermand og givet Ordre til at kalde Sophieholm, skal herefter atter kaldes med sit gamle Navn Stadager.

Gaarden indgik i Dronningens Livgeding 1588.

Om Landbrugets slette Forhold sidst i det 16de Aarhundrede lyder et kgl. Brev til Henning Gjøe, som var Lensmand paa Nykøbing Slot, saaledes: Giedisgaard den 14. Aug. 1579. Da Bønderne i den nærmest Sophieholm liggende By Lundby ikke have faaet nogen Afkortning i deres Landgilde for den Mark, som Kongen har taget fra Byen og henlagt under Sophieholms Avl, hvilket har medført, at flere Gaarde er komne til at staa øde, og vil medføre, at flere komme til det, og da nogle Gaarde i Sundby staa øde fordi de ere „forsatte og forsiddede", skal han, for at Gaardene ikke skulle blive helt øde, lade Oldinge sætte dem for en rimelig Landgilde.

Hvis nogle af disse Gaarde ere saa forfaldne, at ingen vil overtage dem, maa han bortfæste dem uden Stedsmaal, ja, endog give eet eller to Aars Frihed for Landgilde, for at de igen kunne blive bebyggede.

Stadager nedbrændte straks i det 18de Aarhundredes Begyndelse, og 1709 udstykkedes Gaardens Jorder i 6 Bøndergaarde, men disse forsvandt igen efter et Par Menneskealdres Forløb; thi 1766 fik den 7de falsterske Hovedgaard 51 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. frit Hartkorn af Klodskov Bys Jorder, og Peder Thestrup, som købte denne Hovedgaard og tillige Stadager By, erhvervede kort efter Tilladelse til at forlægge den endnu ikke opbyggede Hovedgaards frie Takst til Stadager Bys Jorder, og Stadager Gaard fremstod derved paa ny.

Men allerede et Par Aar efter faar den sit nuværende Navn Vennerslund efter Overenskomst mellem Ejerne Peder Thestrup og Hans Tersling.

Sørupgaard eller Sjørup i Eskildstrup Sogn er en gammel Gaard, som i Middelalderen hørte under Fyns Bispestol, men blev ved Reformationen inddraget under Kronen.

Den fra det stockholmske Blodbad bekendte Odense-Bisp Jens Andersen Beldenak boede ofte paa denne Gaard, og da han tillige var Landets største Studepranger, saa har vel nok de verdslige Studier optaget hans meste Tid.

Efter Reformationen styredes Gaarden af Lensmænd. Som den første nævnes Ditlev Brockdorf fra 1537—1540. Derefter Hans Urne fra 1540—1547, som svarede i aarlig Afgift af Gaard og Len: 8 Læster Malt, 2 Td. Lammekød, velforvaret med Salt og Træ, og 30 Mark Penge. Han skal afgive Regnskab til Kronen.

Peder Oxe havde Gaarden til 1550, da han afstaar den til Otte Rathlov, i hvis Følgebrev der staar, at han fik Gaarden af synderlig Gunst og for tro Tjeneste, men Kongen forbeholder sig Jagten.

De følgende Lensmænd er Korfitz Ulfeld, Klaus Hvitfeldt og Albert Oxe, den sidste afstod Gaarden 1568, da den blev lagt under Nykøbing Len, hvorfra den dog atter bortfæstedes for en billig Afgift til Skovopsynsmænd og Skovridere, hvoraf kan nævnes Christen Andersen, der fik Gaarden den 14. Aug. 1585, og Jonas von Hald, hvis Bestalling er udstedt fra Antvorskov den 29. Juni 1587.

Gaardens Hartkorn var 22 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., og 1571 havde den følgende Gods i Falsters søndre Herred: 3 Gd. og 1 Hus i Bjørup, 1 Gd. i Bregninge, 4 Gd. i Skjoldrup, 1 Gd. og 1 Hus i Vejringe, 2 Gd. i Aastrup, 3 Gd., 1 Gaardsæde og 1 Hus i Virket, 1 Gd. i Sdr. Alslev og 1 Gd. i Falkerslev.

Ved Krongodsernes Salg 1766 kom Sørupgaard tillige med Sørup By under Nørre Ladegaard (Westensborg).

Torkildstrupgaard eller, som den mest blev kaldt, Torkildstrup laa i Sognet af samme Navn.

Ligesom Torkildstrup By har sit Sagn, der fortæller, at Byen er grundlagt af en Hedning Torkild, som skal have været den første, der paastod, at Jorden drejede sig rundt, og efter hvem Galilei og Konsorter saaledes kun er pure Eftersnakkere, saaledes har ogsaa Torkildstrupgaard sin

Slægttavle for Slægterne Venstermand og Sparre paa Torkildstrupgaard.

Torkild Venstermand (som ifølge Sagnet byggede Torkildstrupgaard).

Emmicke Wilstermann. 1351.

Heyno Wilstermann. 1354 i Mecklenborg. 1360 i Danmark.

Claus Venstermand i Sørup, g. m. Ingeborg.

Nanne Venstermand 1408.

Torsten V. 1388—1411 g. m. Marine Daa.

Jørgen V. 1403.

Henning V., Præst i Vejleby 1408.

Claus V., 1408—1425.

Henning V. til Stadager 1462.

Emmicke V. til Torkildstrup, g. m. Birke Eriksdatter.

Hannibal V. til Torkildstrup 1452.

Johan V. til Fuglsang 1479—1492, er 1501 g. m. Cecilie Persdatter, E. e. Oluf Gjøe til Fuglsang.

Morten V. til Stadager 1489 - 1494 Landsdommer. G. m. Anne Pøjseke fra Berritsgaard.

Henning V. t. Torkildstrup, g. m. Sofie Olufsdatter til Fuglsang.

Torsten V.

Nanne V.

Anne V. t. Torkildstrup, g. 1° m. Hr. Nanne Jensen Gvitzow til Olstrup, g. 2 m. Thorbern Jepsen Sparre 1505—1511.

Jep Torbernsen Sparre til Torkildstrup, Landsdommmer, død d. $^{23}/_{12}$ 1557, g. 1° m. Hilrad Olufsdatter Falster, g. 2° m. Elsebe Sigvardsdatter Grubbe.

Henning Sparre til Torkildstrup, som han 1589 tilskødede Kronen, død ugift 1593.

Emmicke Sparre til Vibygaard og Opager, død $^{29}/_{6}$ 1613.

Slægtsfabel, som beretter, at Torkild Venstermand er Grundlæggeren af denne og ligger i en Høj ved Gaarden.

Dette faar nu at være, som det vil, Historien fortæller os intet derom, men Slægten Venstermand hed oprindelig Wilstermann og kom i det 14de Aarhundredes 2den Halvdel fra Mecklenborg her til Danmark.

Som det fremgaar af foranstaaende Stamtavle, kom Torkildstrupgaard til Sparreslægten ved Anne Venstermands andet Ægteskab med Thorbern (Torben) Jepsen Sparre straks i det 16de Aarhundrede.

Det er vel næppe for sine Dyders Skyld, at denne Mands Navn er bevaret til Efterslægten; han blev kaldt „den gale Junker" og faar Skyld for at have været en overdaadig Levemand og en stor Kvindejæger.

Særlig skal han have været en hyppig Gæst hos Fyns Biskop, Jens Andersen Beldenak, naar denne af og til boede paa Sørupgaard.

Torben Sparres Søn og Eftermand paa Torkildstrupgaard, Jep Torbernsen, har vistnok været af en hel anden Kaliber; han blev Landsdommer og benævnes den 10. Nov. 1556 som Herredsfoged paa Nørre Herreds Ting i Kraghave.

Han førte Sparrernes Vaaben, men sjældent eller aldrig underskrev han med Sparrenavnet, og først hans Sønner optog det paa ny.

Jep Thorbernsens første Kone var Hilrad Olufsdatter Falster, som var Datter af Oluf Falster paa Corselitze, og det var hendes Søster Dorete, som 1533 slap ud af Roskilde Kloster, hvorom en Skrivelse beretter saaledes: Fru Anne, Oluf Falsters Efterleverske, fik Brev, at eftersom hendes afgangne Husbond og hun, for nogle Aar siden, har givet deres Datter, Dorete Olufsdatter, udi Hs. Majst. Kloster i Roskilde, at hun der skulde fortjene sin Himmerigspart, men nu formærker, at hendes Salighed ikke er at stande udi saadant Kloster, derimod begærer hende ud igen — bevilges.

Jep Torbernsens anden Frue er Elsebe Sigvardsdatter Grubbe fra Lystrup, og Ligsten over hende og Manden findes endnu i Torkildstrup Kirke. Paa denne læses, at Jep

Torbernsen døde den 23. Dec. 1557, og det fremgaar ligeledes af Indskriften, at Elsebe Grubbe havde tænkt at dø i det 16de Aarhundrede og blive begravet i Torkildstrup; thi paa Stenen læses i Fortsættelse med ovenanførte: med sin kære Hustru, Elsebe Grubbe, som hensov udi Herrens Aar 15 . . .

Baade Tid og Sted mislykkedes for Fru Elsebe; thi hun døde og blev begravet i Næstved den 7. April 1601.

Jep Torbernsen og Elsebe Grubbe havde Sønnerne Henning og Emmicke Sparre; den første arvede Torkildstrup, og den sidste skriver sig til Vibygaard og Opager, men var for øvrigt en slet Husholder, som ret ofte voldte Kongen og Slægten Fortrædeligheder.

Af Kongens Breve til Lensmændene Hak Holgersen Ulfstand og Henning Gjøe angaaende Brødrene Sparre skal her meddeles:

Brev af $^{31}/_{8}$ 1580 saalydende: Da Emmicke Sparre, der paa Skiftet med sin Broder, Henning Sparre til Torkildstrup, har faaet sin Broderlod udlagt, men siden dels har forkommet, dels ødelagt den og forhugget Skovene, nu med Vold har trængt sig ind i Broderens Gaard og forholder ham den, ja, endog uden Lov og Ret truer denne, saa Henning Sparre, vor Mand og Tjener, ikke kan nyde det, han bør, skulle de med det første gøre Emmicke Sparre haandfast, hvor de kunne faa fat i ham, og indlægge ham i et ærligt Herberg i København, hvor han skal holde Indlager indtil videre.

Brev af $^{3}/_{3}$ 1585: Da Henning Sparre til Torkildstrup baade nylig og ofte tidligere dels selv har skudt, dels har ladet sine Folk skyde Dyr, ikke alene paa Fælleden, men ogsaa paa Kronens Enemærker paa Falster, skønt denne Ø altid har været Kongens Fredevildtbane og i Recessen og Haandfæstningen er forbeholdt Kongen, skal han tiltale Henning Sparre derfor og udføre Retten mod ham til det yderste, saafremt han ikke selv vil staa til Rette.

Brev af $^{13}/_{11}$ 1585: Befaling til Henning Gjøe om indtil videre at opsætte den af ham efter kgl. Forordning begyndte

Forfølgning mod Henning Sparre og hans Moder for Skydning af Dyr og andre Sager, da Kongen nu staar i Forhandling med Henning Sparre om at faa det Gods, som han eller hans Moder ejer paa Falster, for Vederlag af Kronens Gods i Skaane eller Halland.

Brev af $^{28}/_{1}$ 1588 til Niels Friis: Han har indberettet, at Henning Sparres Karl, Søfren, har skudt en Hjort paa Kronens Skove og Ejendom, og at han har gjort sin Flid for at faa fat paa Karlen, men endnu ikke har kunnet faa det, hvorfor han begærer at faa at vide, hvad han skal gøre, hvis Karlen ikke kan gribes.

Da dette Hovmod nogle Gange er vederfaret Kongen af Henning Sparre og hans Folk, skal han paa det højeste forfølge og tiltale Henning Sparre for denne Sag, medmindre han skaffer Karlen til Stede, og han maa vide, at Kongen ikke vil lade sig nøje med det Svar, at det er sket i Henning Sparres Fraværelse og uden hans Vidende, da Henning Sparre bør vide, hvilke Folk han har i sin Tjeneste, og saa meget desmere burde føre alvorligt Tilsyn med dem, som lignende Hovmod jo tidligere er vist Kongen af hans Folk, hvilket Kongen har eftergivet i det Haab, at det ikke skulde ske mere.

Brev af $^{10}/_{3}$ 1588 til Christoffer Valckendorf: Da Kongen staar i Handel med Henning Sparre om, at denne skal tilskøde sin Hovedgaard, Torkildstrup, med tilliggende Gods paa Falster for Livsbrev paa et Len i Norge, skal Christoffer Valckendorf udse et Len, hvis aarlige visse Renter kan beløbe sig til 300 gl. Daler og sende Kongen Besked derom.

Denne Handel kom i Stand den 2. Sept. 1589, da Henning Sparre tilskøder Kronen sin Hovedgaard „Torkildstrup", samt Torkildstrup Bys 6 Gaarde, 1 Smedie, 5 Bol, som have Avl og Brug i Byens Mark, og 1 Gadehus, desuden 1 øde Gaards Eje i Dalby, samt en Gaard i Sullerup.

Henning Sparre faar som Erstatning Forlening for Livstid paa Lyse Kloster i Norge.

Som Fæstere af de 6 Gaarde i Torkildstrup nævnes: Jens Mikkelsen, Rasmus Pedersen, Lauritz Friis, Hans Mo-

gensen, Hans Koch og Jens Rødt. Af disse svarede den første i aarlig Afgift af sin Gaard 2 Pund Byg (8 Td.), 1 Skilling grot, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skp. Havre, 1 Fodernødt (Fedekalv) og 1½ Td. Gæsterets Havre.

De øvrige Fæsteres Ydelse var lidt mindre.

Henning Sparre døde ugift 1593, medens Emmicke Sparre levede til 29. Juni 1613, og P. Rhode meddeler i Lolland-Falsters Historie, at en adelig Dame af dette Navn levede paa Opagergaard i 1617.

Som Kronens Ejendom blev Torkildstrupgaard bortforlenet til forskellige Brugere, et Stykke Tid sammen med Bønnetgaard i Horbelev Sogn.

I Aaret 1662 brændte Torkildstrupgaard og opbyggedes derefter som en større Bondegaard, der i Aaret 1667 bortfæstedes til en Bonde, Peder Nielsen, som atter 1677 fratraadte den i største Armod, hvorefter den blev delt mellem to Fæstere, Simon Larsen og Rasmus Christensen, og saaledes forblev Gaarden snart under een og snart under to Fæstere, til den ved Auktionen 1766 kom under Hovedgaarden Skjørringe.

En kort Tid i Begyndelsen af 1698 dreves Gaarden af Forpagteren paa Skjørringe Ladegaard, Johan Casper Hagemeyer, da den ene af Fæsterne, Christen Smed, sad fængslet for Dyreskytteri, og den anden var forarmet.

Gaardens samlede Hartkorn var 15 Td. 2 Skp. 2 Fdk. 1 Alb.

I Tilknytning til Torkildstrupgaard meddeles Grænsemandens Historie, om hvilken der dog ikke foreligger historiske Kilder, men kun den mundtlige Overlevering. Enkelthederne kan derfor nok betegnes som „mindre paalidelige", ja, det er endog let at paavise faktiske Urigtigheder.

For godt 400 Aar siden laa paa Gunslevmagle Mark, lidt Vest for Torkildstrup Kirke, ved et Mosehul og paa den vestlige Side af et højt Jorddige, et Hus; her boede Grænsemanden og hans Familie.

Hvad Manden og hans Kone hed, vides ikke; han gik under Navnet Grænsemanden; om det var, fordi han boede

lige paa Grænsen af Torkildstrupgaard, eller fordi han muligvis slet ingen Grænser kendte, maa vi lade staa hen.

Huset var af klinet Ler, og Græstørv dækkede som Tag, men lunt og godt var der inden Døre.

Hvor Familien var fra, kendes heller ikke. Manden var ikke stor, men undersætsig, skulderbred og stærk, og hans Kone var fager og tækkelig, samt en proper Kone i sit Hus.

Deres ældste Barn var en Datter paa 18 Aar, og derefter fulgte 10 Sønner, saadan Trip-Trap-Træsko.

Hvori Familiens Hovednæringsvej bestod, er maaske vanskeligt at sige; Manden var Handelsmand, han handlede med Viden og Oplysninger, og var vel, hvad man i vore Dage vilde kalde Spion.

Som Bierhverv drev han Jægerprofessionen, men der sagdes om ham, at hans Jagtterræn kun var en ganske smal Strimmel, men det havde ganske vist den gode Egenskab, at det gik tværs over alle andres.

Ret indbringende maa hans Forretninger have været, for i Hjemmet var der altid nok at „bide og brænde".

Familiens nærmeste Nabo var Mosesmeden, som boede Nord for Grænsemanden, maaske dér, vi nu kalder Gjærdemose.

Smeden var en ung og ugift Mand, saa det er vel nok sandsynligt, at det var Grænsemandens kønne Datter, som trak ham over hos Naboen, hvor han var Familiens gode Hjælper, naar Manden var ude i Forretning.

At Junker Sparre paa Torkildstrupgaard, blandt mange andre Svagheder, ogsaa havde den at være en stor Kvindejæger, tør vi vel tro, naar det siges om ham, at Menneskehedens kvindelige Halvdel frygtede ham, og samme Samfunds mandlige Halvdel hadede ham.

Junker Sparre havde nok ogsaa faaet Kig paa Grænsemandens kønne Datter, og varmhjertet, som han var, havde han straks tiltænkt hende Plads paa Torkildstrupgaard.

Man forstaar derfor godt Grænsefamiliens saavelsom Mosesmedens „Væren paa Post" overfor Junkeren og hans Besøg.

Paa Sørupgaard nød den Odense-Bisp, Jens Andersen Beldenak, Livet i dybe Drag, og da samme Herre var en meget verdsligsindet Mand, som tillige drev stor Studehandel, saa forstaar man godt, at han blev af Junker Sparres Folk og Omgangsfæller.

Det er jo bekendt nok, at Biskoppen laa i stadig Strid med Herremanden paa Bønnetgaard, Oluf Holgersen Ulfstand, og det er ganske sikkert som Spejder og Spion for denne, at Grænsemanden hentede sin Velstand.

En Eftermiddag henimod Aften i Aaret 1510 red en Skare Herremænd ud fra Torkildstrupgaard; deres stærkt blussende Ansigter og den højrøstede Tale vidnede om den nylig tilendebragte Middag med dens rigelige Drikkelse.

Skaren fulgte Højdedraget i en Bue Vest om Torkildstrup Kirke hen imod Grænsemandens Hus, og det er om et Sammenstød her, hvor Junkeren og hans Fæller trak det korteste Straa i Dyst med Grænsefamilien og Mosesmeden, hvorom det følgende beretter.

Skaren havde vist ikke tænkt paa at besøge Grænsemanden — saadanne Besøg vilde Junkeren nok hellere aflægge alene —, men de agtede sig rimeligvis til Biskoppen paa Sørupgaard for at sige Tak for Dagen tilforn, da det havde været Biskoppens Tur i Omgangen.

Hvorfor man saa valgte denne Vej, i Stedet for den østlige og noget kortere Vej gennem Skoven, er ikke godt at vide; men man kan muligvis tænke sig, at Junker Sparre har haft nogen Modvilje mod Skovvejen, for da han sidste Nat paa Hjemturen red denne Vej, kom han bogstavelig talt skidt af Sted; han faldt nemlig af Hesten og fik slemt sølet sin Fløjlsvams. Men om det var Vejens Skyld, eller det muligen kunde skyldes Biskoppens stærke Øl og gode Vin, derom ønskede han vel nok ikke at mindes.

Paa Bakken Nordvest for Kirken holdtes en kortere Raadslagning, det kan jo ogsaa være, at adskillige af Maverne, efter den korte, gyngende Bevægelse, var kommen i Uorden, men det var i alt Fald denne Standsning, som Grænsemanden og Mosesmeden udnyttede, og som skaffede

dem Sejren. Gennem Jorddiget tæt ved Grænsemandens Hus gik Vejen; men da Rytterskaren med Junker Sparre i Spidsen nærmede sig, traadte Grænsemanden med Riflen til Kinden frem i Aabningen, og af sine Lungers fulde Kraft raabte han mod Skaren: „Stands, Junker Sparre! Og hvis du har dit Liv kært, saa kom aldrig oftere paa mine Enemærker; thi den Kugle, som nu suser over dit Hoved, kunde lige saa sikkert have siddet i din Pande, og vær forvisset om, at den næste for evig Tid skal skaffe alle Kvinder fri for dine Slyngelstreger".

At Junkeren studsede overfor saadan Tiltale og Haandgribeligheder, kan man godt forstaa, og da samtidig en kendt Røst fra Mosesmeden inden for Diget kommanderede: „Geværet an, spænd Hanerne", og der samtidig fra Rytterne iagttoges 11 Bøssepiber, som gennem Luften flyttedes fra Skuldrene over paa Diget, medens Lyde som knæk-knæk-knæk maatte opfattes som lystret Kommando, saa vendte Junker Sparre i største Hast sin Hest, og med en drøj Ed, at her skulde Fanden blive og ikke han, jog han i strakt Galop tilbage mod Torkildstrupgaard.

Man siger, at han denne Dag red betydelig mere ædru ind paa Gaarden, end da han red ud, noget som ellers var saa uhyre sjældent.

Paa den vestlige Side af Hegnet kunde man efter Bataljen se et mere fredeligt Billede. Her stod Mosesmeden og Grænsemandens 10 Sønner, hver med et brudt Kosteskaft og det var disses forandrede Stilling fra Skulder til Jorddige, som Junker Sparre havde antaget for Bøssepiber, og Hanernes Knæk blev frembragt ved Skafternes Brud, som lettedes ved, at der i Forvejen var gjort en Indskæring rundt om disse til Brug i det belejlige Øjeblik.

At man i Grænsemandens Hjem var stolt over Sejren, og ikke glemte at fortælle den, behøver vist ikke at meddeles.

Junker Sparre maatte nok siden efter døje Historien mange Gange paa Sørupgaard, og gennem Biskop Beldenak er enkelte Træk bevaret til vore Dage.

Fig. 7. Parti af Torkildstrupgaards gamle Volde og Grave.

Rester af Torkildstrupgaards Volde og Grave ses endnu, og Suset i de gamle Træers Kroner vil forhaabentlig endnu i mange Aar melde om Slægterne Venstermands og Sparres Glansdage.

Ofte, naar jeg har skuet disse gamle Levninger, har jeg nynnet med Bjørnson:

Alt hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
Har den Herre stille læmpet —
Saa vi vandt vor Ret.

Enke og Embede.

Af *Viggo Holm.*

De, som kender Wibergs omfangsrige „Alm. dansk Præstehistorie", vil vide, at man deri ofte træffer Betegnelserne „. ∽ F. D." og „. ∽ F. E.", det vil sige: „gift med Formandens Datter" og „gift med Formandens Enke". Den første af disse Betegnelser forbigaas som ikke hørende helt under „Systemet"; der kan jo desuden være Anvendelse derfor i vor Tid, ogsaa uden for Præstestanden. Giftermaal med Formandens Enke har jeg derimod truffet henført under Benævnelsen „Konserverings-Systemet". Det ligger nær at tænke sig, hvilke Interesser der skulde konserveres paa denne Maade, og Hyppigheden af denne Ordning i Forbindelse med baade de indstillende og kaldende Myndigheders Medvirkning derved, er nok til at retfærdiggøre Brugen af Ordet System.

Fordelene derved er indlysende. Man betænke bl. a., hvilken Lettelse det maatte være ved den indviklede Beregning af Indtægterne i Naadsensaaret — og alt det, der laa rede af Boskab og Midler til Præstegaardens Drift —, naar Sagen kunde gaa i Orden paa den Maade.[1])

Lidt krank kunde Skæbnen vel undertiden være for en Præst, der havde giftet sig med en ældre Kone, som aabenbarede stor Levedygtighed; naar han derefter omsider i en fremrykket Alder havde fæstet sig en ung Brud, der om føje Tid sad som Enke, saa — ja, saa kunde der jo begyndes forfra igen.

Alle Tilfælde har Wiberg jo ikke kunnet faa med, og af Pladshensyn har han almindelig maattet være saa kortfattet,

[1]) Noterne findes Side 81—82.

at den oprindelige Farve, der f. Eks. er givet i Rhodes Samlinger, Blochs Haandskrift o. l., er bleven noget udvisket. Nogle Eksempler her fra Stiftet skal anføres.

I.

Højmaalet af det Antal Præster, den samme Præstekone rakte Haanden for Alteret, kan gennemgaaende sættes til tre; kun i eet Tilfælde har jeg truffet Overskridelse, idet Præsten *Niels Mariager* i Dannemarre († 1596) efterlod Enken Anne Madsdatter, hvis Navn efter Rhodes Formening bør nævnes to, ja, fire Gange, „eftersom hun var Kone til fire Præster paa dette Sted i Rad". Den sidste af disse fire var *Jørgen Kristensen,* der efter Annes Død giftede sig paa ny. Denne Hr. Jørgens 2den Hustru, hvis Navn ikke kendes, havde en Tvist med Eftermanden, *Jakob Pontoppidan*, med hvem hun i Nakskov 1637 kom til Forlig, hvorved bestemtes, at hun skulde have et Pund Byg (ɔ: 4 Tdr.), 1 Pund Rug, 2 Lam og 4 Gæs om Aaret. Nu manglede det bare, at det var hende, der efter Forliget havde ægtet Pontoppidan — sligt haves der Eksempel paa andensteds fra, som senere vil ses — saa havde der været et nyt Tilfælde med en Præstekone, gift med fire efter hinanden følgende Præster; det vides kun med nogenlunde Sikkerhed, at Pontoppidans Enke ægtede hans to Eftermænd. Mens vi er ved Dannemarre, skal det lige nævnes, at Trolovelsen mellem Præsteenken Kirstine og Kappellan *Rasmus Pedersen* aflystes paa Landemodet 1577, fordi han ikke fik Præstekaldet i Dannemarre, hvad han havde sat som Betingelse for Giftermaalet. Godt var det vist egentlig for Kirstine, for han var ikke rar.

En lignende Skuffelse ramte Præsten *Kristoffer Bagers* Enke i Holeby 1592. Lensmanden *Frederik Hobe* havde lovet hende, at hun nok skulde faa den følgende Præst til Mand, men ak! Menigheden valgte *Laurids Jakobsen*, skønt han var gift. Tilføjelsen „skønt han var gift" lyder underligt, men forstaas, naar man lægger Mærke til den Troskab, hvormed særlig Landsbymenigheden ellers ofte deltog i

Præstefamiliens Ve og Vel og derfor gerne vilde være med til at skabe Præstens Enke et sorgfrit Udkomme ved at vælge en Præst, der vilde gifte sig med hende. Grunden til det anførte Tilfælde i Holeby kendes ikke. Muligvis har Enken ikke været afholdt i Sognet, eller man har villet værge sig imod at blive paanødt en bestemt Præst.

Fra Tirsted kendes, at *Laurids Simonsen* 1602 valgtes til Præst paa det Vilkaar, at han skulde ægte Præstens Enke Karen; den følgende Præst *Peder Vorden* fik dog Valget mellem Karen, som atter var bleven ledig, og Datteren Margrethe; „hvem der blev den lykkelige vides ikke", tilføjer Rhode.

Rektor *Hans Jensen* fra Nakskov, der 1608 søgte og fik Præstekaldet i Nebbelunde, maatte ogsaa forpligte sig til at ægte Præsteenken Birte; Bloch beretter, at „*Bønderne vilde beholde Birthe*", hvilket Hr. Hans havde lovet hendes Fader, Brødre, Provsten og Sognemændene. Paa samme Dag, som Valget fandt Sted, blev de da ogsaa trolovede af Provsten, som jo var til Stede og kunde ordne den Ting, før han kørte hjem.

Endnu skal nævnes et Tilfælde, hvor Menighedens Omsorg for Præstens Enke gav sig til Kende. Præsten *Frederik Endeman* paa Fæmø var død 1659, og i Henhold til Riberartiklerne af 1542 skulde Menighedens 7-Mandsnævn vælge en ny Præst. *Laurits Hansen Capel* valgtes. Hr. Peder, Kapellan i Horslunde, var ogsaa kommen til Fæmø som Ansøger, „men da han bespurgte sig om Vilkaarene, begærte han der ingen Forfremmelse; *thi Sognemændene vilde ikke have Enken forskudt, saa Laurits Capel og maatte love dennem i min* (ɔ: Provst Jakob Clausens) *Nærværelse, at han vilde hende i Fremtiden ægte*" (Kirkeh. Saml. II 227 ff.)

Den 18. Juli 1582 skulde der vælges Præst i Rødby, hvor den forrige Præst var død den 3. April. Blandt de tilstedeværende, der var mest interesserede i Udfaldet, var Enken og Ansøgeren, Kapellan Hans Hansen fra Nakskov, „som umiddelbart efter at være bleven valgt rakte sin Haand paa, at han vilde tage hende til sin Hustru". Dette lykkelige Par kunde med Rette kalde sig *offentlig* forlovede.

Fra Falster skal nævnes et Par Eksempler i Vaalse. Her var 1639 blevet ansat en Præst, der hed *Kristoffer Beck,* en Præstesøn fra Ønslev. Han begyndte med at rette Beskyldning for Usædelighed mod sin Formands Enke, Kirsten Hansdatter. Den deraf følgende Anklage og paafølgende Forlig ved Biskoppens Mellemkomst er omtalt i Præstehistorien; men hvad der hidtil ikke foreligger oplyst er, at den saa haardt fornærmede Enke virkelig senere ægtede Præsten; hun ønskede vel at blive i Embedet[2]); men Forholdet mellem Ægtefællerne blev højst ulykkeligt. Betegnende er det, at Mændene i Ønslev, hvorfra Præsten stammede, ytrede stor Medfølelse for den ulykkelige Præstekone, mens det herskende Parti i Vaalse, om det end maatte give Kirsten et godt og kristeligt Skudsmaal, holdt med Præsten, hvis bitre Modstander var en nær Slægtning af ham, en Student ved Navn *Eskild Jørgensen,* som fremkom med fæle Anklager baade mod ham, Degnen *Jørgen Christoffersen* og „Krotasken", gift med Præstens Broder Ditlev, der holdt Kro i Vaalse, og om hvem Ønslevmændene vidnede, at han altid havde været slet og voldet den fattige (ɔ: stakkels) Præstekvinde i Vaalse Hjertesorg og Bedrøvelse. Jeg har ikke haft Lejlighed til at se Sagernes Behandling ved Landemodet og Landstinget, men hvad der foreligger paa Herredstinget i et Tidsrum, der spænder over mere end 20 Aar, er tilstrækkeligt til at vise, hvilken ulykkelig Tilstand i moralsk Henseende der herskede i Sognet før, under og efter Svenskekrigen. Men Eskild forplumrede aldeles sin Sag, fortumlet som han var af Harme over det hele, han maatte paa Grund af sin fremfusende Fremgangsmaade dømmes paa sin Ære som Tremarksmand; men 20. Juli 1668 udgik et Kongebrev, hvorved han fik Æresoprejsning. Aaret før havde Præsten maattet antage *Kristian Kneutel* til Medtjener, og Kirsten Hansdatter havde omsider fundet Hvile ved sin første Mands Side i Kirkens Kor.

Eftermanden Kneutel sørgede endog for at faa en Giftermaalsparagraf indført i Kontrakten imellem sig og sin Medtjener *Tomas Rostorph,* der 1697 afgav følgende Forplig-

telse: „Saa længe jeg skal blive her efter Guds Vilje i Hr. Kristians levende Live, vil jeg ikke med nogen indgaa Ægteskab, og efter hans Død, naar jeg da vil gifte mig, ej gaa hans Hus forbi med Giftermaal".[3]) Uagtet der paa Grund af Kneutels aldeles uregerlige Sind herskede det usømmeligste Forhold mellem de to Præster, hvorved endog Gudstjenesten til Tider forstyrredes, holdt dog Rostorph sit Ord og ægtede Enken.[4])

II.

I vor Tid vilde man finde det i høj Grad stødende, hvis ny Trolovelse og Ægteskab skete saa snart efter forrige Ægtefælles Død, som der er givet Eksempler paa i det foregaaende; sligt var imidlertid almindeligt i alle Samfundslag, Følelseslivet kom ikke til at spille saa stor en Rolle i Tilværelsen, man maatte efter de givne Forhold tage Tingene paa en Maade, der maaske nærmest kunde kaldes — praktisk, og man glemmer alt for ofte, at Fortidsmennesker vilde staa aldeles uforstaaende overfor Nutidens Krav til, hvad der anses for rigtigt og sømmeligt. Heller ikke maa man tro, at Konserverings-Systemet kun praktiseredes inden for Præstestanden, hvor det af nærliggende Grunde særlig er kommet til Syne; man kan træffe tjenstlige Skrivelser til en overordnet Øvrighed, hvori Opmærksomheden henledes paa, at denne eller hin ugifte Ansøger f. Eks. til et Retsembede vilde kunne „soulagere Enken" (mildne hendes Kaar); Meningen er lige til. Og hvor er Systemet ikke kommet til Anvendelse inden for Erhvervslivet, i Haandværkerstanden! Ogsaa her gælder det, at Enkerne ønskede at „blive i Embedet".[5]) Fordelene baade for Enken og den giftefærdige Svend er jo indlysende, lige som der ogsaa kendes Lavsbestemmelser om Lempelse ved Optagelse i Lavet for den vordende Mester, der ægtede en Enke af „Embedet".[6])

Hvor længe Systemet som saadant bevarede sin hævdvundne Stilling er vel ikke let at fastslaa. Det sidste Udslag deraf, som jeg har truffet, og som skal omtales nedenfor, daterer sig fra 1778. Først maa jeg dog nævne et Tilfælde

fra 1772, som var nær ved at gaa i Orden, men heldigvis ikke blev til noget. I Tillitse døde i dette Aar Degnen, Student *Kristian Vilhelm Kamper*, der havde været gift tre Gange og efterlod en talrig Børneflok, hele tre Kuld. Baron Knuth paa Rudbjerggaard vilde gerne have sin Kammertjener, *Andreas Krogstrup,* anbragt, og denne var ogsaa villig til at gifte sig med Enken med de mange Børn[7]); men omsider maa der være opstaaet Betænkeligheder, for det ses, at Knuth gik ind paa, at Degn *Niels Klausen* i Dannemarre forenede Embedet i Tillitse med sit eget imod at udrede 30 Rdlr. om Aaret til Enken, hvorved Baronen beholdt sin Kammertjener, som han, naar det kom til Stykket, vist nødig kunde undvære, og Enken, hvis Mening næppe var bleven hørt, maatte trøste sig selv og Børneflokken med, at lidt var bedre end intet.[8])

Student *Knud Høst*, en Præstesøn fra Skiby paa Fyn, havde 4. Marts 1778 faaet Kollats som Degn for Herredslev, men døde straks efter 2. April. Af et Brev, dat. $^{26}/_{5}$ s. A., fra Præsten Daniel Huusfeld i Nysted til Biskop Jakob Ramus i Odense ses, at man allerede da var midt i Forhandlingerne om, hvordan man bedst skulde faa den 25-aarige Enke gift igen. Brevet, der er ganske betegnende i flere Retninger, lyder saaledes:

„Skoleholder *Josef Wejer,* som efter Deres Højærværdigheds eget og mit Ønske vilde ægtet Degne-Enken tilligemed Embedet (!), har siden betænkt sig og frasagt sig Enken, fordi hun efter hans Ord har kastet [Ringe]agt paa ham; imidlertid fortjente han begge. Dog [for]tænker jeg ikke hans Betænkning af slige Grunde i saa vigtig en Sag. Nu har aabnet sig en anden Udvej for Enken, nemlig en fattig Student bejler til begge disse fattige Annekser (!). Hans Navn er *Laurs Schevin*, han har frekventeret Odense Skole tilligemed sal. Knud Høst og er derfra til Akademiet dimitteret, maaske han følgelig er D. Højærv. selv bekendt. Han har al den dertil fornødne Kundskab og Indsigt og er en skikkelig, stille og kristelig Person, hvorom han og har mange og gode Vidnesbyrd, særdeles fra Hr. Helm i Taars, saasom

forhen hans Hører i Odense Skole, saavel som fra Magister Halling i Sakskøbing |: hvor Mons. Schevin sidst har opholdt sig hos sine Venner :|, og hvis Attest fremlægges; ønsker og beder derfor underdanigst paa Menighedens og Enkens Vegne, at dette Degnekald maatte bemeldte Studioso Laurs Schevin af D. Højærv. gunstig konferreres; ja, endog for min egen Skyld beder jeg derom, thi som jeg ofte overfaldes af Svaghed, saa trænger jeg undertiden til Understøttelse i det saa langt fraliggende Anneks, og det kunde jeg have af en Student.

Jeg ved ellers nok, at Magister Lund i Rødby har meget rekommanderet en anden Person, om ellers denne Rekommandation er saa aldeles paalidelig; jeg kender ham aldeles ikke. Dette ved jeg alene, at han som Dreng har opvartet Hr. Lund paa Vajsenhuset i København, da han der var Skolemester, hvorfra Magisteren for 11 Aar siden tog ham med sig til Rødby, hvor han mulig siden har betjent sig af ham. Jeg ved og, at hans Person saasom noget ubehøvlet ikke anstaar Enken, naar Nøden ikke skal tvinge hende; frygter og, at han kunde have inde nogle af Vajsenhusets gamle Griller. Kortelig: jeg kan hverken rose eller laste ham saasom mig aldeles ubekendt.

I underdanigst Forventning af Deres Højærværdigheds Resolution har jeg den Ære med tilbørligste Respekt og uafladelig Forbøn at henleve

Højædle, Højærværdige og Højlærde Hr. Biskops
Deres Højærværdigheds underdanigste Tjener
Daniel Huusfeld".

Man kunde næsten fristes til at tro, at Huusfeld med det ene „Anneks" har ment Enken, i saa Fald en slaaende Betegnelse for Samhørigheden af *Enke og Embede;* men da denne Fortolkning maaske er noget vovet, kan Udtrykket *„begge disse fattige Annekser"* forklares derved, at Skoleholderiet i Herredslev, ligesom adskillige andre Steder, var forbundet med Degnestillingen.

Her forelaa tillige et Tilfælde, hvor Systemet udstraktes til ogsaa at konservere en fjernere liggende Interesse, nem-

lig Præstens; han behøvede jo en Student, der kunde prædike for ham, hvad de to andre Ansøgere som ustuderede Folk ikke maatte befatte sig med. Den ene af disse havde Enken allerede ekspederet, og den anden — ja, Pastor Huusfeld vilde jo ikke „laste ham", men alligevel var han næst efter et ukollegialt Spjæt til Magister Lund kommen til at sige noget om ham, som stillede ham mindre heldigt i Sammenligning med Schevin. Alt gik efter Præstens Ønske, og næstfølgende 1. Juli kunde han indberette til Biskoppen, at Schevin i Maribo vilde fremstille sig til Overhøring[9]), samt at baade denne og Enken gentagne Gange havde forsikret, at de gerne vilde have hinanden, og de *fik* hinanden, men det kunde først ske $^{19}/_{6}$ næste Aar, for sal. Knud Høsts Enke skulde først have en Barselsaffære overstaaet, og det trak ud til $^{17}/_{12}$ 78, da hun fødte sit sidste Barn med den forrige Mand. Daniel Huusfeld oplevede ikke at se dem gifte; han døde Nytaarsdag 1779, „en fin Mand i den hæderlige Lærerstand", siger Rhode om ham, et Vidnesbyrd, der stemmer godt med Provst Wulffs Udtalelse om ham i Dødsanmeldelsen til Biskoppen, hvor han kaldes „den bedste og fornuftigste af Herredspræsterne"; men naar Provsten ved samme Lejlighed efter den kendte Kilde „man siger" anfører en noget haard Dom over hans Enke, hvoraf det synes at fremgaa, at han, den forhenværende Hestgarder, vanskeligt har magtet Disciplinen i Hjemmet, kunde man ønske, at han havde været lidt varsom med at faa andre gifte.[10])

Laurs Schevin, hvis egentlige Tilnavn var *Bech,* nød kun i kort Tid Ægteskabets Lykke; han døde $^{13}/_{6}$ 1780, og Enken, der snart ventede sin Nedkomst, blev ikke oftere „Anneks". Stakkels Anna Margrethe, der som Datter af Byskriver *Jakob Matzen* i Nakskov havde kendt bedre Dage, havde haardt maattet bøde for sin letsindige Forbindelse med Knud Høst, før denne endnu var i Stand til at forsørge en Hustru, og da han endelig „fik Brød" i Herredslev, var dette lidt nok til een end sige flere; der fattedes endog Degnebolig.[11]) Den følgende Præst, *Kr. Fr. Volchersen,* henstillede, om Enken, der til sidst maatte pantsætte de værdifuldeste

Ting af det fattige Bo, kunde faa Lov til at lade Embedet besørge Aaret ud og derefter nyde 8 a 10 Rdlr. i Pension, som en af Ansøgerne (Madsen) havde tilbudt at udrede.

Af de rollehavende fra 1778 staar endnu tilbage kortelig at omtale de to forsmaaede Bejlere.

Josef Hansen Wejer, der i 9 Aar havde været Skoleholder i Vanthore, fik $^2/_6$ 1779 Lov til at forlade denne Stilling for at blive sin Faders Medhjælper i Nysted med Haab om at blive hans Eftermand, hvad der ogsaa skete.[12]) Pastor Volchersen skrev i sin Anbefaling for ham, at han havde „yndige og gode Gaver til at synge".[13]) Sorgen over Nederlaget i Herredslev har han vel snart forvundet, og Sorgen ved sin første Hustru, Ane Lisbet Persdatter Flesborgs Død 1784 ligesaa, for Aaret derefter ægtede han Margrete Skotte, som han ogsaa overlevede.

Den anden Bejler var formodentlig den Ansøger Madsen, der 1780 tilbød at yde Enken en Pension paa 8 a 10 Rdlr. Hans fulde Navn var *Niels Madsen Hald,* et Vajsenhusbarn, som Magister Lund i Rødby, da han var Lærer og Kantor ved Vajsenhuset, havde fattet Godhed for og taget med sig til Rødby som Medhjælper i Skolen, der forestodes af Lund i Egenskab af Sognekapellan m. m. Hald naaede 1792, efter at have været Skoleholder i Ryde, at blive Degn for Landet Sogn og 1799 at faa Degne-Embedet i Ryde forenet dermed. Det har rimeligvis været et Held ogsaa for ham, at han fik Kurven 1778.

Dette er, saa vidt vides, det sidste Udslag af Konserverings-Systemet med virksom Indgriben i en Giftermaalssag fra Myndighedernes Side her i Stiftet. Systemet var aabenbart paa denne Tid i Tilbagegang overalt. I „Sjællands Stifts Degnehistorie" meddeler A. Petersen, at Provst Friis 1760 ved Besættelsen af Skørpinge Degne-Embede anbefalede Biskoppen at kalde til Embedet „en ugift Mand, da mulig Successor, naar han erfarer Enkens og Boets Tilstand, kunde fatte Godhed for dem" (!). Enken var 59 Aar gl. og havde i Forvejen været gift med to Degne i Sognet.

Men Biskoppen tog ikke Hensyn til Provstens Anbefaling.

At Holberg havde et godt Øje til Spekulations-Giftermaal med Opnaaelsen af et Embede som Maal fremgaar f. Eks. af de Ord, han lægger den gamle Akademiker Peer Degn i Munden i „Erasmus Montanus", 1. Akt., 2. Sc.: „Jeg kunde nok have været noget andet for længe siden, dersom jeg vilde have bundet mig ved en Pige; men jeg vil heller hjælpe mig, som jeg kan, førend man skal kunne sige paa mig, at jeg har faaet *Brød for Kone*".

Noter.

[1]) Dette fandt f. Eks. vist ogsaa den 34-aarige *Erik Tuxen*, efter at han 1620 var kaldet til Præst for Errindlev, for inden Naadsensaarets Udløb ægtede han sin Formands 66-aarige Enke, „den fornemme qvinde Anne Hansdaatter . . . og lefvede de tilsammen i et oprictigt ecteskab næsten 21 aar". Hun var Moder til 10 Børn, da hun giftede sig med Tuxen, der døde en 7 Maaneder efter sin 86-aarige Hustru. (Kirkehist. Saml. II 190 f.)

[2]) Falsters Nørre Herreds Tingbog $^{20}/_{8}$ 1661.

[3]) Imm. Barfod, den falsterske Gejstligheds Personalhistorie II 203.

[4]) Siden 1639, da Krf. Beck blev Præst, og til 1707, da Kneutel døde, havde Sognet lidt under stadig Forargelse, udgaaet fra to „Sjælesørgere". I Friis'es Udgave af Rhodes Samlinger bemærkes, at Sognets Beboere midt i forrige Aarhundrede i en navngiven Præsts Tid lærte at spille L'hombre. Hvis *det* skal ses som Fremgang, maa det tages temmelig relativt.

[5]) Udtrykket er saa meget mere berettiget, som Ordet *Embede* (Amt) i gamle Dage tydedes som *Haandværk, Lav;* Skomager*embedet*, Snedker*amtet* osv.

[6]) Se f. Eks. C. Nyrop: Fra Danmarks ældste Lavsskraaer i Aarbog for dansk Kulturhistorie 1892, S. 92.

[7]) Skrivelse $^{8}/_{8}$ 1772, Bispearkivet.

[8]) Kammertjeneren forblev i sin Stilling til sit 70. Aar og var derefter Pensionist paa Rudbjerggaard, indtil han døde $^{16}/_{3}$ 1831, 89 Aar gl., blind de sidste 10 Aar. Han maa ikke forveksles med den Student *Andreas Krogstrup*, der døde som Degn for Hunseby $^{11}/_{7}$ 1795, 63 Aar gammel.

[9]) Noget sent; Biskoppen havde allerede $^{19}/_{6}$ udstedt hans Kollats.

[10]) Hans Enke døde i Nysted $^{2}/_{7}$ 1790 (ikke 1820, som Wiberg siger). Hun efterlod 466 Rdlr. 2 Mk. 8 Sk., som man forgæves lyste efter Arvinger til, og som derfor gik i „Kongens Kasse".

[11]) 1760 blev den gamle Degnebolig, „som formedelst Brøstfældighed truede hvert Øjeblik med at falde, afbrudt af Kirkepatronen, og igen opbygt et Hus, som staar sønden for Skolehuset, hvori Degnen kan have sit(!) fornødne Foring til sine Kreature“ (Kirkebogen). Dersom Skolehuset var det 8 Fags Hus, der ved Skolernes Indretning i det laalandske Regimentdistrikt 1721 blev anvist til Skolehus, er det vanskeligt at forestille sig, hvordan det kunde afgive Plads til Skolestue og Bolig for Degnen med Familie og „sine Kreature“ (Høst og Schevin ejede ingen saadanne). Ifølge Skifteforretningerne synes der ogsaa kun at have været Dagligstue (der tillige. var Sovekammer), Køkken og Spisekammer. Degnens Klæder havde Plads i Skolestuen. Da Biskop Boisen i 1806 kom for at visitere, gjorde han $^{29}/_{7}$ den bedrøvelige Erfaring, at der ikke var holdt Skole hele Sommeren, fordi Skolehuset var brændt.

[12]) Faderen var den ogsaa som Skolemand højt fortjente Kordegn *Jakob Hansen W.*, der efterlod et for Nysteds Historie værdifuldt Haandskrift (C. A. Hansen: Nysted 1409—1909, S. 27).

[13]) Den verdslige Øvrighed stillede sig i Begyndelsen ikke helt venlig til til ham. 1780 vilde Byfoged Gjerlew paa Borgerskabets Vegne i en Forestilling til Kancelliet gøre gældende, at de 40 Rdlr. 1 Mk. 12 Sk., der i sin Tid var tillagt Faderen som „Kristendomslærer“, ikke burde udbetales til Sønnen. Faderen havde, da han traadte af som Hører ved den 1740 nedlagte Latinskole, efter Gjerlews Mening faaet dette Tillæg for at vedblive at læse med „de finere Folks Børn“, saa at disse kunde være fri for at sendes til andre Byer. Faderen var en studeret, velfortjent Mand, der holdt en habil Mand til at læse med den almindelige Ungdom, naar han selv informerede „i de større Videnskaber end at læse dansk, regne og skrive“. Sønnen er ustuderet og kan ikke paatage sig slige Informationer. Hver Borger, som sætter sine Børn i Kristendomsskolen, for at disse kan lære at læse, betaler ugentlig 2 Sk.; lærer de tillige „at skrive lidt“ 3 Sk., og føjes Regning til 4 Sk. ugentlig. Desuden er hans Indtægter „anstændige“, da han har Degneindtægten af 2 store Landsbyer, der er lagte til Embedet. Hensynet til de finere Folks Børn og Wejers anstændige Indtægter havde dog ikke den tilbørlige Vægt i Kancelliet, som $^{22}/_{7}$ 1780 bestemte, at han skulde beholde de 40 Rdlr. 1 Mk. 12 Sk. for at læse frit med Fattigfolks Børn.

Sognets fattige.

Af *Karen Toxværd.*

Hvad jeg kan fortælle om forrige Tider, har jeg dels hørt af gamle Folk, dels selv set og hørt i Aarene fra sidst i 50'erne til sidst i 60'erne af forrige Aarhundrede. Efter den Tid skete der Forandring i næsten alle Forhold; gamle Skikke gik af Brug, ny Former indførtes baade for Arbejde og Fornøjelser, unge Mennesker begyndte at komme paa Højskole og at faa Lov til selv at have en Mening. Ja, selv en forbedret Omsorg for de fattige, begyndte man at tale om.

At „være paa Sognet" var omtrent det sørgeligste og æreløseste nogen kunde tænke sig, og jeg har hørt en ældre Kone sige: „Jeg vil hellere putte mit Ansigt i et Vandhul (drukne sig) end jeg vil bede en Fattigforstander om Hjælp". Smaafolk gjorde, hvad de kunde, for at undgaa Fattigvæsenet, men det slog ikke altid til. Saa længe de var unge og raske, kunde de klare sig; der var Arbejde Aaret rundt hos Bønderne, det fik de ikke ret mange Penge for, men de fik altid Føden, og i Høst og Tærsketiden fik de Korn; fik desuden et Faar født „til Hælvtens" og, hvor Konen høstede, en Fjerding Hørfrø saaet, saa Føden og Klæderne kunde deres Arbejde skaffe dem. Og hvor Forældrene gik paa Arbejde, tog de deres Børn med, saa fik de ogsaa Kosten og blev desuden tidlig vænnet til at forstaa og deltage i alle Slags Arbejder paa en Bondegaard.

En saadan flittig og dygtig Husmandsfamilie kunde være meget anset og lykkelig; men kom der en langvarig Sygdom i det lille Hjem, saa kneb det, for der kunde ikke samles

Sparepenge af nogen Betydning, Sygekasser eller lignende Støtte var der heller ikke, saa der var kun den tunge Gang til Fattigvæsenet. Ja, hvis den syge døde, inden de havde faaet Fattighjælp, saa kunde den efterlevende maaske gifte sig igen, hvis han var anset for en rask og dygtig Arbejder; men den Udvej var lukket, hvis vedkommende havde faaet den mindste Smule Fattighjælp.

Men om Husmandshjemmet sparedes for langvarige Sygdomme og lignende Ulykker, saa Mand og Kone fik Lov at leve et langt Arbejdsliv sammen og opdrage flittige, dygtige Børn, som blev velansete Tjenestefolk, saa kom alligevel den Tid, da Kræfterne ikke længere slog til til det grove Slid, og saa kunde der komme noget tungt og gnavent over saadan en gammel Husmand, som Bonden ikke altid forstod; selv gik han jo i samme tunge Arbejde som Husmanden, og de gik begge til samme Bord. Men naar Bonden ikke kunde eller vilde mere, kunde han give Gaarden fra sig og betinge sig en rundelig Undertægt; Husmanden havde kun Fattighuset i Udsigt, det gør jo en Forskel.

En Bondes Ærter skulde gerne tærskes paa faa Dage lige efter Høst; dertil skulde bruges mange Folk, og ved en saadan Lejlighed var en Mand kommen med, som ellers var for gammel til at kunne slaa ordentlig igennem med Plejlen. „Slaa haardt", sagde Bonden til ham „Gud Fader i Himlen give, jeg havde Kræfter! Jeg skulde saaledes jage og smøre paa og tærske hurtig", svarede han; men Kræfterne var væk, og han maatte ende sine Dage i Fattighuset.

Der var dog flere, som fik Fattighjælp, end dem, der kom i Fattighuset; havde de Hus selv, eller kunde skrabe de Skillinger sammen, der skulde til Husleje, men alligevel ikke kunde fortjene til Livets Ophold, kunde de faa nogle Skæpper Fattigkorn og et Læs Fattigbrænde; usle, fattige Læs Grenebrænde var det, og Fattigkornet var ogsaa af ringeste Sort. Hver Bonde skulde levere visse Tønder eller Skæpper Rug efter sit Hartkorn, men de fleste leverede det daarligste, de havde, og saa knapt Maal, som de kunde slippe med for Fattigforstanderen.

Enkelte, som slet ikke kunde klare sig selv og dog kunde arbejde lidt, „gik paa Omgang"; det vil sige: fik Føden visse Dage paa hver Gaard i Sognet, og gjorde derfor den Gavn, de kunde. Andre, som var aandssvage, eller Børn, som Moderen var død fra, blev tinget i Kost hos forskellige i Sognet, og de havde det ikke alle lige godt.

Saaledes var Tosse-Anders en Aarrække i Kost hos en Mand, som bankede ham og gav ham utilstrækkelig Føde, saa Anders den meste Tid drev om i og uden for Sognet, hvor han fik lidt Mad hist og her. Engang imellem gik Manden saa ud, ledte ham op og drev ham hjem med en Kæp; han skulde jo have rent paa, for ellers havde Manden ikke noget imod, at han fik Føden ude omkring; han fik sagtens kun lidt for at have ham. Da den Mand døde, kom Anders i Huset hos en fattig Kone, som var god mod ham og sørgede for ham baade med Mad og Renlighed, saa han aldrig mere brød sig om at gaa andre Steder hen. Hun fik heller kun lidt for at have ham og sagde, det kunde ikke betale sig; men hun nænnede ikke, at Stakkelen skulde lide Nød og flakke om til Spot for andre Folk.

Men Fattighuset var det nederste Trin af al Fattigdoms Fornedrelse. I det ydre skilte det sig ellers ikke ud fra andre Smaafolkshuse, uden ved at være længere, saa der kunde bo flere Familier; det var Bindingsværk og Straatag, Lergulv i Stuerne og en lille Bitte Havestump til hver Lejlighed, som kun bestod af en Stue, og mellem hver to Lejligheder var en Gang med Dør ud til Gaden, og i den modsatte Ende et Ildsted til begge Familiers Brug. Saa var der ogsaa et „gamle Fattighus" ved Siden af; deri var kun en enkelt Lejlighed i Brug, og desuden et Rum, hvor Fattiglemmerne kunde sættes hen, naar de døde, for i deres eneste Stue var ikke Plads tilovers til en Ligkiste.

Fattiglemmerne i Fattighuset fik ogsaa blot deres „Avernant" i visse Skæpper Rug og et Læs Brænde, og spørger man, om de da kunde leve deraf, saa maa der jo svares Nej, absolut ikke. Men det forudsattes, at de kunde tjene lidt selv endda; og saa for Resten var der en Del mere

Godgørenhed dengang end nu — var ogsaa langt mere Trang for den. Naturligvis, tigge maatte de ikke, det var forbudt, men bede om Mælk f. Eks., det var da en ærlig Sag, det gjorde enhver Huskone, som ikke havde Ko, og fik aldrig Nej. Og bede om lidt Uld ved Faareklipningstide og om nedfaldne Æbler om Efteraaret, var heller ikke Tiggeri. Penge var der ingen, som bad om; det havde Bønderkonerne heller ingen af, saa det kunde de ikke give bort; men de havde velfyldte Sulekar, Brød og Kage, Mel og Gryn i saa rigt Maal, at de nok kunde unde et fattigt Menneske en Almisse.

Dermed skal ikke siges, at det altid var saa rart at være „et Almussehoved", for det kom jo meget an paa, *hvorledes* der blev givet. Saaledes fortalte en gammel Kone, at hun havde faaet sin Mælkepotte fyldt, men havde faaet det Ord i Tilgift: „Du og Maren Stine kan aldrig nøjes med andet end *nymalket* Mælk". „Naar hun endda vilde have nøjedes med at slaa mig med mine egne Udyder, uden at give mig Skyld for Maren Stines med", sagde hun bedrøvet. At der ogsaa kunde være en rørende Taknemmelighed, naar der blev givet af et godt Hjerte, viser efterstaaende Brev:

Min Frende og Veninde!

Jeg sender dig min inderlige tak, for det du sendte mig med Stoffer — det kom mig meget til gode, jeg har i 9 Aar ikke lidt saa meget af Kulde og mangel paa Føde, som i den Vinter det var — men jeg vilde saa nødig søge Sognet — du kan tro jeg er Lykkelig med min velhavende og godsindede Familie — naar jeg en enkelt Gang beder om Hjælp — Mosters Rasmus i Taastrup er ogsaa Vennefuld imod mig — jeg er svag af Gigt, jeg kan næsten ikke gaae — lev vel og Tusind Tak.

Din Frende
K. K.

Blandt Fattighuslemmerne var et gammelt Ægtepar. Deres Børn var gifte og bosiddende, men ingen af dem kunde

forsørge deres Forældre. Manden var et gammelt Sjok, men kunde dog save lidt Brænde, naar nogen havde Brug for ham dertil. Derimod var Konen flittig med Synaalen, for hun havde ikke Helsen til groft Arbejde. Af et andet Ægtepar var Manden Tømrer; de havde mange Børn, hvoraf de ældste var komne i Vej, da Konen fik Brystsyge og et Par af de yngste Børn ligeledes; saa maatte de i Fattighuset, og Manden trøstede sig med en Snaps, naar han kunde faa den. Men Konen laante en Rok og spandt for fremmede, saa længe hun kunde være oven Senge. Et tredie Ægtepar: Manden havde mistet sin første Kone og giftet sig igen med en ung, rask Pige. De fik en Børneflok, og da Manden blev helt affældig, kunde Konen ikke forsørge dem alle; de maatte i Fattighuset. Hun var ellers en dygtig Arbejderske og meget søgt til stort Arbejde, og da den gamle Mand var død og alle Børnene voksne og ude i Verden, strøg hun Fattighuset af sig og rejste sin Vej. Nogle Aar efter traf jeg hende, og hun fortalte mig da med hævet Hoved: „Nu bor jeg hos min ældste Søn i Odense Købstad".

Der var ogsaa en gammel Væver; alle Børnene var voksne og de ældste gift. Saa døde Konen, og den yngste Datter kom galt af Sted og fik et uægte Barn. Hun maatte saa i Fattighuset med sit Barn og sin gamle Fader; men da han var død og hendes Barn voksent, forlod hun ogsaa Fattighuset og blev siden gift med en Enkemand i et fremmed Sogn. Den Mand havde ikke faaet Fattighjælp, saa hans „Sogn" kunde ikke forbyde ham at gifte sig; ellers var jo hvert Sogn meget paapasseligt med at værge sig mod fremmede Fattiglemmer og hellere prakke andre sine egne paa. De fleste Børn, som voksede op i Fattighuset eller paa Sognets Regning, drog helst ud af Sognet, naar de kunde staa paa egne Ben, ud, hvor ikke alle og enhver kunde pege Fingre ad dem og raabe Fattighusdreng efter dem; og kunde de blot klare sig i fem Aar, var de fri af det gamle Sogn. Men kom der den mindste Smule i Vejen for dem, før de fem Aar var omme, saa var det ny Sogn meget villigt til at give en lille Fattigunderstøttelse, som kunde „refunderes".

Derimod var det næsten helt umuligt at faa Hjælp paa anden Maade, skønt der ellers var „den fri Fattigkasse“, „Blokpenge“, Indsamling ved de store Familiegilder og lignende. Modtagelsen af disse Penge blev ikke regnet for Fattighjælp, men blev dog uddelt med skønsomt Henblik paa Sognets Bedste, saa selv disse Understøttelser kunde have en bitter Bismag.

Bondehelten Otto Kuld.

Af *C. C. Haugner.*

I Nakskov Kirke hænger en Mindetavle med Navnene paa de Mænd, der gjorde sig særlig fortjent ved Forsvaret af Byen under Svenskernes Belejring i 1659. Blandt disse Navne er ogsaa *Otto Kuld*, Bondesoldaternes Fører. En beskeden Sidevej i Byen bærer ligeledes hans Navn, og en Afholdsloge i Nakskov hedder „Otto Kulds Minde". Sagnet har flettet en Heltekrans om hans Navn, og gennem Aarhundreder er hans Ry gaaet fra Slægt til Slægt, saa han er bleven Almuens særlige Helt blandt de mange brave Mænd, der indlagde sig Hæder under det tapre og udholdende Forsvar. Men i de gamle trykte og skrevne Meddelelser har man forgæves søgt efter Oplysninger om Otto Kuld og hans Bedrifter. I de bevarede Beretninger nævnes enkelte Gange i Forbigaaende Otto Kulds Navn og „Otto Kulds Bøndersoldater" med Hæder, men det er alt. J. J. F. Friis har i sine Romaner „Svenskerne paa Lolland" og „Fiskerlars" tegnet et meget romantisk Billede af Otto Kuld, men det er helt igennem fri Digtning — saa fri, at der end ikke er den fjerneste Tilknytning mellem Romanhelten og Virkeligheden. Friis indrømmer det selv, idet han i en Afhandling om Belejringen skriver, at det hører til de sørgeligste Kendsgerninger, at der ikke er overleveret et Ord om en saadan Mand, og at det altid bliver en Bebrejdelse imod den utaknemmelige Samtid, at den ikke havde nær saa meget Øje for det borgerlige Mod og den borgerlige Fortjeneste som for en Adelsmands Slægtsregister eller en Præsterække. I det nu udkomne første Halvbind af Lollands Historie har jeg i Kapitlet „Nakskov som Fæstning" tiltraadt denne Beklagelse over den fuldkomne Mangel paa Oplysninger om Otto Kuld

Under mit senere Arbejde har jeg dog omkring i Arkivernes Kroge fundet forskellige sparsomme Oplysninger, der, naar de betragtes under eet, giver et Par — om end kun grove — Pennestreger til et Billede af Otto Kuld.

I Povl Rogerts Manuskript paa det kgl. Bibliotek findes en i 1748 indført Gengivelse af Indskriften paa Kirkeklokker i Halsted Amt. Blandt disse er ogsaa Indskriften paa „den lille Klokke" i Købelev, som nu ikke eksisterer mere. Denne Indskrift lød:

„ANNO 1642 ER DENNE KLOKKE KØBT OG STØBT, DA E. OG W. JUST FRIDERIC VON PAPPENHEIM VAR LENSMAND PAA HALSTED KLOSTER, HR. POVEL POVELSEN SOGNEPRÆST I KIØBELØV, NIELS HINTZE, JENS GAMMEL, PEDER LAURIDSEN, RASMUS LØYET, HANS LAURIDSEN, *OTTE KULD,* PEDER MOGENSEN, NIELS HANSEN KIRKEVÆRGER, HANS MARCUSSEN SOGNEFOGED".

Et andet Sted i Rogerts Manuskript findes et Dokument, der omhandler et Vaadedrab. Præsten Jacob Hansen (Cuningham) kom den 16. Juni 1651 for Skade at skyde sin Kusk, da de kørte gennen Halsted. Der blev i den Anledning blandt Bønderne i Nørre Herred udmeldt 16 uvildige Nævningemænd, som skulde afgive Kendelse om, hvorvidt Drabet var sket med Forsæt eller af Vaade. I Dokumentet oplyses, at Nævningemændene havde valgt *Otto Kuld i Skovbølle* til deres Hovedmand, og at de med ham som Ordfører afgav Kendelsen: Vaadedrab.

I Nakskov Byarkiv findes et Doms-Dokument af 27. November 1672, hvorved Landsretten stadfæster en af Herredsfoged *Otto Kuld* i Nørre Herred afsagt Dom i en Ejendomssag mellem Ejeren af Abildtorpegd. i Nørre Herred og Nakskov By.

I Købelev Kirke findes nogle gamle Kirkestole, der i udskaarne Bogstaver meddeler Navnene paa deres gamle Indehavere. Paa den ene staar anført Kulds Navn. Indskriften paa de to Endestykker lyder:

DENNE STOEL FORNY ANNO 1646 D. 18. AUG.
LOED OTTE JENSØN KULD

Det er, hvad jeg hidtil har fundet; det er ikke meget, men det er dog Holdepunkter. Thi skønt der ikke kan føres *Bevis* for, at den Otto Kuld, der er nævnt i disse fire Tilfælde, er identisk med Bøndersoldaternes Fører i 1659, taler Sandsynligheden i høj Grad derfor. Bygger vi paa den, har Otto Kuld altsaa været Bonde i Skovbølle By i Kobeløv Sogn i Nørre Herred, rimeligvis Fæstebonde under Frederiksdal (Grimsted) eller Asserstrup. Han har allerede før 1642 været fremme i forreste Række i sit Sogn, siden man har valgt ham til Kirkeværge. I 1651 har han nydt en saadan Anseelse, at de 16 fra forskellige Sogne i Nørre Herred udpegede Bønder har valgt ham til Formand i Nævningeretten. I de følgende Aar er hans Anseelse stadig stegen, saa han i 1659 er valgt til Fører for Bøndersoldaterne. Hans modige og fortjenstfulde Færd under Belejringen har yderligere befæstet hans Anseelse, og det er da ret naturligt, at han derefter er bleven valgt til Herredsfoged i Nørre Herred; thi Herredsfogedembederne blev i de Tider som Regel beklædt af de mest fremragende blandt Bønderne. Den Dom, han afsagde i den før nævnte Sag, stod ikke alene sin Prøve ved Lollands Landsret, men tillige ved Højesteret, hvilket viser, at Otto Kuld ogsaa som Dommer formaaede at hævde og underbygge sin Anseelse, hvad hans Herredsfogedkolleger blandt Bønderne meget ofte havde ondt ved.

Var Møllerne paa Falster Selvejere?

Af *Holger Hjelholt.*

Da det kongelige Rentekammer i Aaret 1761 forespurgte hos Amtmændene, om det ikke til Fordel for Kongens Kasse maatte være gørligt at forhøje de af Møllerne gaaende Afgifter mod, at der tildeltes Møllerne en sikker Kundekreds — Mølletvang indførtes —, lød de indkomne Svar lidet opmuntrende for denne Plan; den opgaves da ogsaa. For Nykøbing Amts Vedkommende svarede saaledes den daværende Amtmand L. K. v. Oertz, at det „at inddele Bønderne til andre Møllere end dem, de hidindtil har søgt, og de har Fortrolighed til, vel og redelig at blive behandlet, vilde foraarsage en stor Lamentation og [være] vanskelig at soutinere". Og hvad Afgiftens Forhøjelse angik, fandt han en saadan lidet rimelig, „naar henses til den Mængde Vejrmøller, som befindes her paa Falster, og Næringen, som deraf kan udbringes, da hver af de smaa Sogner har en, og de større Sogner tvende Møller til deres Maling at bestyre foruden Vand- og Vejrmøller ved Købstæderne", og han gjorde desuden opmærksom paa, at det jo var Rentekammeret bekendt, at Møllerne paa Falster, idet de hævdede at være Selvejere, havde paadraget sig en anselig Restance af Landgildepenge, og at denne Sag endnu henhvilede uden nogen Resolution.

Det er denne Strid, en Strid, der havde strakt sig gennem flere Aartier, og som først fandt sin endelige Afgørelse ved en kongelig Resolution af 15. Juni 1762, jeg her skal dvæle lidt ved.

Ifølge Amtmandens ovennævnte Indberetning var der paa

Falster ikke færre end 31 Vejrmøller foruden 2 Vejrmøller paa Nykøbing Købstads Grund og Nykøbing og Stubbekøbing Vandmøller. Det var saaledes Vejrmøllerne, der dominerede paa Øen med de kun ubetydelige Vandløb, ligesom det samme Forhold fandtes paa Lolland. Der havde været enkelte andre Vandmøller i ældre Tid; der nævnes i Lensregnskaberne Tingsted Mølle, Lundby Mølle og Stadager Mølle, men forholdsvis tidlig maa disse have ophørt at eksistere. I den Matrikel, der forfærdigedes Aar 1662 og var et Slags Forarbejde til Matriklen af 1664, hedder det om Lundby Vandmølle, at ingen mindes, hvor lang Tid det er, siden samme Vandmølle er bleven øde og afbrændt; om Stadager Mølle bemærkes, at den er ganske øde, og Tingsted Mølle opføres slet ikke; en af Gaardene i Tingsted ser vi i Besiddelse af en øde Jord, som før laa til Tingsted Mølle.

Betegnende for Vejrmøllernes Betydning paa Falster er det, at det synes at have været under en Rejse her i Efteraaret 1687, Kristian V fandt paa, at Vejrmøllerne lige saa vel som Vandmøllerne burde sættes i Hartkorn ved den nye Matrikulering („Matriklen af 1688"), medens den gamle Matrikel af 1664 ikke opførte Vejrmølleskyld. I en Ordre fra Overrentemesteren, som er dateret Nykøbing Slot den 22. Oktober 1687, hedder det nemlig, at Kongen paa sin Rejse gennem Falster til Nykøbing har befalet, at man skal erkyndige sig om de der paa Landet befindende Vejrmøller, om deres Ejermænds Navne, hvor megen Skyld der aarlig gives af dem, hvor mange Sogne de betjener med Maling o. s. v. — I den ny Mølletakst, hvorefter ifølge kgl. Resolution af 7. Juni 1690 Skatterne fremtidig — fra 1. Juli samme Aar — skulde opkræves af Møllerne, ansattes Vejrmøllerne i Falster til 28 Td. og 4 Skp. Hartkorn, de to Vandmøller til 15 Td. Ikke mindre end 37 Vejrmøller opføres, hvoraf dog de fem som øde ikke anslaas til Hartkorn. Vejrmøllerne paa Lolland-Falster ansattes til langt ringere Takst end f. Eks. de paa Fyn; men Stiftamtmanden bemærkede ved Indsendelsen af sin Beregning, at det, han havde ansat Møllerne til, „endda efter Apparentz og en med anden Omstændigheder snarere er at fejle end at kunne erholde".

Fra meget gammel Tid ejede Kronen som bekendt betydeligt Jordegods paa Falster, og efter omkring Aar 1600 var den Ejer af saa godt som hele Øen. I Aaret 1718 udlagdes dette Gods til Rytterhold; det inddeltes i Portioner, der hver skulde underholde en Rytter med hans Hest; og for Vejrmøllernes Vedkommende bestemtes, at i Stedet for de hidtidige Skatter og Afgifter skulde de fremtidig svare til Rytterkassen en vis Sum aarlig for hver Tønde Mølleskyldshartkorn.

Da der straks efter Kristian VI's Regeringstiltrædelse foretoges en Reduktion af Kavalleriet, hvorved bl. a. det Falsterske Distrikt rømmedes for Ryttere, skete der ogsaa en Forandring i de af Ryttergodset hidtil svarede Afgifter. I den paagældende Rentekammerforestilling hedder det, at de af Kongens Undersaatter og Bønder, som hidtil med anselige Udgifter fast over Evne til Rytterkassen har været bebyrdede, bør vederfares nogen Lettelse; det foreslaas derfor bl. a., at de for Eftertiden maa svare Skatter efter Forordningerne og Landgilde efter Jordebogen ligesom andet Jordegods. Som Følge heraf blev det derpaa befalet Regimentskriverne og Ryttersessionerne at forfatte nye Landgildejordebøger og indsende disse til Rentekammerets Approbation. Den nye Landgildejordebog for det Falsterske Distrikt forfattedes af Regimentskriveren P. Henningsen Buchhalf; den er dateret den 8. Maj 1733 og approberet af Ryttersessionen den 11. Maj samme Aar. Her opføres Møllerne i Protokollens Slutning som svarende Landgilde; de fleste Vejrmøller angives at svare omkring 1 Rigsdaler, Stubbekøbing Vandmølle opføres til en Landgilde af 6 Rdl., medens Nykøbing Vandmølle er fri „formedelst Vandspringet ved Nykøbing Slot"; Mølleren havde nemlig Pasningen af dette m. m. Det viste sig dog straks, at Møllerne var ganske utilbøjelige til at betale denne Landgilde; de hævdede, at de var Selvejere og som saadanne selv burde nyde Landgilden; kun rent undtagelsesvis blev denne betalt, den ikke betalte Landgilde opførtes som Restance, men om nogen Afgørelse af Spørgsmaalet blev der i øvrigt under Buchhalf ikke Tale.

Fra 1741 deltes det Falsterske Distrikt i to, Nykøbing

Distrikt og Stubbekøbing Distrikt, hvoraf Buchhalf beholdt det første, meders P. Larsen Wiibye blev Forvalter i det andet, og denne forefandt jo nu for Møllernes Vedkommende en anselig Restance. Han gik ogsaa straks i Lag med at indstævne Ejeren af Stubbekøbing Vandmølle til Betaling af Skatter og Landgilde fra Aar 1733, og efter at have erhvervet et Tingsvidne med Hensyn til Spørgsmaalet om Landgilden indsendte han dette til Rentekammeret og forespurgte, hvordan han havde at forholde sig. Samme Dag skrev han ogsaa om, hvad han skulde gøre med Hensyn til Distriktets Vejrmøller, som havde paadraget sig anselig Restance, idet de formente sig fritagne for den „Jordskyld eller Landgildepenge", enhver af dem i Jordebogen var opførte for. Rentekammeret afæskede derpaa Ryttersessionen for Falster Forklaring, og denne gik ud paa, at den omtalte Afgift ikke var nogen Landgilde, men en Jordskyld. Den var paalagt, fordi Møllerne var bleven byggede paa Kongens Grund; men Møllerne havde aabenbart for at gøre sig Bortsælgelse lettere ved de udstedte Skøder udeladt denne Hæftelse af Jordskyld til Kongens Kasse. For Stubbekøbing Vandmølles Vedkommende henstillede de deputerede i Ryttersessionen dog, om det kongelige Skøde — Møllen var bortskødet fra Kronen 30. Marts 1716 — mulig kunde fritage Ejeren for at svare de 6 Rdl. „Jordskyld". — Efter denne Forklaring synes der, saa vidt ses, foreløbig ikke at være foretaget yderligere i Sagen.

I Aaret 1750 forflyttedes Buchhalf til Amtsforvalter i Ringsted og Sorø Amter; en Kommission var i 1749 bleven nedsat for at undersøge forskellige af hans Embedsforhold, og han var bleven idømt en Bøde. Hans Efterfølger, den tidligere Amtsforvalter i Ringsted og Sorø, døde ikke lang Tid efter, og i 1752 udnævntes Johs. Monradt til Regimentsskriver; som forhen P. Larsen Wiibye saa han sig i sit Distrikt stillet overfor Møllernes Restancer. Da han nu kræver dem for resterende Landgilde fra 1733, indsender de et Bønskrift til Rentekammeret. De hævder, at de har faaet deres Møller tilskødet som Ejendomsmøller uden nogen Indsigelse fra kongelige Embedsmænds Side, at de selv bør

nyde Landgilden, at de vil blive i Bund og Grund ruinerede, hvis de skal betale den resterende Landgilde, og de anmoder om, at der ikke maa gaa Dom i Sagen. I en senere Skrivelse gentager de denne Anmodning om en Resolution i Sagen, idet de ikke vil sætte sig op imod Kongen ved at indlade sig med noget Forsvar eller Kontrabevis ved Retten i den mod dem anlagte Sag. De anfører desuden, at en Del af deres Møller staar paa Proprietærgodsets Grund, hvortil de maa svare Grundskat, og at de i øvrigt i Afgifter betaler langt mere end en Bonde i Proportion af hans Hartkorn.

Rentekammeret afæskede saa paa ny de deputerede i Ryttersessionen Betænkning. Disse henholdt sig i deres Svar til deres tidligere afgivne Erklæring: Afgiften maatte anses som en Grundskat, da Bygningerne vel var Ejendom, men Grunden tilhørte Kronen. Som Landgilde kunde den ikke betragtes; thi ingen Landgildemølle var ansat til saa ringe en Afgift, men en Grundskat kendtes ogsaa f. Eks. fra Ejendomsvejrmøllerne paa det Vordingborgske Distrikt. Da Restancen nu imidlertid ikke var bleven inddreven efterhaanden, og Møllerne var yderlig pantsatte, vilde det at eftergive Restancen til afvigte Aars Udgang være „en stor Almissevelgerning for at se disse fattige Mennesker for Armod konserveret". — Rentekammeret følte sig ikke tilfredsstillet ved denne Forklaring, og i en ny Skrivelse til de deputerede gjorde det bl. a. opmærksom paa, at Møllerne ikke tidligere ses at have svaret en saadan Afgift som den i Landgildejordebogen af 1733 opførte, at Stubbekøbing Vandmølle desuden var bortskødet af Kongen, og at endelig en Del af Falsters Vejrmøller i Matriklen af 1664 angives at være byggede paa Universitetet tilhørende Jord. Regimentskriveren skulde indtil videre udsætte den mod Møllerne paabegyndte Sag. — De deputerede henholdt sig til deres forrige Erklæring; de fandt, at havde Møllerne lovgyldige Skøder og Adkomster som Ejere af baade Bygninger og Grund, havde de haft Lejlighed til at fremlægge disse i Retten, og de hævdede, at Møllernes Afgifter nu som før Jordebogen af 1733 var af lige Størrelse, og at det derfor maatte kunne være Møllerne ligegyldigt, med hvilke Navne

Afgifterne blev kaldt. Rentekammeret besluttede herefter at tilskrive Buchhalf, der jo nu sad som Amtsforvalter i Ringsted og Sorø Amter, hvorfor han i sin Tid ikke havde indfordret Afgiften, og tillige at indhente nye Oplysninger hos de deputerede; men saadanne Skrivelser ses ikke at være bleven afsendte.

Der hengik nu atter nogen Tid. I 1755 døde den daværende Amtmand v. der Lühe, og den nye Amtmand v. Oertz forespurgte, hvordan der skulde forholdes med Møllernes Restancer. Sidst paa Aaret resolverede Kammeret, at Regimentskriveren skulde forfølge Sagen ved sædvanlig Rettergang.

Sagen optoges da igen ved Birketinget for Falsters Nørre- og Sønderherreder, og Regimentskriveren paastod nu Møllerne dømt til ikke blot at betale den resterende Landgilde, men ogsaa til at tage Fæste paa Grundene som tilhørende Kongen og desuden at udrede Processens Omkostninger. Møllerne fik foreløbig Udsættelse i Sagen, idet de paa ny havde søgt Rentekammeret om at maatte forskaanes for Proces og Rettergang. De haabede, skrev de til Kammeret, de maatte nøjes med at svare de gamle Afgifter, og de ønskede, at Kongen „kunde have aarlig Indtægter af Falsterland udi Proportion af det, vi aarlig svarer til Eders Majestæts Kasse for den liden Plet, vore Ejendomsmøller staar paa . . .“ Rentekammeret svarede imidlertid ikke paa denne Ansøgning, hvad der i det næste Retsmøde gav Regimentskriverens Fuldmægtig Anledning til at udtale, at han „troede ikke, at Møllerne . . . havde gjort Ansøgning, men var snarere af de Tanker, at Møllerne ved slig Snak trainerede Tiden for at opholde Sagen og fordreje Hans Majestæts Ret, da de ikke i mindste Maade har bevist at være befriet for det paastævnte“. Da Møllerne desuden havde begæret Fremlæggelsen af Krigsjordebogen over det Falsterske Distrikt fra 1721, hvoraf det skulde fremgaa, at de kun havde betalt 2 Rdl. aarlig, saa fremlagde Fuldmægtigen „for at maale Møllerne Skæppen fuld“ ogsaa denne og viste, at Møllerne her stod opførte til en Afgift af 2 Rdl. og 4

Mark foruden Fagskat. — Dette var ganske vist rigtigt nok, men Afgiften var lige efter Jordebogens Affattelse reduceret til 2 Rdl. i Fredstider. Dommen, der faldt i Begyndelsen af 1756, gik Møllerne imod; de skulde betale Landgilde for den Tid, de selv havde beboet og ejet Møllerne; men at paabyrde dem at tage Fæste paa Møllerne og Grunden understod Retten sig ikke.

Amtmanden, som indsendte denne Dom til Rentekammeret, mente det rettest, at den indstævnedes til Højesteret, da Kongen som Herlighedsejer maatte være berettiget til Fæste af Møllerne; han spurgte ogsaa om, hvordan han skulde forholde sig med Møllerne i Almindelighed, da de nu mere end tilforn sælger og bortskøder deres saakaldte Ejendomsmøller. Rentekammeret udbad sig herom Kammeradvokatens Betænkning, idet det fremsendte Domsakten.

Samtidig med, at Sagen mod Nykøbing Distrikts Møllere var bleven genoptaget, havde Amtmanden givet Distriktsforvalteren i Stubbekøbing Distrikt Ordre til at indstævne de derværende Møllere for resterende Landgilde m. m. — Dommen i denne Sag faldt i 1757, og den afgjorde Striden til Møllernes Fordel. Retten fandt, at de Skøder og Købebreve, Møllerne havde fremlagt i Retten som Bevis paa deres Ejendomsret, ikke kunde svækkes ved Jordebogen af 1733, da denne mulig kunde være mislig indrettet. Kun 4 Møllere, som ingen Adkomstdokumenter havde fremlagt, blev dømt til at betale Landgilde. Denne Domsakt indsendte Møllerne derefter til Rentekammeret og bad om, at det maatte forblive ved denne retfærdige Dom; samtidig rettede de et skarpt Udfald mod forhenv. Regimentskriver Buchhalf, der uden Fundament og Ordre havde ansat Møllerne til Landgilde i den af ham 1733 forfattede Landgildejordebog og derved bragt dem i saa stor Fortræd, „hvorfor han i sin Tid skal svare for Gud, ja endog her i Verden burde staa til Ansvar". De fire Møllere, som var tildømt at svare Landgilde, søgte om at faa Del i Befrielsesdommen; de tre af dem vedlagde Genparter af deres Skøder; den fjerde fremsendte Skiftebreve, hvoraf det fremgik, at Møllen var behandlet som Ejendomsmølle; han maatte nemlig, som

han skrev, bekende, at hans Forfædre havde været uagtsomme over de ældgamle Adkomstbreve, saa disse rent var forkomne.

Opmuntrede ved Udfaldet af Sagen mod Stubbekøbing Distrikts Møllere sendte de i Nykøbing Distrikt en ny Ansøgning til Rentekammeret. De skrev bl. a. i denne, at Stubbekøbing Møllere var bleven kloge af Skade — d. v. s. Dommen over Nykøbing Møllere —, og de havde derfor fremlagt deres Skøder, hvad de selv ikke havde gjort, grundet paa stor Enfoldighed og Mangel paa Evne til at holde en duelig Advokat; men de fremsendte nu Kopier af deres Skøder. Da Rentekammeret stadig ingen Resolution traf, indsendte Møllerne i Aarets Slutning en ny Skrivelse, da de gik mellem Frygt og Haab, hvorvidt Sagen skulde indstævnes til Højesteret, og ikke uden Grund skrev de, at opnaaede de ingen Resolution, „bliver denne Sag, vi saa uskyldig er indviklede udi, evindelig i sin Konfusion, som første Autor har sat den udi". I Begyndelsen af det følgende Aar indsendte de atter en Skrivelse og endelig igen den 2. September 1760 en længere motiveret Anmodning om Resolution i Sagen. De skrev, at de havde spurgt, at Grunden til, at en saadan endnu ikke var kommen, var, at Kammeradvokaten ikke vilde indlevere sin Betænkning, skønt han nu i over tre Aar havde haft Dokumenterne under Hænder og gentagne Gange var erindret derom. Fik de ingen Resolution, vilde de maaske inden føje Tid paa ny blive søgt for Landgilde. „Thi naar i Rentekammeret komme andre Herrer, Møllerne og de, som til Dato har vidst af Sagen at sige, dels dø, dels flytte bort, andre Oppebørselsbetjente succedere de forrige, som har Lyst at vise deres Kraft og Nidkærhed mod de fattige Møllere paa ny for at inddrive, hvad Restanceoptegnelser melde paa Fundament af urigtige efterladte Dokumenter, saa kommer denne Sag i Konfusion, Møllerne bliver atter tribulerede*), og endskønt de nu over 27 Aar har lidt Skade og stor Ulejlighed af denne Sag, saa vil samme til deres totale

*) plagede.

Ruin vedvare endnu længere." Om Ophavsmanden til deres Ulykke, P. Henningsen Buchhalf, bemærker de: „Denne Henningsen er jo endnu i Live, lad ham komme frem og vise Grund for sin Gerning, vi byde ham Trods, at han ej skal kunne vise en eneste, som bør eller kan forbinde Møllerne til at svare Landgilde." „Som det aldrig kan gaa den vel, som søger sine Medborgeres Ruin og Undergang, saa maa Henningsen vente Himmelens Hævn for al den Fortræd og Bekostning, han har ført Falster Møller udi."

Følgen af disse ingenlunde uberettigede Udbrud af Utaalmodighed fra Møllernes Side blev, at Rentekammeret erindrede Kammeradvokaten om at afgive sin Betænkning, og denne kom nu endelig ogsaa. Kammeradvokaten formente, at der vel maatte være indløben en Fejl ved Indrettelsen af Jordebogen af 1733, men henstillede for øvrigt, at der anstilledes Undersøgelser i Kammerarkivet om Møllernes gamle Afgifter; Selvejerrettigheden fandt han dog kun kunde strække sig til Bygningerne.

Resultatet af de Arkivundersøgelser, Kammeret nu lod anstille, blev, at Møllerne i gammel Tid aldrig havde svaret nogen Landgilde, og hvad det angik, at den ansatte Landgilde mulig kunde betragtes som en Jordskyld, da kunde Kammeret heller ikke gaa ind herpaa, da det af den gamle Matrikel af 1664 fremgik, at bl. a. flere Møller var opbygget paa Universitetet tilhørende Jord. Saaledes forestilledes Sagen da ogsaa for Kongen, og den 15. Juni 1762 faldt den kongelige Resolution, der gik ud paa, at Vejrmøllerne paa Falster og Stubbekøbing Vandmølle blev „som Selvejere fri for at svare den udi en i Aaret 1733 forfattet Jordebog ansatte Landgilde, ligesom og Restancen af samme Landgilde bortfalder". Den næsten 30-aarige Strid var endt med Møllernes Sejr.

Anm : Stoffet til ovenstaaende Fremstilling er hentet fra Rentekammerets Arkivalier i Rigsarkivet.

Retskrivningen i de gengivne Citater er lempet efter den moderne.

Smaastykker.

Et Trængselsaar for Kirken i Nykøbing F.

Aaret 1852 synes at have været et særlig trængselsfyldt Aar for den ærværdige gamle Kirke i Nykøbing. Det begyndte med, at *Spirstangen* og Korset paa den blev skævt, og Kirkeinspektionen udlovede i „Loll.-Falst. Stiftstid." en anstændig Belønning til den Mand, som turde paatage sig at krybe op og se, hvad der var i Vejen. Men inden nogen fik tjent denne Belønning, kom en stærk Orkan (2. Oktbr.) og blæste baade Stang og Kors ned; saa kunde Kirkeinspektionen selv se efter, hvad der var i Vejen!

Samtidig vilde *Uret* paa Kirken ikke gaa rigtigt. Denne Ulempe fremkaldte følgende poetiske Klagesuk i „Stiftstidende":

„Hvad har Byens Klokke gjort,
at „den gamle" saa den hader?
„Er den ond, for den er sort?
er Gud ikke alles Fader?" *)
Snart den taber et Kvarter,
snart den vinder meget mer

Her i Byen ingen kan
nu i Tiden hitte Rede;
alle Vegne hører man,
at Madammerne er vrede:
enten kommer Grøden sent,
eller og den svies rent.

Hvorfor skal man rejse sig,
medens andre endnu hvile?
Hvorfor skal man lægge sig,
medens Solens Straaler smile?
Købte De en Almanak,
fik De hele Byens Tak.

N."

Et Par Dage efter fremkom paa dette Klagesuk følgende Svar:

„Om Nødens Afhjælpning.
Verset var nu godt nok gjort,
som I nys i Bladet satte;
men jert Raad det duer ej stort,
„Almanakken" vil ej batte.
Skaf os hid et bedre Ur,
det er nok den rette Kur".

Værst var det dog, da Byens velvise Magistrat fandt paa at bruge Kirkens Forhal til *Sprøjtehus,* idet den ængstedes for, at Sprøjterne, som hidtil havde haft deres Plads paa Fattighuset, vilde brænde, hvis der opstod Ild i dette. En af Menigheden klager i „Stiftstid." over, at Kirken skal bruges til Sprøjtehus; bl. a. skriver han: „Vi er overbevist om, at ethvert Menneske, der har Ærefrygt for Guds Hus, følte sig uhyggeligt berørt ved at overvære Indkørselen af dette Skrammel gennem Kirkens Hovedindgang, hvor de tunge Sprøjter humblede over Trappetrinene, der førte ned til Hallen, hvorefter de under det Bulder og Raaben, som altid følger med Sprøjtevæsenet, førtes om mellem Pillerne for at faa et godt Sted at staa paa".

En anden Indsender trøster sig et Par Dage efter med, at der dog er Symmetri i Tingene, eftersom der er *to* Sprøjter, een paa hver Side af Hallen; „Smagen", siger han spydigt, „er altsaa reddet, men værre er det for *Synet* og *Lugten* af disse Maskiner og indsmurte Slanger". Men han haaber nok, de vil blive flyttet, om ikke før, saa naar Biskoppen kommer hjem (Biskop D. G. Monrad var som Folketingsmand for Nykøbing-Kredsen paa Rigsdagen i København).

Dette Haab gik dog ikke saa snart i Opfyldelse. Endnu den 19. Januar 1853 stod Sprøjterne i Kirken, hvad man kan se af følgende Klagesang, der under nævnte Datum findes i „Stiftst.":

„Nu er jeg bleven et Sprøjtehus!"
Kirken udsukker saa saare:
„Dens forrige Hus vil styrte i Grus",
er forudsagt af en Daare.

Nu er jeg bleven en skiden Hal,
sørgeligt monne det være.
„Stedet til Sprøjten er meget godt",
er udtalt af en Blære.

„Nu er jeg bleven opfyldt af Lugt,
som ikke er af den bedste!
— Send dem alle, o Herre, din Tugt;
de handlede jo som Heste!"

Skønt dette Digt — for at tale med Holberg — „formaliter var ret slet", saa var det dog „materialiter ypperligt"; i alt Fald gjorde det saa stærk Indvirkning paa Kirkeinspektionen, at Sprøjtemateriellet blev ført tilbage til Fattighuset.

Hans Rasmussen.

---

*) Disse Linier er Citat af en Sang fra Negerslaveriets Tid:
„Hvad har stakkels Neger gjort,
at den hvide Mand ham hader?
Er han ond, for han er sort?
Er Gud ikke alles Fader?" osv.

Gaardejer Hans Eriksen, Øster Kippinge.

Den første Bonde, der talte i Højesteret.

Vaalse Vig har alle Dage staaet i Stridens Tegn, og stadig har der været ført haarde Kampe først om et og saa om et andet vedrørende Vigens indre eller ydre Forhold. Vigen stod tidligere saa godt som helt under Vand, indtil der 1. Juli 1841 dannedes en Forening, der fik Navnet „Interessentskabet for Vaalse Vigs Inddæmning", og hvis Formaal var at indvinde nyt Land til de tre omliggende Sogne, Vaalse, Kippinge og Nr. Vedby. Af Selskabets Interessenter var bl. a. Gaardejerne P. Steffensen, Alstrup, Hallander Jørgensen, Vaalse, Jens Sommer, Vester Kippinge, og *Hans Eriksen,* Øster Kippinge.

For at udtørre det inddæmmede Areal købtes der en Vandmølle til 6000 Rdlr.; men denne gav straks Anledning til store Stridigheder, idet den nemlig ikke kunde præstere

det, der var lovet. Desuden paastod Hans Eriksen bl. a. ogsaa, at Vandmøllen kun var bleven købt, fordi den tidligere Ejermand skyldte P. Steffensen en ret betydelig Pengesum, som denne haabede at kunne faa, naar den anden fik Møllen solgt. P. Steffensen skulde derfor altsaa have set mere paa egne end paa Interessentskabets Interesser, og da Vigens Udtørring stadig blev slettere og slettere, nægtede Hans Eriksen til sidst at betale et ham affordret Kontingent paa 6 Rdlr. til Foreningen.

I den Anledning afholdtes den 4. August 1862 et Møde i Interessentskabet, hvor det vedtoges at udelukke Hans Eriksen af Foreningen, hvori han havde to Aktier. Men denne Udelukkelse vilde Hans Eriksen ikke godvillig finde sig i, og Sagen blev nu undergivet en Voldgiftsbehandling. Af den her optagne Opmand blev der 29. September 1863 afsagt den Kendelse, at hans Eriksen burde have sine Aktier forbrudt. Hvem der ikke vilde bøje sig herfor, var Hans Eriksen, lige saa lidt som han rolig vilde se paa, at Interessentskabet stillede hans Aktier med dertil hørende Jordlodder til Auktion.

Myndighederne skønnede dog stadig, at han havde Uret, og den 17. Februar 1864 afsagde Falsters vestre Herreds Auktionsret følgende Dom: „De imod nærværende Auktions Afholdelse nedlagde Protester kunde ikke tages til Følge, men Auctionen bliver at fremme".

Det sidste Ord var dog hermed ikke sagt, og Hans Eriksen førte nu sin Sag for Overretten, der kom til et andet Resultat end de to foregaaende Domstole. Overrettens Dom blev afsagt den 23. December 1867 og lød saaledes: „Den paaankede Auction med den under samme brugte Behandling annulleres. Processens Omkostninger for Overretten ophæves".

Men nu var det Interessentskabet, der ikke vilde tage imod Dommen, og Sagen gik derpaa til Højesteret. For Interessentskabet førtes den af Cand. juris. Halkier, men Hans Eriksen valgte selv at tale sin egen Sag. Hans Søn, Hans Hansen Eriksen, der imidlertid havde faaet Part i Ejendommen, havde Advokat Henrichsen til Sagfører.

For den gamle Hans Eriksen var det en stolt Dag, da han, den ulærde Bonde og som den første af sin Stand, stod i Højesteret og talede sin Sag, og stoltere blev det for ham, da Højesteret den 21. April 1869 udtalte:

„Thi kjendes for Ret:

Landsover- samt Hof- og Stadsrettens Dom bør ved Magt at stande. Processens Omkostninger for Højesteret ophæves. Til Justitskassen betale Citanterne 5 Rdlr."

Herved var intet at rokke, og Hans Eriksen kunde nu hvile paa sine Laurbær. For Modparterne var Sagen jo ikke saa tilfredsstillende; men var de end overvundne, saa kunde de dog ikke andet end beundre deres Overvinder.

At han den Øster Kippinge Gaardmand, som, trods alt, dog helt og fuldt var en af deres egne, og som de var bundet til med saa mange Baand, at han kunde staa frem for Landets højeste Domstol og der tale og vinde sin Sag — det var alligevel noget, som de ikke kunde komme udenom, og som de næsten følte som en Ære for alle vestfalsterske Bønder, uanset om de saa ellers var med eller mod ham.

Desuden var der jo ogsaa saa meget andet, som de — og igen trods alt — maatte beundre hos Hans Eriksen. I Kundskab som i Styrke var han jo de fleste af sine Jævnliges Overmand, og mangfoldige var de Beviser, som de havde paa begge Dele. Var der et eller andet, som de Øster Kippinge Bymænd ønskede Oplysning om, kunde de blot gaa til Hans Eriksen, og i sin Ungdoms og Manddoms fulde Kraft havde han Kæmpekræfter Endnu huskes, hvordan han i et Drikkelag, hvor han ogsaa altid var den første, dansede Zweitritt Stuen rundt med en voksen Mand under hver Arm og en tredje paa Ryggen.

Hans Eriksen var født 1810 i Øster Kippinge, hvor Faderen, Erik Olsen Skytte, var Gaardejer. Af Ydre var han en rank og statelig Mand med et kønt og intelligent Ansigt. Der var Ting, som kastede Skygge over hans Liv, men det har intet med Sagen her at skaffe og skal ikke nu drages frem.

Hans Eriksen døde den 17. November 1873; men endnu mindes af mange den gamle Kæmpeskikkelse, der indskrev sit Navn i Historien som den første Bonde — saaledes lyder i alt Fald Overleveringen —, der talte i Højesteret. (Mine Kilder: „Højesteretstidende" og mundtlige Beretninger).

Helene Strange.

Florender.

Det interesserede mig meget i Aarbogen for 1917 at se forhenværende Overlærer Hansens Skildring fra 1843 af et ejendommeligt Menneske fra Nykøbing, Italieneren *Florender.* Da jeg gik i Skole 1860—66, saa jeg ham ofte komme løbende gennem Byen med sin lille sorte Hue i venstre Haand eller fastklemt under venstre Arm, og altid med et venligt Nik til dem, han løb forbi, hvad enten det var Børn eller voksne. Han var en politisk Flygtning, ernærede sig tarveligt som Blikkenslager og løb Ærinder paa Landet for Byens Folk, altsaa ogsaa langt over paa Lolland. I hans eget lille Værksted stod og laa alt paa Gulvet, intet hængte paa Væggen; og hvor som helst han kom og saa noget hænge op, løb han hen og tog det ned. Værst var det for ham, naar han kom ind i en Bondegaard, hvor Vognene stod med Hammelen; der kunde han ikke faa Svinglerne af, hvor ofte han end prøvede derpaa. Det hed sig, at han i sin Ungdom havde været forlovet, men at hun havde hængt sig; derfor kunde han ikke taale at se noget hænge.

— Østrigeren *Krempels* Lirekasse med de dansende Dukker husker jeg fra samme Tidsrum. Særlig morede os Børn den Dukke, som i Haanden havde en lille Bakke, hvorpaa vi kunde lægge Skillingerne, een ad Gangen; saa nikkede Dukken, smed Skillingen om i en Kasse og strakte Bakken frem igen. Men blev der lagt en Knap paa, kunde den smide den ud af Lirekassen.

Karen Toxværd.

Falsterske Rim og Sange.

(Af „Maren Frederiks Datters Visebog". Se Aarbog 1918 S. 133).

En Lykønsknings Sang til Ernst Braase, som synes at faa et nyt Liv; forfattet af Karen Hans Datter i Marbek til Hans Reise 15 September 1840.

„O Farvel vor frelste Ven, vi Dem kalde saa
En bedre Fremtid vi Dem ønske vil.
Giv at Deres gode Forsæt bestandig staae
Da vistnok Herrens Bistand hielper til,
O, da skal ingen Modgang Dem saa dybt,
Nedtrykke meer, La la la, La la la,
Glad Deres Lykke vi imøde seer."

„Held Dem da at seierig De kan vandre hen
Igiennem Livets mange Fristelser,
Deres tabte Sinds Tilfredshed De fandt igien
Den Lykke er Dem selv og Mange kier.
O tak et kierligt Forsyn som Dem naadig har bønhørt
La la la, la la la,
Og dem saa endelig til Lykke ført."

„Med det gode Haab vi saa Dem afrejse hen
Hvor den forundte Lykke venter Dem.
De ved Flid i Deres Kald vil forhøie den
Og stedse meer til Velstand skride frem.
Til Held Dem nu Guds Godhed Lykkens Skaal har skienket i.
La la la, La la la.
Lev vel! lev stedse vel det ønsker vi."

Heinrich Glahn.

„Ja Han gik hen til en bedre Klode,
Gik did hen hvor Frelseren Han boer.
Hvorfra Han med hedengangne Gode
Skuer ned paa kummerfulde Jord".

„Da Han seer de Jordens Sørgeslægter,
Ønsker maaske giv I vare her,
Her os Himlen intet Gode nægter
Her er intet Nogen til Besvær."

„Her er ingen Vei bestrøet med Torne,
Roser slynges om os ved hvert Fied,
Her vi skuer Faderens Enbaarne
Han som for de faldne Slægter leed."

„Her spadserer jeg ved Søsters Side,
Det er mig een Himmelsk salig Fryd.
Her vor Fod staar fast, den kan ei glide.
Her vi stige kan fra Dyd til Dyd."

„Sorrigfulde Fader, Moder, Broder,
Og Du elskte Mø jeg kaldte Min,
Glæder Eder dog ved Jordens Goder
Gud opløfte Eders tunge Sind."

„Og for Eder Himlen sig vil aabne,
Jeg modtager Eder i min Favn,
Kom da, naar I er af Gud anraabne.
Her I aldrig meer skal føle Savn."

Af Rasmus Frederiksen, Radbierg.

Brudesang for Karen Peders Datter af Marbek og S. T. Høiet 1840.

„O Pige jeg lykønsker Dig,
Af Hiertet ønsker jeg Dig Lykke,
Naar Dig din Brudekrands skal smykke,
Lad Kierlighed forskønne den.
Da vil Du vist lyksalig blive,
I mens Du vandrer her i Live,
Dig huslig Fred vil føre til."

„See Herren knytter selv det Baand,
Og derved maa I Eder glæde,
At Han til Eder er tilstede
Ved alle Eders Handlinger.
Ja Eders Søskende sig fryder,
Hos Eder mange Glæden nyder,
De ønsker Eders sande Vel."

Af Karen Christians Datter.

Geburts Sang til Karen Mikkels Datter 23. Januar 1841, da 24 Aar.

„Velkommen da det nye Aar.
O min Veninde rask vi frem i Tiden gaaer.
Vor Herre styrk kun dine Fied,
Din Fremtid blive blid,
Det din Veninde ønsker allen Tid".

„Gid Hymnen* slynge om dit Haar
Een Rosenkrands, som blomstre maa i mange Aar.
Da vil en venlig Genius
Dig lede paa din Stie.
Din Sorg som Vinden farer snart forbie".

Af Karen Christians Datter.

* d. v. s. Hymen.

Geburts Sang for Karen Christians Datter, som er 21 Aar paa 4. Februar 1847.

Mel.: „Til Frankrigs Kyst".

„Geburts Dags Fest i Dag jeg gratulerer
Min Karen Du er et og Tyve Aar.
Gid med hvert Aar det Gode Du formerer,
Dig Dyd og Visdom følge hvor Du gaar.
Gud gir Dig Helbred, Siels og Legems Kræfter,
Sand Veltilfredshed,
Huus Freed og Siele Fred,
Og naar da disse Goder ved Dig hæfter,
Du lever da med Hver i Enighed."

„Som Rodqvist Du opvoxed ved min Side
Og svage Kviste slynge sig om Dig,
Jeg værned at din Fod ej skulde glide
Og stod i spæde Barndoms Aar Dig bi.
Som Barn Du ikke kunde mig undvære,
Du sørget at jeg skulde døe fra Dig,
End lever jeg, og Du udbringer Ære.
Du er i Aanden stedse nær hos mig."

„Levvel da kiere elsket gode Pige,
Lev længe lykkelig i Venners Kreds,
Alt Sorg og Uheld langt fra Dig bortvige,
Guds Forsyn vaage for Dig allesteds,
Gud Dig forunde dagligt Brød og Hæder
Med ædle Tanker livlig Munterhed,
Dit Hierte da opfyldes vil med Glæder,
Du vinder da og faaer blandt gode Stæd."

Af Maren Frederiks Datter.

Helene Strange.

De underjordiske i Nr. Vedby.

Det i Aarbogen for 1915 S. 125 fortalte Sagn om Pigen i Nr. Vedby, som af de underjordiske blev taget ind i „Bjerget", har, efter hvad der senere er mig meddelt, en Fortsættelse: En Høstdag nogen Tid efter, at Pigen var forsvunden, gik man og høstede paa Toften, der hørte til den øverste (østre) Gaard i Byen. Det var Blæstvejr. Pigen, der skulde hente Vand til Troldene i Bjerget fra en Kilde, som hedder Agerkilde, blev pludselig synlig for Folkene, som gik og høstede. Hun havde faaet en Troldhat paa, som havde den Egenskab, at den gjorde hende usynlig; men den blæste af hende, og saa kunde man se hende. Hun blev straks genkendt, og Høstfolkene indfangede hende, da hun søgte at løbe tilbage til „Bjerget". Hun bad imidlertid saa meget for sig, at man lod hende faa sin Hat igen. Hun havde det saa godt hos Troldene, sagde hun, at hun nu ikke kunde være andre Steder. Da hun igen fik Hatten paa, blev hun atter usynlig, og siden den Dag er der ingen, som har set hende.

Jens C. J. Stub.

Lolland-Falster og Københavns Befæstning.

1607. 3die Febr. Miss. til Hendrik Lykke. (Han har tidligere faaet Skrivelse*) om at forhandle med Adelen

*) jfr. Aarbog 1917, P. 141.

paa Lolland og Falster om, at dens Ugedagsbønder og andre Tjenere maa kontribuere til Københavns Befæstning lige med Adelsbønderne paa Sjælland.) Saa snart Adelen paa Mødet i Maribo har samtykket heri, hvilket Kongen ikke tvivler om, at den vil gøre, skal Hendrik Lykke ufortøvet begive sig til Kongens Moder, med tilbørlig Reverens overbringe hende Kongens sønlige Hilsen og tilkendegive hende, at Kongen ser sig foraarsaget til at paalægge alle Kronens Bønder paa Sjælland, Laaland og Falster, baade Ugedagsmænd og andre, en Pengeskat til Københavns Befæstnings Behov, hvilken Skat Kronens Bønder ere pligtige til at udrede til Kongen som deres næst Gud højeste Øvrighed, og som Adelen i disse Lande ogsaa har bevilget af dens Tjenere. Da Kronens Bønder paa Laaland og Falster ere Kongens Moders Livgeding, har Kongen ikke villet lade saadanne Skattebreve udgaa til dem uden først at have ladet hende det vide. Hendrik Lykke skal derefter anmode Kongens Moder om ikke at tage saadant ilde op, men fast mere hjælpe til og befordre, at det, som kan være Kongen og Riget til Forfremmelse, kan have Fremgang. I hvilke Maader Kongen ellers kan vise hende sin sønlige Hengivenhed, er han stedse villig, hvilket Hendrik Lykke med god Lempe og Beskedenhed vidtløftigere skal andrage hende. Han skal hurtigst muligt lade Kongen vide, hvad Svar han faar. (Sj. T. 20, 137 b.) (Kancelliets Brevbøger 1603—08.)

A. Hk.

Brev fra Krigens Tid.

Odense, 28. Mai 1849.

Kjære Eder!

Den 22. Marts tog da vid fra Kjøbenhavn til Odense paa Fyen, og Reisen den gig godt og vid kom dertil den 28., og saa gjorde vid Vagt der til den 31. Mai, saa Reiste vid til Midelfart for at Gjøre Feltvagt. Den 11. Reiste vid til Odense igjen, og nu bliver vid nog her bestandig; vid har det Godt; vid gaar til Øvelse 2 timer om Formiddagen,

men om Eftermiddagen har vid fri for, undtagen ver 6te Dag paa Vagt. Men(s) vid var id Midelfart, stod vid den 7. Mai Paa en Bakke og saa', vordan dig sloges paa Jylland id 5 timer, baade paa Landet og fra Søen med 3 af vores Kanonbaade og et Dampskib, og paa et øjeblik skjød dig en Bondeby id Brand, og den brænte saa længe som vid stod der. Men om Eftermiddagen kom de Tyske til Snoghøjebye overfor Midelfart og skjød derover til, men dig gjorte ingen Skade, men dig var at se som en Skov, saa tæt stod dig. Men for ver Kanonkugle og Granader, Vorres skjød over til dem, kunde vid se, vor Arme og Ben og Geværer fløi i Luften, og der blev en Vei der iblant det; saadan gig en Time, saa maatte dig Tyske til at rætterere. Men saa inden Aften saa' vid, at dig Kjørte med 4 Vogne og lagte dig Døde paa og kjørte dem bort; der er ikke bredere vei in ved Nykjøbing. Folk i Byen kjørte deres inbod og bodhave ud paa Landet, som der kunde, for dig var Bange, at dig ville Skyde Byen idbrand, og alle satte dig et Karfuld af Van uden for paa Gaden ved deres Døre. Saa der var stor Jamer, som dig jo kunde have Aarsag til; siden efter er dig kommet til Fredrits. Hele den Stad har dig næsten skudt her. Alle Husarene er komne til Fyen. Men Gud ved, vorlænge dette skal vare, inden der kan blive forandring, for det ser ikke got ud her. Men nu er Russerne dog ivente saa Man skulle dog snart vente, at det skulle blive got igjen her. Paa Øjeblikket ser det galt ud, og Folk ved ogsaa got, vad dig vil have for deres fødevarer, for det er næsten ikke til at faa for Penge. Men nu har jei ingen nød, for jei har det got og har bestandig været Ved en God Helsen, siden jei Reiste. Men Eders Karle har jei ikke hørt noget fra, siden vid var i Kjøbenhavn. Men dig fleste af Mine Kammerater Fra Falster kom Paa Lineskibet Christian den 8de, saa dig er maaskes enten skudt eller taget til Fange, det Gjør mig Ondt, er dig det, for vid har drukket mange Glas Puns og mange saabener sammen id Kjøbenhavn, og vid var som brødre til enver tid. Men vorlænge, vid skal komme til at lige her, det jei ikke ve. Men jei ville ønske, at det

snart kunne faa enne, for det er saa kjesommelig at lige her. Nu ender jei Mit Brev til Eder denne Gang, derme vil jei Ønske, at id Maa bestandig Blive ve Helsen. Levvel, det Ønskes Med det Venligste af Mig, saa ses vid nog igjen. Levvel.

Jens Jensen Sullerup.

Min Adr. er: Til Soldat Jens Jensen Sullerup, 11. Redserve Batallion, 5 D Kompani, Nr. 237 i Odense Paa Fyen. Aflæges Ved Brændevins Mand Niels Jensen ved Komediehuset.

Udskrift:

Til Gmd. Jens Degn i Stuberup Paa Falster. Bedes Aflæges Ved Hr. Kjøbmand Bønneløgge i Nykjøbing.

Helene Strange.

Bønnet Slot.

(Meddelt af Fru Kirsten Møller, Horbelev*).

I gamle Dage der laa et Slot
ved Bønnets grønklædte Lunde;
der boede mangen hel mægtig Drot,
som nu i Højen mon blunde.
End viser den liden Bondegaard
her Stedet, hvor Kæmpeborgen laa
og hæved' sig højt imod Skyen.

I Taarnets hvælvede Gitterbur
den liden Alvilde sidder;
hun stirrer ud i den skønne Natur
og lytter til Droslens Kvidder.
Ung Hakon var hendes Hjerte kær —
han tumler sig vildt i Leddingsfærd
ved Tyskers og Blaamænds Strande.

Den Jarledatter saa tankefuld,
alt længes i Løn saa stille;
paa Linned, baldyret med Perler og Guld,
de skjulte Taarene trilled.

Drot Ivar triner i Hallen ind,
brat blegner den Pigelils Rosenkind,
og Hjertet banker saa saare.

Min Datter, hvi er du saa bleg om Kind,
hvi sænker du saa dine Blikke;
hvad sørger du for i dit stille Sind?
Mig huer dit Væsen ikke.
I Morgen jeg lader dit Bryllup staa,
Hr. Hakon du maa ej tænke paa —
Hr. Sigvald din Brudgom skal være.

Alvilde vanker saa sent i Kvæld
i Bøgens venlige Skygger,
hvor Kilden udgyder sit Sølvervæld,
og Lundens Sangere bygger;
der rinder saa mangen Taare klar,
mens Øjet sig hæver mod Æterens Glar —
hun ønsker sig dybt under Mulde.

Da lyder i Natten en sælsom Klang,
af Angest den Pigelil skælver,
og frem af Løvets duftende Hang,
der henover Højen sig hvælver,
tre Røvere iler med snare Fjed;
til Jorden Alvilde segner ned,
og Skræk hendes Sjæl betager.

I Højen boe de Røvere tre,
der hen de den skønne nedbære,
og hendes Bønner de grusomme le,
de haaner hver Kvindes Ære.
Brat aabner Hulen sin mørke Favn —
hun nævner sagte sin Hakons Navn,
og beder til Gud i Himlen.

Hun træder i Røverborgen ind
paa grufulde sorte Tillie;
men hendes blomstrende Rosenkind
er blevet hvid som en Lillie.

De Røvere true den blege Mø —
langt hellere vil dog den skønne dø
end føje Røvernes Villie.

Paa Bordet ligger en Dolk saa bred
— hun ser den ved flammende Kærte —,
did hen hun iler med snare Fjed
og støder den i sit Hjerte.
De Røvere skue den blodige Færd,
de gribe atter til Mordersværd,
ny Niddingsværk at bedrive.

Drot Ivar sidder i Borgehal,
Hr. Sigvald ham statelig gæster;
han Sejren vandt paa blodige Val —
nu liden Alvilde han fæster.
„Velkommen Hr. Sigvald fra fremmede Land!
Men hvor er min Datter, den Lillievand?
I Dag Eders Bryllup skal stande".

Da tren i Hallen Drot Ivars Svend,
saalunde sin Tale han fatter:
„Hr. Ridder, I spænde nu Sværd ved Lænd,
de Røvere tog Eders Datter!"
Drot Ivar opspringer i mægtig Harm,
Hr Sigvald ham følger med Gry og Larm,
tolv Svende de Herrer ledsage.

Da Natten udruller sit sorte Slør
og Stjernen paa Himlen luer,
de Kæmper stode for Hulens Dør —
slet ingen af Heltene gruer.
Snart haarden Granit sprang op med Brag
for Svendenes mægtige Kølleslag,
og Hulen sin Hvælving oplader.

Dernede begyndte saa snarlig en Dyst,
de Røvere vare helt stærke,
rundt Blodet bestænkte Klippens Bryst
og Kæmpernes Pansersærke.

Seks Svende svømmed i deres Blod,
Drot Ivar med saaret Skulder stod —
hans Glavind i Luften hviner.

Da sank de Røvere ned paa Stand,
de bade om Liv og Naade,
de trygled ydmyg den mægtige Mand
med oprakte Hænder baade.
Hr. Sigvald dem binder med Baand og Bast,
de raske Svende holdt dem fast
og ud af Hulen dem fører.

Paa Højen stander en Eg saa stor
og bærer sin mægtige Krone;
den kolde Blæst gennem Løvet foer
med brusende Alvorstone.
I Grenene gøres der Strikker fast,
og Røverne klynges derop med Hast.
Hr. Ivar var gram i Sinde.

Da Vaaren atter fra dyben Sø
steg op over Falsters Skove,
Hr. Hakons Snække styred mod Ø
henover den salte Vove.
Men liden Alvilde i Højen sov,
snart Hakons Grav man ved Siden grov —
sødt slumrer i Højen de tvende.

Helene Strange.

*) Digtet har vist for mange Aar tilbage været trykt i „Stiftstidende".

Fra Krenkerup (Hardenberg) Birketingsprotokol.

1676 April 10 tillyses idag, eftersom de gamle Pile paa begge Sider af Krenkerup Stræde er endel forraadnede og udgaaede, at Bønderne da vil være tilfortencht, enhver ved sit Gjerde, at plante saamange nye Pile, som der staar gamle, at Strædet kan have nogen Zirat deraf og Gjerdet sin Styrche

om Vinteren i Snee og Storm og Uvejr. Hvo herudi vorder forsømmelige maa vente Straf efter Hosbondens Sigelse, som for Ulydighed.

1691 Aug. 31 Fremlagdes Patronernes Brev, saasom fornemmes endel Tjenere udi kort Tid at kunne sanke en Hoben Nødder for sig selv, er det ikke mere end billigt, at Hosbonden nyder sin Del deraf, som har den største Rettighed dertil, hvorfor befales herved, hver Gaard at sanke til Hove 1/2 Skp.

Som endel af de nachlæsigste Bønder intet har nu mere i Tanker, nu de har Kornet i Lade, at udtærske og forkomme det, saa befales herved, ingen af hvem Fogden kan bære nogen Tvivl i saa Maade noget at bortføre eller udtærske, førend de giver ham tilkjende, hvortil de saadant behøver, paa det de udi Fremtiden, naar Skatterne skal betales og Landgilden svares, ikke har forødt alting som til saadan Udgift behøves, hvorefter enhver Vedkommende sig haver at rette, saafremt de ikke udi saadanne Tilfælde vil stande til Rette. 30/8 1690 Jørgen Skiel.

Chr. Jørgensen.

Minder fra Gaabense.

Jeg har i Juli 1847 læst Indskriften paa den, Aarbog 1918, Side 127, omtalte Tavle i Gaabense Færgegaards Gæstestue saaledes:

„Jeg foer i Storm paa skumklædt Hav,
Foer som en Fugl paa Bølge.
Nu gaar jeg kroget mod min Grav,
Og Savn og Nød mig følge.
Velsignet Hver, som mild i Aand
Den gamle Sømand rækker Haand".

Th. J. Hansen.

Dorte Skov, hendes Venner m. v.

I *Povl Hansens* Afhandling om Dorte Skov (Aarbog 1916, S. 22ff.) indføres en vis Oberst Hannibal von Løwenschildt som den emsige Kirsten Giftekniv, der 1685 søger at forene Fru Dorte og Hollænderen J. v. Sonsbech i Hymens Lænker. Samme Oberst, der omtales som en temmelig tvivlsom Størrelse, men ret ubekendt, viser sig imidlertid at være en utvivlsom Eventyrer og Svindler og tillige ret bekendt. I en Artikel i Personalhistorisk Tidsskrift, tredie Række V Bind (1896); „Hannibal Poulsen, Rigsgreve von und til Løwenschild. En Regimentskasserer fra Slutn. af det 17. Aarh." har Oberst *H. W. Harbou* taget sig for at belyse denne Mand, der flere Gange var ved at spille en Rolle i dansk Historie og i Wien 1688 endog opnaaede Rigsgreveværdigheden. Artiklen afslører ham som en Lykkeridder af højst utiltalende Art.

A. Hk.

Mordsagen fra Gunslev Præstegaard.

Hvis Sætningen om, at „Folkets Stemme er Guds Stemme", altid gælder, saa er Madame *Sophie Kristine Mossin*, født *Winther,* den, som bærer den egentlige Skyld for, at den Stadager Præst *Johan Clausen* saa ynkeligt maatte lade sit Liv den 1. Maj 1755.

Der er jo ingen Tvivl om, at saavel hun som hendes Mand, Sognepræst *Hans Mossin,* har været ilde omtalt for Karrighed, en Last, som altid bliver bedømt haardt, naar den findes hos Præstefolk; men derfra og til at blive Morderske er der jo dog et betydeligt Skridt. Efter min Mening er der absolut intet til Hinder for med Højesteret at gaa ud fra, at *Karen Birgitte* baade selv har fundet paa at begaa Mordet og selv har udført det. Hvad et underfundigt Pigebarn i den farlige Tøsealder kan finde paa, er utroligt. Man kan derfor meget vel antage, at hendes Bekendelse — ogsaa med Hensyn til Moderens Uskyld — har været i Overensstemmelse med Sandheden. Det kan meget godt

være rigtigt, at hun i sin Tid af ren og skær tøseagtig Nyfigenhed har taget den farlige Gift i Besiddelse, og at hun siden som Følge af en pludselig Indskydelse har brugt den, for hurtigst muligt at blive befriet for den modbydelige Fæstemand, nu, da hendes Kærlighed til *Dines Pontoppidan* var blusset op med uimodstaaelig Vælde. At man i Præstegaarden har været skødesløs med Giftens Opbevaring, er sandt nok; men det har ikke været det eneste Sted ude paa Landet, hvor sligt har fundet Sted — og finder Sted den Dag i Dag!

Kun naar man gaar ud fra, at *Karen Birgitte* selv har fundet paa sin halsløse Gerning (hvad der ikke udelukker, at hun ved Clausens Død har kunnet gaa til Bekendelse overfor Moderen), kan man forstaa baade hendes egen bestemte Fastholden af Moderens Uskyld og Moderens fatalistiske Finden sig i Datterens Skæbne. *Hans Mossin* og hans Hustru har rimeligvis været paavirkede af Pietismen, som i de Tider sad til Højbords her i Landet. Derpaa tyder det, at han holdt Prædiken for Kong *Christian VI.* Under denne Forudsætning har Hjemmet i Præstegaarden altsaa været præget af mørk Religiøsitet (hvad der næppe har passet for den livlige *Karen Birgitte).* Som Følge heraf har Forældrene set paa Datterens Skæbne som paa en Fuldbyrdelse af Guds retfærdige Straffedom, mod hvilken Mennesker ikke maatte formaste sig til at gøre Indvendinger.

Madame *Mossin* har haft den Skæbne ikke alene at være i Miskredit hos sin Samtid, men ogsaa hos de Forfattere, som har beskæftiget sig med hendes Historie lige fra den snakkesalige Provst *Rhode* til Frøken *Helene Strange.* Da der imidlertid nu til Dags selvfølgelig ikke kan bevises andet eller mere end det, som i sin Tid blev konstateret af Retten (idet jeg særlig henviser til Højesterets pure Frifindelse saavel af Præsten som af hans Hustru), skal jeg i øvrigt ikke komme ind paa Madame *Mossins* mulige Skyld eller Uskyld, men kun føje et Par Bemærkninger til Frøken *Stranges* Artikler i nærværende Aarsskrifts Aargange for 1917 og 18, særlig i denne sidste.

I Aarbog 1917 siger hun, at *Sophie Kristine Winther* blev født i 1689 og altsaa var 46 Aar, da hun den 25. Januar 1735 i *Nysted* blev gift med *Hans Dinesen Mossin,* som paa den Tid var Rektor der i Byen. For at være over 46 Aar paa sin Bryllupsdag skulde *Sophie Kristine* altsaa være født senest i Januar 1689. Forfatterinden gør hende imidlertid ældre, end hun er. Hun kan i det allertidligste være født i sidste Halvdel af Aaret 1690, hvad der tilstrækkeligt vil fremgaa af følgende Udskrift af *Vaabensted* Kirkebog angaaende hendes Forældres Ægtevielse:

„Anno 1689 Mandagen d. 9de September blef dend Hæderlige och meget vellærde unge Mand Hr. *Daniel Jensen Winther,* Sognepræst til Sønder Kircheby och Sønder Alsløff i Falster och den Erlige, dyderige och gudfrygtige Møe *Karen Steensdatter Faske* udi Waabensted Præstegaard copulerede udi Waabensted Kirche, hvortil Gud gifue dennem Lyche och Velsignelse".

Dette Ægteskab blev velsignet med tre Sønner og to Døtre; *Im. Barfod* nævner dem i sin „*Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie*" (Nykøbing F. 1851) i følgende Orden: *Jens Winther,* død som Sognepræst i Nysted 1745, *Sophie Kristine,* g. m. Hans Mossin, *Cathrine,* g. m. *Jørgen Busch, Steen Winther,* død som Sognepræst i Kettinge, Lolland, 1763 og *Ole Winther,* Præst i Viby og Thiset, Aarhus Stift, hvor han døde den 26. Maj 1774. *Im. Barfod* siger endvidere, at de to første af disse Børn er født henholdsvis 1689 og 1690. Dette kan i Henhold til ovenstaaende Udskrift af Vaabensted Kirkebog ikke være rigtigt; men Sagen er, at da *Barfod* skrev sin Bog, kendte han endnu ikke Vaabensted Kirkebog, hvorfor han heller ikke anfører *Daniel Winthers* og *Karen Faskes* Bryllupsdag eller Aar. Uheldigvis begynder *Sønder Kirkebys* Kirkebog først 1717, saa vi ikke har nogen Fødselsangivelser for *Daniel Winthers* Børn; men det er givet, at det ældste af dem kan først være født i den sidste Halvdel af 1690, og hvis *Jens* virkelig var den ældste, hvad vel nok har været Tilfældet, saa kan *Sophie Kristine* først være født i 1691, saa hun har været

adskilligt yngre, end Frk. *Helene Strange* har villet gøre hende. Frk. S. vil formentlig dertil svare, at da *Sophie Kristine* døde den 14. December 1762, angaves det i *Gunslev* Kirkebog, at hun da var i sit 73de Aar; men en slig Angivelse er ikke noget videre paalideligt Bevis; den er skrevet ind i Kirkebogen af en Præst, som lige var kommen i Embedet, og altsaa rimeligvis ikke har kendt meget til hende. Kun hvis vi havde kunnet skaffe hendes *Fødselsattest* — hvad vi altsaa ikke kan —, kunde vi sikkert have angivet hendes Alder, baade da hun blev født og gift og fødte sit eneste Barn.

De to Søstre *Cathrine Danielsdaatter Winther* og *Sophie Kristine Danielsdaatter Winther* holdt Bryllup paa een og samme Dag, den 25. Januar 1735, i *Nysted* Kirke. Førstnævnte blev gift med „hæderlig og vellærde Mand, Hrr. *Jørgen Sørensen Busch*", resid. Kapellan, Kantor og Organist i Nykøbing F., senere (1748) Præst i hendes Fødeby Sdr. Kirkeby. Den anden Søster blev gift med „hæderlig og vellærde *Hans Mussin*", som Kirkebogen kalder ham.

Naar *Cathrines* Ægteskab i Nysted Kirkebog er bleven skrevet først ind, skønt hun var den yngste af de to Søstre, kommer det sikkert af, at hendes Mand var Enkemand for anden Gang (og hun saaledes blev Nr. 3 af hans 5 Koner), medens Rektor *Mossin* var Ungkarl. Skønt man, som før bemærket, hidtil har antaget *Sophie Kristine* for ældre, end hun virkelig har været, saa havde de to Jomfruer dog i alle Tilfælde traadt deres Børnesko, før de dansede i Brudeseng den 25. Januar 1735.

Men paa Grundlag af den fremskredne Alder at gøre de Slutninger, som Frk. *Helene Strange* er dristig nok til at gøre, er at gaa for vidt. Idet hun gaar ud fra, at *Sophie Kristines* Alder er rigtigt angivet, opkaster hun Tvivl om, at Madame *Mossin* skulde kunne være Moder til *Karen Birgitte*. Jeg antager, at Madame *Mossin* har været omtrent 46 Aar, da hun blev Moder; men selv om hun, som Frk. S. antager, var i sit 49de Aar, saa er det ikke umuligt, om end meget sjældent, at en Kvinde i den Alder faar Børn.

Jeg kender et Eksempel paa, at en Kvinde paa over 49 Aar har født et særdeles levedygtigt Pigebarn. Man vil maaske ogsaa erindre den meget omtalte Kwilecki-Proces i Tyskland for en Del Aar siden, hvor Arvingen til store Godser skulde være født, da hans Moder var over 50 Aar, og at Rigsretten i *Leipzig* i sin Dom efter vidtløftige Lægeerklæringer fastslog denne Mulighed. Dog, et uomstødeligt Vidnesbyrd om, at *Karen Birgitte* var Rektor *Mossins* og Hustrus ægtefødte Barn, har man i *Nysted* Kirkebog, som under Aaret 1738 indeholder følgende Daab:

„Onsdagen d. 20de Augusti Rector *Mossins* Daatter *Karen Birgitte,* fød d. 14de do."

At denne Pige, som bliver døbt seks Dage gammel, skulde, som Frk. *Strange* antyder, være et underskudt Barn, er det sølvfølgelig ganske urimeligt at antage. At Glæden over den lille Piges Ankomst har været stor, fremgaar af det anselige Tal af Daabsvidner; de er følgende:

„Herr. *Jørgen Busches* Hustru fra Nyekjøbing bar hende. Fadderne vare: Herr. *Jens Winther,* Herr. *Steen Winther,* Herr. Cammerraad *Techmand,* Apotheker *Seidelin* fra Nyekjøbing, Jomfru *Collin,* Herr. *Johan Mejers* Hustru, *Christen Werlins* Hustru." *)

Da alle disse Daabsvidner ankom til Rektorboligen i Nysted for at bære den lille Pige til Kirke, laa hendes Moder ganske sikkert endnu i Barselseng. Moderens Søster bærer Barnet, som faar begge sine Bedstemødres Navne, og to af hendes Brødre er blandt Fadderne. Kan her være Mulighed for, at det seks Dage gamle Barn er en fremmed Kvindes, som af en eller anden dunkel Grund skulde udgives for Rektorparrets Barn?

Naar Frk. *Stranges* Gisninger paa dette Punkt saa fuldstændigt glipper, saa maa hendes tilslørede Sigtelse mod Rektor *Mossin* sikkert med det samme falde, og det er

---

*) Klokker *Werlin* i Nysted var gift med Kapellan Buschs Datter af første Ægteskab, *Margrethe Marie* (altsaa Madame *Cathrines* Stifdatter).

maaske bedst samtidig at lade den løse Beskyldning mod Madame *Mossin* for Giftmord i Nysted gaa samme Vej.

Der er sagt nok ondt om det ulykkelige Ægtepar fra Gunslev Præstegaard, saa det er Synd at finde paa mere. Gerrighed har vel nok, som før bemærket, været deres Skødesynd, og Paulus siger jo, at den er „en Rod til alt ondt"; men mere om dem har ikke kunnet bevises, mens de levede midt blandt hadske Modstandere, og kan det saa meget mindre nu. Løs Sladder har der imidlertid ikke den Gang været Mangel paa. Jeg finder, at det kan regnes for et formildende Træk for Madame *Mossin*, at hun kun i fem Maaneder overlevede sin Mand, hvorefter hun fandt sin sidste Hvile ved hans Side i Koret i Gunslev Kirke.

Fred over dem begge og over deres ulykkelige Datters Støv paa Ønslev Galgebakke!

Hans Rasmussen.

Naar Hr. Overlærer Rasmussen mener, at der uberettiget er kastet Smuds paa Madame Mossins Minde, saa er det ikke mere end rimeligt, at han tager til Genmæle derimod; men naar jeg tror, at Karen Birgitte er uskyldig henrettet, saa maa jeg ogsaa have samme Ret til at udtale min Mening derom. Men da L. F. h. S.s Aarbog jo ikke kan give Plads for en almindelig Diskussion, skal jeg indskrænke mig til at knytte nogle ganske enkelte Bemærkninger til Hr. Rasmussens Angreb paa mine Artikler.

1. Til Støtte for sine Anskuelser har Hr. Rasmussen Madame Mossins Frifindelse og Karen Birgittes Bekendelse og Domfældelse. Herimod sætter jeg alle Madame Mossins bevislige Usandheder under Forhørene, hendes Defensors Kløgt og Snedighed til at bortforklare Faktum, alle historiske Forfatteres Overleveringer — og Samtidens Folkedom, der usvækket er gaaet fra Slægt til Slægt og endnu lever i Folkemunde.

2. Jeg vil anbefale enhver, der har (Tid og) Interesse for det omstridte Mord at gennemlæse de mange Snese Folio-

ark vedrørende Sagen. Jeg tror, at de fleste, der faar slidt sig gennem Akterne, vil staa med Indtrykket af, at der er „something rotten" ved Madame Mossins Frifindelse, og ikke i hende se en forfulgt Uskyldighed.

3. Angaaende Madame Mossins Alder har jeg den ganske rigtigt fra Gunslev Kirkebog, og med det der opgivne Tal har jeg regnet. At hendes Fødselsaar derved føres tilbage til hendes Forældres Bryllupsaar, kan just ikke være nogen Garanti for, at hun skulde være yngre, end jeg har anført, da der er mangfoldige Børn, der er født i det samme Herrens Aar, som deres Forældre har holdt Bryllup. Men selv om nu sligt ikke kan være passeret for de gamle Præstefolk, — og selv om Jens Winther er født 1690, saa er det jo i hvert Fald ikke udelukket, at Madame Mossin ogsaa kan være født det Aar, da hun kunde været en Tvilling til den ældste Broder og derved komme noget nær op imod den Alder, som den nye Gunslev-Præst, Hr Getreuer, har indført hende for i Dødslisten; thi at Hr. Getreuer slet ikke har vidst, hvor gammel hans Formands Enke har været, er af den Slags, der ikke kan bevises, men kun sættes ind som noget, man helst vil have frem. Og hermed er saa Hr. Rasmussen inde paa de samme „vilde Veje", som jeg selv har betraadt, idet han „formoder dette" ligesom jeg „gisner om hint".

4. Om Madame Mossins „Moderværdighed" kan der strides, men hendes „Moderkærlighed" kan *ingen* prise, og ser man Moderen i hende, des uforstaaeligere og unaturligere bliver hendes hele Opførsel overfor Karen Birgitte. Og hvis hun havde fuldstændig rent Brød i Posen, hvorfor *lyver* hun sig saa fra alt, hvad der har Forbindelse med Sagen, og hvorfor anstiller hun sig bagefter saa skinhellig med Hensyn til Hr. Clausen?

„Gud bedre mig for Dig", skriver hun i et Brev til Karen Birgitte. „Give Du hafde haft Hr. Clausen saa kiær som Du hafde Dines Pontoppidan". Denne Sætning er med rødt understreget af Rettens Folk, fordi den viser, at hun trods al Benægtelse alligevel vidste Besked om Karen Birgittes

Kærlighed til den unge Præstesøn — og hendes fromme Ønske om, at Karen Birgitte skulde have elsket Hr. Clausen, falder én slemt for Brystet, naar det ved flere Vidner er bevist, hvorledes hun af al Magt søgte at faa Forlovelsen hævet. Alt i alt tegnes der for mig kun Billedet af en slet og hjerteløs Kvinde, og at Hr. Rasmussen kan se et Tegn paa hendes Skyldfrihed, fordi hun dør 5 Maaneder efter Præsten, forstaar jeg ikke.

Om Genstanden for Karen Birgittes Kærlighed kan der for øvrigt oplyses følgende: *Dines Børgesen Pontoppidan* var født 21. Juni 1733 i Lille Næstved. Faderen hed Børge Dinesen Pontoppidan, Moderen Sophie Magdalene Leegaard. Som 7 Aars Barn kom han til Torkildstrup, hvor Faderen da blev Sognepræst. I Aaret 1756 (samme Aar som Karen Birgitte henrettedes) blev han teologisk Kandidat med daarlig Karakter. Han ordineredes 27. Maj 1757 og virkede derefter som Kapellan hjemme hos Faderen. Fra 1760—62 bestyrede han Sognekaldet i Stadager og Nr. Kirkeby under den daværende Præsts Suspension. 1762 blev han residerende Kapellan i Stubbekøbing og var der indtil 1764, da han forflyttedes til Nykøbing. Samme Aar, 15. Februar, holdt han Bryllup med Birthe Marie Sidenius, en Datter af den meget bekendte — og fra Mordsagen ogsaa omtalte — Provst Isak Sidenius, Riserup. Hans Brud var 10 Aar yngre end han, idet hun var født i Tved 20. September 1743. Efter 8 Aars Ophold i Nykøbing kaldtes han til Sognepræst for Lundum-Hansted Menigheder i Jylland, og her døde han 24. Juli 1791.

Helene Strange.

Fra Bogverdenen.

Af *A. Hk.*

Den sædvanlige lille og løselige Oversigt over *den* Aars-Litteratur, der har Bud til vore stedlige Forhold, kan iaar begynde med den graa Oldtid. To store og statelige Oldkyndighedsværker begynder nemlig med os hernede: *Sophus Müller's* „Oldtidens Kunst. Danmarks Stenalder" og *C. A. Nordman's* „Jættestuer i Danmark" (Nord. Fortidsminder", udg. af det kgl. Oldskriftsselskab, II Bd., 2. Hft.), begge forsynede med en Fylde af fortrinligt Billedstof. S. Müllers Bog har som Titelbillede Jættestuen fra Nørregaard (Musse Herred), der blev undersøgt 1906 og derefter opstilledes i Nationalmuseets Gaard, da Stiftsmuseet dengang mente ikke at have Raad og Plads til Henflytningen til Maribo. Og Nordman indleder sit Værk med en udførlig Beskrivelse af Fundforholdene ved denne samme Gangbygning, som han bestemmer som en forholdsvis sen Form af Ganggravene; blandt de her fundne Lersager fremhæver han et Brudstykke af en ejendommelig Form af de kendte Ansigts-Urner og de tykke Lerskiver. Med de ornamenterede Lerkar er vi inde i S. Müllers Hovedæmne i nysnævnte Værk til Paavisning af Kunstfølelsens Udvikling og Skabelsen af en „Haandarbejdets Kunst" i dansk Stenalder. Stedet er ikke her til en nøjere Gengivelse af den af Forf. paaviste Udviklingsgang i Prydkunsten: fra de oprindelige Traad- og Traadværks-Ornamenter over Snoremønstret, Frynsestilen, Beviklingsdekorationen osv., under skiftende Arbejdsmaader: Boring, Snoreindtryk, Stempler, Kardium (Muslingskal), Tandstok m. v. — den hele Udvikling belyst

gennem en Række haarfine Iagttagelser; Forf.s lejlighedsvise Bemærkning om, at een paalidelig Iagttagelse er mere værd end Mængden af Raisonnementer, kunde i øvrigt staa som Motto for hele Soph. Müllers Arbejdsmetode. Prøver man imidlertid i dette Arbejde at give det lolland-falsterske Forgrundslyset — hvad denne Oversigt jo gerne skulde — maa man dog oftest søge hen i Krogene for at faa Stoffet frem. Den Læser, der forventningsfuld ved at se den lollandske Jættestue som storladen Portal træder indenfor, vil snart mærke, at den stedlige Indsats hernede fra er en saare beskeden Strøm i Helheden. I Vaalse-Fundet er vi med i den ældste Traadværks-Ornamentik paa Bensager, men det er ikke Fundene paa vore Øer, der giver Grundlaget for Lerkarrenes „store" og „skønne" Stil; det er først i Nedgangstiden, da Prydkunsten forgroves, at vi kommer rigtig med, f. Eks. i Fundene fra Flintinge og Nørregaard Jættestuer. Kun paa et enkelt Omraade ses Lolland-Falster at have bragt nye Værdier til det fælles; de med den jydske Karform beslægtede bægerlignende Kar (med omløbende Vinkelmønstre) fra vore Øers Jættestuer og andre store Stengrave synes at betegne et nyt, fremmed Indskud, kommet Syd fra her til Lolland-Falster (Eks. Kar fra Gaabense og Killerup). Selv om man imidlertid ikke ofte i S. Müllers Værk støder paa Navne fra vort Omraade, er det betydelige Arbejde i høj Grad lærerigt til Forstaaelse ogsaa af vore stedlige Fund.

Vi gør nu et langt Spring ned til det 16. Aarhundrede. I „Historisk Tidsskrift" (Niende Rk., 1. B. 1918) har mag. art. *Thomas B. Bang* skrevet en Afhandling om *Kronens Mageskifter under Frederik den 2.* Han paaviser Kongens Tilbøjelighed til at samle Krongodset i afrundede Komplekser, særlig paa Sjælland og Møen. Og samtidig med denne Afrunding foregik gerne en Udvidelse af Stordriften, idet flere kongelige Ladegaarde samledes til een, og tillige en Udvidelse af den direkte under de kgl. Avlsgaarde drevne Jord. 1576 tilskiftede Kongen sig saaledes Stadagergaard paa Falster med tilliggende Gods; endnu i 1582 omtaler Nykøbing

Slots Jordebog 12 Fæstegaarde i Stadager By, men faa Aar senere er disse forsvundet og deres Jord bragt ind under Gaarden. Kronens Mageskiftepolitik med udvidet Ladegaardsdrift havde ofte skæbnesvangre økonomiske og sociale Virkninger for Bondestanden; med Dannelsen af kompakte Krongodser fulgte nemlig Nedlæggelsen af Gaarde og forøget Hoveri, saaledes som dette viste sig efter Frederik den 2., ikke mindst paa Falster og Lolland m. H. t. Enkedronning Sofies Livgeding. Med Kronens Mageskifter fulgte ogsaa Afrundingen af Adelsgaardene, ved Dannelsen af nye samlede Adelsgaarde eller ved Koncentrationen af alt bestaaende, og ogsaa ad denne Vej fremkom de ovenantydede sociale og økonomiske Virkninger. — Paa *Falster* medførte Kronens Jordpolitik under Frederik den 2. og Kristian den 4., at Adelens Godsmængde 1651 var gaaet ned til 44 Gaarde. Da Frederik den 2. blev gift, blev de tre Hovedlen paa Lolland-Falster og Smaalenene paa de samme Øer fastsat som Dronningens Livgeding, og nogle Aar efter begyndte Kongen da en systematisk Tilskiftning af alt adeligt Gods paa Falster: Egebjerggaard, Stadagergaard og Bønnet (der vel senere under Formynderregeringen fratoges Enkedronningen, men atter overlodes hende af Sønnen Kristian den 4., da han overtog Regeringen) o. s. fr.; fra 1559 til 1588 erhvervede Kong Frederik 170 Jordbrug paa Falster, og Udviklingen fortsattes under Sønnen.

Fra denne Jordpolitik føres vi ind i et lille æstetisk Interiør fra omtrent samme Tidsalder gennem *Egil Rostrups* „To danske gaadefulde Skuespil fra det 17. Aarhundrede" (1918). Det er velkendt, at *Leonora Christina* 1688 lod opføre et Skuespil i *Maribo Kloster,* skrevet paa danske Vers, indrettet efter gemene og ulærde Folks Fatteevne og opført af Husets Folk. Rostrup mener nu at have fundet dette Skuespil i et Haandskrift — en „Tragi-Komedie" — som i det 18. Aarhundrede fra Dorete Urne, opvartende Dame hos Leonora Christina, kom til det Danske Selskab og derefter havnede i Rigsarkivet.

Rostrup viser, at denne Tragi-Komedie, „Den beklagelige

Tvang", er en Oversættelse af et hollandsk Skuespil af S. Voss (først udgivet 1648), der imidlertid atter er en grov Bearbejdelse og delvis Forvanskning af et Skuespil af den berømte spanske Digter Lope de Vega. Forf. mener nu gennem en dygtig og skarpsindig Bevisførelse (det hollandske Stykke var tilegnet en Adelsmand, som fulgte den hollandske Ambassadør Schaap til Danmark; denne Schaap var Omgangsven af Ulfeldt, denne og hans Hustru Leonora Christina besøgte ham i Udlandet, o. s. fr.) at kunne fastslaa, at det er dette i sin Tid vidt bekendte Skuespil, som Leonora har oversat og derefter ladet opføre som Dilettant-Komedie i Maribo. Der er meget i Rostrups Bog, der virker særdeles overbevisende. Imidlertid synes de lærde gennemgaaende at have taget Afstand fra Antagelsen.

I *„Det Mackeprangske Fætterskab"* (Kbhvn. 1917) — et lille smagfuldt udstyret Skrift med smukt Tryk og klare Billeder — faar vi Lejlighed til flygtigt at kigge ind til en *Rødby*-Borger, der har slaaet sig ned dér ved de Tider, da Kongedatteren boede i Maribo og skrev sit Skuespil. Forf., Dr. polit. *E. Mackeprang,* giver en interessant Skildring af de ejendommelige fehmarske „Fætterskaber", Slægtsforbund, der gennem Tiderne har trivedes paa Fehmern som Hjælpe- og Gildeforeninger o. m. a., med af Øvrigheden godkendte Vedtægter. Fra et af disse — det Witten-Mackeprangske Fætterskab — synes de danske Mackeprang'er at stamme, og Stamfaderen er en Jørgen Johan M., der da ad den sædvanlige Rejsevej over Puttgarden er kommen til Rødby i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Han nedsatte sig her som B .ber („Jørgen Bartskærer"), købte Hus af Skomager M. Jacobsen „mellem Mathias Soll paa den østre og Rasmus Laurszen paa den westre Side" og kom til at sidde saa smaat i det, at Boet efter hans Død erklæredes insolvent. Af Skifteprotokollens Inventarieliste faar man for Resten Indtryk af, at han har haft et helt pænt og net udstyret Hjem: i Dagligstuen stort Bord med Stenskive, grønt Skab med 2 Vinduer, Vraaskab, rød Egetræskiste, Spejl med sort Ramme, høj Bagstol betrukken med sort Læder og andre

Stole og forskelligt andet samt en Himmelseng betrukken med broget ostindisk Tøj, og herinde foruden Dyner, Puder osv. et drevet Messingfad, Morter og Lysestager af Messing, Tinfad o. a. Dertil kommer saa Bohave i den østre Stue, Spisekammeret og Køkkenet. „Jørgen Balberer"s Søn er den Hans Jørgensen M., Vinhandler, Værtshusholder og Herberger, vi hørte om i sidste Aarbog (S. 81) i Indberetningen for 1735, og fra dennes Søn, Lægen, Dr. med. Marcus M. (født i Rødby 1726, død paa Frenderupgaard 1791), med hans talrige Børneflok stammer den lollandske Gruppe Mackeprang, især knyttet til Nysted og nogle lollandske Gaarde.

Hr. *Grüner-Nielsen* har i *„Vore ældste Folkedanse"* (Danmarks Folkeminder, Nr. 16) — en Bog, der er forsynet med stort Musikbilag og tillige giver praktisk anvendelige Dansebeskrivelser, til Brug for Folkedansens Venner — taget sig for at skildre Langdansens og Polskdansens Historie paa Grundlag af et stort Stof af kulturhistorisk Værdi. Han følger den middelalderlige Langdans op til Nutiden i dens forskellige Former: Tospring, Løbe Brud og Brudgom af Laget og fremdrager bl. a. den *falsterske* Form af sidstnævnte Danseart („rende Langrumpe"). Under Gennemgangen af Polskdansen i dansk Bondeoverlevering berører han det sydfalsterske Springstykke (March efterfulgt af Runddans) og den lollandske Stokkemarke Springdans samt „jydsk Polonæse" („Jydsk paa Næsen"), som ogsaa har været brugt paa Falster. I „Festskriftet til Evald Tang Kristensen" (1917) meddeler i øvrigt samme Forf. — under Omtalen af samsøske Folkemelodier — en Nodeoptegnelse fra Falster, optagen i sin Tid af Rasmus Toxværd i Sillestrup.

Grüner-Nielsens Bog førte jo Læseren fra fjern Fortid lige op mod Nutiden. Sidste Aars Boghøst har ikke bragt meget stedligt Stof om denne Nutid. Vi kan dog — foruden i Forbigaaende at notere G. Nygaards bibliografiske Værk: „Emil Aarestrup" med en biografisk Indledning (Christians-Pressen 1918) — anføre enkelte Bøger.

Læserne af det lille Festskrift *„Hans Majestæt Kong*

Christian IX's Forældre" (udg. paa Hundredaarsdagen for Kong Christian IX's Fødselsdag [1918]) vil næppe vente her at skulle betræde lolland-falstersk Jord. Det er da ogsaa kun ganske flygtigt i faa Liniers hastige Forbigaaende. Vi træffer Kongens Fader *Prins Vilhelm* paa vore Øer i Efteraaret 1807, da han kun var 21 Aar gl. Under Krigen med England var det Ewald'ske Korps beordret fra Holsten til Sjælland. I forrygende Vejr blev da Prinsen med sin Eskadron Dragoner Kl. 10 om Aftenen sat over fra Burg paa Fehmern til Lolland, som først naaedes Kl. 11 om Natten. Eskadronen skulde have meldt sig til Castenschiolds Korps, men Forholdene her var i Uorden, Korpset opløst og General Castenschiold selv paa Nebøllegaard paa Falster. I Stedet for at deltage i Operationerne paa Sjælland kom Prinsen og hans Eskadron (Hestene var ikke kommet med) til at ligge i *Maribo*. Senere paa Aaret boede Prinsen paa Falster hos Provst Grundtvig og tog Del i Selskabeligheden. Maaske indeholder Familiearkivet paa Lyksborg med dets Brevsamlinger og Optegnelser adskilligt mere om Forholdene under Prinsens korte Ophold hernede.

I de to i Aar udkomne Levnedstegninger af *Jens Vahl* og *D. G. Monrad* spiller Arbejdsmarken her i Stiftet kun den underordnede Rolle. *L. Blauenfeldt* har i Bogen „*Provst J. Vahl:* Et Liv i Arbejde" skildret Svigerfaderen som den betydelige Arbejder i Missionens Tjeneste, som en af dansk Menigheds fremragende Mænd, særlig gennem det lands- og verdenskendte Arbejde for Hedningemissionen. Idet Fremstillingen af Provst Vahls udadrettede, store organisatoriske og litterære Virksomhed saa at sige sprænger hans Sognekalds Rammer, bliver der mindre Plads til udførlig Dvælen ved Sognelivet inden for de enkelte Menigheder, hvortil Vahl blev knyttet; hans ihærdige Arbejdsliv her understreges mere ved Opregninger af de Missionsvirksomheder, han har sat i Gang. Om hans Virksomhed i hans sidste Embede, Sognekaldet i N.Vedby (1884—98), meldes, at den aandelige Jordbund var tør og ufrugtbar, Marken rig paa Torn og Tidsel, men

fattig paa god Jord. Af Gerningen fra den Tid i Hus og Hjem, Foreningsliv, Bedesal og Kirke fremhæves særlig Provst Vahls store Arbejde for Gyldenbjerg Kirkes Opførelse.

Selv om der heller ikke er synderligt nyt historisk Stof at hente i *Fred. Nørgaards „D. G. Monrad"* (Udvalget for Folkeoplysningens Fremme, 1918), har denne Bog i særlig Grad sin Plads i denne Oversigt. Det let læselige Skrift giver fyldig og god Besked paa sine henved 300 Sider, men man kunde maaske ønske sikrere psykologiske Linier i Portrættegningen. Selvfølgelig færdes vi under Læsningen atter og atter paa vore Øer; i Afsnittet: Præstegerningen i V. Ulslev ser man med Glæde en Gengivelse af Constantin Hansens Haandtegning fra 1847 af V. Ulslev Præstegaard.

Hører Monrad end til „vore", kan Bogen om ham dog ikke inddrages under den *egentlig stedlig-historiske* Bogavl. Naar denne i Aar kan betegnes som betydelig over Middelhøst, skyldes det Fremkomsten af *C. C. Haugners „Nakskov Købstad"*. Denne omfangsrige Bog med mange Illustrationer er 1. Bind af Anden Del af Værket „Lolland". Dette skal yderligere omfatte en Tredie Del i 2 Bind og afsluttes med Første Del, der vil behandle Lolland i Almindelighed. Nakskov-Bogen er altsaa Førsteprøven paa dette stort anlagte Foretagende. Forf. viser sig rustet til sit Arbejde ved Fortrolighed med og Sigtning af det foreliggende Bog- og Tidsskriftstof, ved selvstændige Undersøgelser i Arkiver og Biblioteker og endelig ved Selvsynets Kontrol under Arbejdet med det topografiske. Her tilsigtes ikke en Anmeldelse af den lovende Bog. Men er Hensigten med Rubrikken „Bognyt" at gøre Læsere, der ikke har Lejlighed til selv at følge med, opmærksom paa et og andet af stedhistorisk Interesse, er der særlig Grund til netop at pege paa dette Arbejde, der efter sit Emne har Bud til alle vore Medlemmer.

Som sædvanligt giver *Maribo Amts økonomiske Selskabs*

Aarbog 1917 (Nykøbing 1918) adskilligt godt og nyttigt historisk Stof. Der er denne Gang Minderuner over D. T. Scheel (ved Apoteker Reddelien), A. Skeby (Dyrlæge Kobbernagel), G. Faye (E. F. Neergaard, Skjelstofte). Chr. Sonne har skrevet „Et Hundredaarsminde. Geheimeraad Edward Tesdorpf" og Anton Bing „Christian Erhard Frederiksen".

Naar vi til Slutning anfører en Række i bogligt Udstyr og Billedgengivelse særdeles nydelige Illustrationsværker om vore Byers gamle Huse, som udkom omkring sidste Jul og Nytaar, er vel „Bognyt" saa temmelig udtømt for denne Sinde. Værkernes Eksistensberettigelse er de gode Gengivelser af Kunstneren *P. Holms* kønne Tegninger af vor gamle Købstads-Bygningskunst. Dertil er knyttet en kortfattet orienterende Tekst: „Det gamle": Nakskov (ved K. J. Kristensen), Maribo (A. Holck), Saxkøbing (O. Nedergaard), Nysted (Dr. H.), Nykøbing (N. J. Nielsen), Stubbekøbing (H. Reddelien).

15. November 1918.

Aarsberetning.

Generalforsamlingen afholdtes i Nykøbing den 20. April 1918. Formanden, Amtsforvalter *Holck,* aflagde Aarsberetningen. Man havde virket ad de samme Veje som tidligere: ved Møder — de tre offentlige i Maribo, ved Næsgaard, i Gunslev Præstegaard — og først og fremmest ved Udsendelsen af Aarbogen. Naar denne trods de vanskelige Tider havde kunnet udgives i fuldt Omfang — saa den efter almindelig Bogværdi langt oversteg Medlemsbidraget — laa det i de Tilskud, Samfundet modtog fra Staten, Lollands Spare- og Laanebank, der iaar overordentlig belejligt havde forhøjet sit Tilskud, den Raben-Levetzau'ske Fond og det Classenske Fideikommis, og der var derfor al Grund til at bringe Historisk Samfunds Tak for denne Hjælp. Planen om at faa Tillidsmænd rundt om i Sognene — der var fremsat under sidste Aarsberetning — var ikke tabt af Sigte, men de besværlige Trafikforhold gjorde foreløbig Gennemførelsen vanskelig, og det gjaldt om ved roligt fremadskridende Arbejde at faa den rette Føling med de stedlige Forhold i saa Henseende. Samfundet havde nu 565 Medlemmer.

I Kassererens Forfald fremlagde Bestyrer *Kolbye* Regnskabet (se nedenfor), forsynet med Revisorernes Paategning. Det godkendtes.

De efter Tur afgaaende Bestyrelsesmedlemmer — Rektor *Christensen,* Amtsraadsmedlem, Sparekassedirektør *Lollike,* Direktør *H. P. Pedersen,* Søllested, og Førstelærer *Nordlund,* Kastager — genvalgtes. Ligeledes Revisorerne Sagfører *Bang,* Maribo, og Boghandler *C. Dein,* Maribo.

Umiddelbart efter Generalforsamlingen afholdtes *Bestyrelsesmøde.* Her genvalgtes Formand, Amtsforvalter *Holck,* Næstformand, Stiftsfysikus, Dr. med. *Hansen,* Kasserer, Apoteker *Reddelien,* Sekretær, Bestyrer *Kolbye,* samt Repræsentanterne. Ligeledes genvalgtes til *Forretnings- og Redaktionsudvalget:* Adjunkt *P. Andersen,* Stiftsfysikus *Hansen* og Amtsforvalter *Holck* med sidstnævnte som Formand.

Efter den oprindelige Plan skulde der — under fornødent Hensyn til Historisk Samfunds økonomiske Evne — kun holdes højest to *offentlige Møder* i Aarets Løb. Man turde dog iaar ligesom forrige Aar paatage sig de tre Møder, idet man gerne vilde naa nogenlunde hurtig rundt om i Stiftet, og man nødig vilde lade øjeblikkelige gode Muligheder for Talere gaa fra sig. Om selve Møderne og de der holdte Foredrag er der givet udførlige Beretninger i Dagbladene. Det turde ogsaa af disse fremgaa, at man havde været heldig i Valget af Foredragsholdere, og naar undtages Mødet i Nykøbing (hvor man vel var berettiget til at vente større Besøg), var der som sædvanligt god og interesseret Deltagelse i Møderne. — Søndag den 26. Maj talte Højskoleforstander *Bredsdorff* i Torkildstrup Præstegaard, hvor Pastor Therchilsen havde indrettet alt paa bedste Maade; Emnet var *Digteren Ingemann* med særligt Henblik paa *Torkildstrup Præstegaard i Ingemanns Digtning.* Søndag den 7. Juli talte Adjunkt *West,* Sorø, om *Monrad i 1864.* Endelig holdt Museumsinspektør *Chr. Axel Jensen* Søndag den 25. August Foredrag i *Nakskov Kirke* om *Kirkeinventar* fra Reformation og Renaissance, efter at Pastor *J. Holck,* Nakskov, havde indledet og efter Orgelspil (ved Organist Eriksen) og blandet Korsang under Ledelse af Kantor Eilschou.

Regnskabet for '917—18 meddeles nedenstaaende i Uddrag ved Kassereren, Apoteker Reddelien:

Indtægt:	Kr.	Ø.
Selskabets Formue samt indvundne Renter.....	1977	49
Understøttelse fra Det Raben-Levetzauske Fond. Kr. 200		
Det Classenske Fideikommis... — 50		
Statstilskud..... — 200		
Lollands Spare- & Laanebanks Fond — 300		
	750	00
Solgte Aarsskrifter.....	113	04
Medlemsbidrag.....	1119	00
Abonnenter.....	10	00
Møder.....	187	70
	4157	23

Udgift:	Kr.	Ø.
Styrelsen.....	175	62
Aarsskrift.....	1587	73
Møder.....	368	90
Formue.....	2024	98
	4157	23

Nye Medlemmer.

Kapt. Chr. Blangstrup, København.
Red. Allert Christensen, Stubbekøbing.
Pastor Grell, Idestrup.
Højskoleforst. C. Hanssen, Søllested.
Gdr. H. J. Hjulmand, Aastrup.
Toldforv. E. Jørgensen, Maribo.
Lensgreve Knuth, Knuthenborg.
Dr. polit. E. Mackeprang, København.
Købmd. P. Munk, Kolding.
Bogbindermester Mølling, Maribo.
Pastor Arboe Rasmussen, Vaalse.
Lærer Romme, Nordlunde.
Cand. polit. Sven Røgind, København.
Fru Kirsten Schmidt, Maribo.
Gdr. Chr. Sørensen, Vejleby.